

Selvitys pohjoismaisiin sopimuksiin tehdyistä muutoksista 1. tammikuuta 1995 jälkeen erityisesti EU-oikeuden näkökulmasta

**Selvitys pohjoismaisiin
sopimukseen tehdyistä muutoksista
1. tammikuuta 1995 jälkeen erityi-
sesti EU-oikeuden näkökulmasta**

Päivi Leino-Sandberg, Liisa Leppävirta ja Samuli Miettinen

**Selvitys pohjoismaisiin sopimuksiin tehdyistä muutoksista 1. tammikuuta 1995
jälkeen erityisesti EU-oikeuden näkökulmasta**

Päivi Leino-Sandberg, Liisa Leppävirta ja Samuli Miettinen

ISBN 978-92-893-4546-0 (PRINT)
ISBN 978-92-893-4547-7 (PDF)
ISBN 978-92-893-4548-4 (EPUB)
<http://dx.doi.org/10.6027/TN2016-521>

TemaNord 2016:521
ISSN 0908-6692
© Pohjoismaiden ministerineuvosto 2016
Ulkoasu: Hanne Lebech
Kannen valokuva: ImageSelect

Paino: Rosendahls-Schultz Grafisk
Printed in Denmark

Pohjoismaiden ministerineuvosto on myöntänyt tukea raportin julkaisemiseen. Raportin sisältö ei välttämättä edusta Pohjoismaiden ministerineuvoston kantaa, näkemyksiä tai suosituksia.

www.norden.org/nordpub

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismainen yhteistyö on yksi maailman laajimpia alueellisia yhteistyömuotoja. Yhteistyön piiriin kuuluvat Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska sekä Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlandi.

Pohjoismaista yhteistyötä tehdään politiikan, talouden ja kulttuurin aloilla tärkeänä osana eurooppalaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Pohjoismaisen yhteisön tavoitteena on vahva Pohjola vahvassa Euroopassa.

Pohjoismainen yhteistyö pyrkii vahvistamaan pohjoismaisia ja alueellisia etuja ja arvoja globaalissa maailmassa. Maiden yhteiset arvot lujittavat osaltaan Pohjolan asemaa yhtenä maailman innovatiivisimmista ja kilpailukykyisimmistä alueista.

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
Puhelin (+45) 3396 0200

www.norden.org

Sisällysluettelo

Yhteenvedo.....	7
1. Tutkimuksen tavoitteista, rajauksista ja metodologiasta.....	9
2. EU-oikeus ja jäsenvaltioiden kansainväliset sopimukset	15
2.1 Euroopan unionin toimivalta vaikuttaa jäsenvaltioiden mahdollisuuksiin tehdä kansainvälisiä sopimuksia.....	15
2.2 Jäsenvaltioiden ennen liittymistään tekemät kansainväliset sopimukset..	23
2.3 Pohjoismaista yhteistyötä koskevia erityiskysymyksiä EU-oikeudessa	26
3. Sopimustarkastelu	33
3.1 Yleistä.....	33
3.2 Sopimukset, jotka on muutettu vastaamaan tai jotka täydentävät EU- sääntelyä.....	35
3.3 Sopimukset, joiden osalta on neuvoteltu erityinen poikkeus EU- lainsäädäntöön	45
3.4 Sopimukset, joissa on yleinen viittaus muihin kansainvälisiin sopimuksiin tai Euroopan unionin yhteistyöhön.....	51
3.5 Sopimukset, joiden tekemisellä ei vaikuttaisi olevan välitöntä yhteyttä Euroopan unionin toimintaan tai sääntelyyn.....	53
3.6 Muut tarkastelun tavoitteen kannalta relevantit sopimukset.....	57
4. Johtopäätökset.....	62
Lähteet.....	68
Kirjallisuus.....	68
Virallislähteet	69
Euroopan unionin säädökset.....	71
Executive Summary.....	76
Liite I.....	78

Yhteenveto

Tämä Pohjoismaiden ministerineuvoston tilaama selvitys tarkastelee pohjoismaisten sopimusten ja EU-oikeuden suhdetta. Selvitys keskittyy niihin pohjoismaisiin sopimuksiin, jotka on tehty tai joita on muutettu Suomen ja Ruotsin liityttyä Euroopan unioniin 1.1.1995. Selvitys pyrkii tunnistamaan miksi sopimuksia on muutettu ja erityisesti sitä, ovatko muutokset johtuneet EU-oikeudesta johtuvista velvoitteista.

Selvityksen aineistona käytetty lista pohjoismaisista sopimuksista perustuu Pohjoismaiden ministerineuvoston lähteisiin, suomalaisiin lainsäädäntöasiakirjoihin, virkamiesten haastatteluihin sekä pohjoismaista yhteistyötä ja EU-oikeutta käsittelevään kirjallisuuteen. Näiden lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty ruotsalaisia virallislähteitä tapauksissa joissa suomalaisen aineiston tiedetään olevan puutteellista esimerkiksi siksi, että Suomi ei osallistu kyseiseen yhteistyöhön. Selvityksessä käsitellään myös osin 1.1.1995 jälkeen tehtyä yhteispohjoismaisia lainsäädäntöä.

Euroopan unionin yksinomainen toimivalta rajoittaa jäsenvaltioiden mahdollisuuksia tehdä tai ylläpitää kansainvälisiä sopimuksia muiden jäsenvaltioiden tai kolmansien maiden kanssa. Myös niillä aloilla, joilla unionin toimivalta on perussopimusten mukaan jaettua toimivaltaa, unionin oikeuden kehitys voi johtaa jäsenvaltioiden ulkosuhdetoimivallan rajaamiseen. Pohjoismainen yhteistyö ei tässä suhteessa ole erityisasemassa EU-oikeuteen nähden. Kun ajan myötä yhä useampaa kysymystä säännellään Euroopan unionin oikeudessa, Pohjoismaiden kyky ylläpitää tai kehittää EU-oikeudesta eriäviä mutta Pohjoismaiden kesken yhtenäisiä sääntöjä vähenee. Jotta pohjoismaisen yhteistyön toimintaedellytykset turvattaisiin myös jatkossa, pohjoismainen yhteistyö tulee ottaa huomioon EU:n lainsäädännön valmistelun aikana.

EU-oikeus on vaikuttanut pohjoismaisiin sopimuksiin monella eri tavalla. Muutoksia pohjoismaisiin sopimuksiin on ollut tarpeellista tehdä siksi, että EU-lainsäädäntöä on syntynyt alalle, jolla oli olemassa aiempi pohjoismainen sopimus. Sopimuksia on myös tehty tai muutettu siksi, että EU-oikeutta sovellettaisiin myös EU:n ulkopuolisissa Pohjoismaissa. Joissain tapauksissa pohjoismaista sääntelyä on tarvittu EU-oikeuden rinnalla EU-oikeuden alueellisen tai aineellisen soveltamisalan laajentamiseksi. Vaikka jokin kysymys olisikin unionin sääntelemä, EU-oikeus ei kuitenkaan aina edellytä pohjoismaisen yhteistyön lopettamista. Joissain

tapauksissa on ollut mahdollista jatkaa pohjoismaisten sopimusten soveltamista siksi, että EU-oikeuden säädökseen on lisätty erityinen pohjoismainen poikkeus. Aloilla joita EU-oikeus sääntelee kattavasti, pohjoismaisen yhteistyön yhteen sovittaminen EU-oikeuden kanssa onkin sen jatkamisen edellytys. Joihinkin pohjoismaisiin sopimuksiin sisältyy yleinen viittaus muihin kansainvälisiin velvoitteisiin, joita tulee noudattaa. Joissakin on suora viittaus tiettyyn EU-oikeuden sääntöön. Kolmannen mallin mukaan pohjoismaiseen sopimukseen on sisällytetty EU-oikeuden kanssa samansisältöistä sääntelyä.

Selvitys osoittaa, että tilanteissa joissa pohjoismainen yhteistyö tuo lisäarvoa, yhteistyön jatkamiseen on usein ollut mahdollista löytää oikeudellisia keinoja.

1. Tutkimuksen tavoitteista, rajauksista ja metodologiasta

Pohjoismaisen yhteistyön raamit luova perussopimus eli yhteistyösopimus Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä (Helsingin sopimus) allekirjoitettiin 23 päivänä maaliskuuta 1962. Sopimuksen 1 artiklan mukaan

”Sopimuspuolten on pyrittävä säilyttämään ja edelleen kehittämään maiden välistä yhteistyötä oikeudellisella, sivistyksellisellä, sosiaalisella ja taloudellisella alalla, sekä liikenne- ja ympäristönsuojelukysymyksissä.”

Näitä aloja koskevaa pohjoismaista yhteistyötä tehdään pohjoismaiden ministerineuvoston alaisuudessa. Yhteistyö on vuosien varrella johtanut lukuisiin sitä konkretisoiviin pohjoismaiden välisiin valtiosopimuksiin. Pohjoismaisen yhteistyön juuret ja myös niiden väliset valtiosopimukset ulottuvat kuitenkin huomattavasti Helsingin sopimusta pidemmälle historiaan.

Pohjoismaisen yhteistyö edeltää ajallisesti kolmen Pohjoismaan – Tanskan, Suomen ja Ruotsin – jäsenyyttä Euroopan unionissa. Unionin jäsenyydellä on kattavia oikeudellisia vaikutuksia Pohjoismaiden väliseen yhteistyöhön. Tämän raportin tarkoituksena on selvittää Pohjoismaiden ministerineuvoston toimeksiannosta, millä keinoin pohjoismaisten sopimusten ja EU-oikeuden välistä suhdetta on vuoden 1995 jälkeen pyritty määrittelemään. Ministerineuvoston toimeksianto kattaa pohjoismaiset sopimukset, jotka on tehty tai joita on muutettu Suomen ja Ruotsin liittyttyä Euroopan unioniin (1.1.1995 jälkeen). Keskeisenä tavoitteena on selvittää, onko tämän ajankohdan jälkeen tehtyjen sopimusten tai sopimusmuutosten tekemiseen vaikuttanut EU-jäsenyys tai unionin sääntely. Kysymyksen horisontaalisempaa tarkastelua on pidetty ministerineuvostossa useastakin syystä tarpeellisena ja ajankohtaisena.

Aineiston rajaamisen pohjana on Pohjoismaiden ministerineuvostolta saatu ja Suomen ulkoasiainministeriön kanssa jatkotyöstetty luettelo ministerineuvoston puitteissa neuvotelluista sopimuksista. Luettelon perusteella on identifioitu sopimukset, jotka on tehty tai joita on muutettu 1.1.1995 jälkeen (liite 1). Suurin osa tutkimuksessa käsiteltävistä sopimuk-

sista on käytännössä muutossopimuksia johonkin aiempaan pohjoismaiseen sopimukseen, vaikka muodollisesti ne olisivatkin uusia sopimuksia. Tarkastelussa on lisäksi arvioitu sopimukset, jotka on kumottu 1.1.1995 jälkeen. Käytännössä nämä on kaikki korvattu uudella sopimuksella. Sopimukset, joiden kumoaminen on johtunut uuden sopimuksen tekemisestä, käsitellään uutta sopimusta koskevan tarkastelun yhteydessä.

Pohjoismaiden ministerineuvoston sihteeristön käytössä ei ole systemaattisia kirjauksia sopimusmuutosten taustoista. Tarkastelun keskeisenä aineistona toimivat pohjoismaisten sopimusten hyväksymistä ja voimaansaattamista koskevat hallituksen esitykset (Suomi ja tarvittaessa Ruotsi), joihin raportti nojautuu siltä osin, kun kyseisissä esityksissä on käsitelty sopimuksen suhdetta EU-säätelyyn. Rajausta voidaan pitää perusteltuna siksi, että EU-oikeutta käsitellään luonnollisesti kattavimmin niiden jäsenvaltioiden valmisteluaineistossa, jotka osallistuvat EU yhteistyöhön täysimääräisesti kaikilla politiikanaloilla. Suomi on osapuolena kaikissa paitsi yhdessä tutkimusrajoituksen piiriin kuuluvassa sopimuksessa. Ruotsalaista valmisteluaineistoa on hyödynnetty erityisesti silloin, jos suomalaisen aineiston perusteella ei ole ollut mahdollista arvioida tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta keskeisiä näkökohtia.

Lisäksi tarkastelun tukena on hyödynnetty muita virallislähteitä, kuten esimerkiksi Suomessa valtioneuvoston yleisistunnon esittelyä varten laadittuja ministeriöiden esittelymuistioita. Raportin valmistelussa on lisäksi kuultu suomalaisia pohjoismaisesta yhteistyöstä vastaavia virkamiehiä oikeusministeriössä, opetus- ja kulttuuriministeriössä, puolustusministeriössä, sosiaali- ja terveysministeriössä, ulkoasiainministeriössä valtiovarainministeriössä ja ympäristöministeriössä. Erityisesti ulkoasiainministeriön oikeuspalvelu on ollut hankkeen toteuttamisessa korvaamaton apu. Ministeriöiden kautta on pyritty kartoittamaan, mistä syistä muutoksia on pidetty tarpeellisina, ja erityisesti onko luetteloon sisältyvien pohjoismaisten sopimusten neuvotteluissa mahdollisesti käsitelty kyseisen pohjoismaisen sopimuksen suhdetta EU-yhteistyöhön tai säätelyyn, vaikka tämä ei käy suoraan ilmi sopimuksesta tai sen voimaansaattamista koskevasta hallituksen esityksestä. Kiitämmekin lämpimästi kaikkia kartoitustyöhön osallistuneita, yhteensä noin paria kymmentä virkamiestä innostuneesta suhtautumisesta selvitykseen, ja sen tekemisessä saamastamme avusta.

On selvää, että koska selvitystyössä keskeinen kirjallinen ja haastatteluaineisto on suomalaista, tämä saattaa heijastua joltain osin myös tuloksiin. EU:n ulkopuolisten Pohjoismaiden tulokulma pohjoismaiseen yhteistyöhön on lähtökohtaisestikin erilainen jo siksi, että EU-oikeuden veloitteet eivät sido heitä samalla tavalla.

Sopimusten tarkastelulla pyritään luomaan yleiskatsaus siitä, millainen vaikutus Euroopan unionin jäsenyydellä on ollut pohjoismaisten sopimusten neuvotteluihin ja niiden sisältöön. Tarkastelun piiriin kuuluvat vain vuoden 1995 jälkeen tehdyt sopimukset ja muutokset, ja niitä tarkastellaan lähtökohtaisesti suhteessa sopimusmuutoksen tekemisen aikana vallinneeseen EU-oikeuden tilaan.¹ Tarkastelun ulkopuolelle siis jää laajempi kysymys siitä, mitä pohjoismaiset sopimukset ovat nykyään yhteensopivia unionin lainsäädännön kanssa. Tutkimuksen ulkopuolelle jää myös EU-oikeuden ja kansainvälisen oikeuden suhde kansainvälisen oikeuden näkökulmasta.²

Sopimuksen tekemisellä viitataan selvityksessä sopimuksen allekirjoittamispäivään. Sopimuksen allekirjoittamisesta ei suoraan seuraa sen soveltaminen, vaan kukin osapuoli toteuttaa oikeusjärjestelmänsä edellyttämät toimenpiteet, jotta sopimus saatetaan voimaan kansallisesti. Kaikki Pohjoismaat soveltavat tältä osin niin sanottua dualistista järjestelmää, jossa valtiosopimukseen sitoutuminen ja sen voimaansaattaminen ovat toisistaan erillisiä toimenpiteitä. Allekirjoittamalla, hyväksymällä tai ratifioimalla valtio sitoutuu valtiona sopimukseen, mutta sopimuksen soveltaminen osana kansallisia oikeusjärjestyksiä edellyttää kansallisia voimaansaattamistoimia. Sopimuksen allekirjoituksen ja sen soveltamisen välillä saattaa tästä syystä kulua joskus useampiakin vuosia.

Vuoden 1995 jälkeen joidenkin pohjoismaisten sopimusten määräysten osalta on katsottu, että niitä sisältävien uusien sopimusten tekeminen tai vanhojen sopimusten jatkaminen olisi ristiriidassa EU:n oikeuden kanssa. Joitain sopimuksia on jouduttu kumoamaan tai muuttamaan siten, että ne eivät enää ole ristiriidassa EU-oikeuden kanssa. Tietyissä tapauksissa tämä on johtanut pohjoismaisen integraation vähenemiseen.³ Kuitenkin vaihtoehtoja on myös löydetty. Pohjoismainen yhteistyö mukautuu ja huomioi EU-oikeuden kehityksen. Yhteistyötä on tehty siltä osin, kun se on yhteensopivaa EU-oikeuden kanssa. Joissain tapauksissa myös pohjoismainen yhteistyö ja sen jatkaminen on nimenomaisesti otettu huomioon EU-tason säädöksissä.

Niissä kysymyksissä, jotka kuuluvat unionin yksinomaiseen toimivaltaan, poikkeuksen neuvottelemineen EU:ssa hyväksyttävään säädökseen onkin ainoa keino pohjoismaisen sopimuksen soveltamisen jatkamiselle.

---

¹ Tarkastelussa on päädytty selkeyden vuoksi käyttämään pääosin käsitteitä "Euroopan unioni" ja "Euroopan unionin sääntely" riippumatta ajankohdasta, jolloin sopimus on tehty. Käsitteitä Euroopan yhteisö tai EY-sääntely ei käytetä, vaikka osa tarkasteluun kuuluvista säännöksistä edeltää Lissabonin sopimuksen voimaantuloa.

² Ks. tästä tarkemmin Klabbers, Jan (2009), erityisesti s. 139, 178–183.

³ Esim. Jänterä-Jareborg, Maarit 2015, viitaten EU-tuomioistuimen ratkaisuihin asioissa C-435/06 "C" ja C-523/07 "A".

Suomi, Ruotsi ja Tanska eivät yhdessä pysty muodostamaan EU:n neuvoston päätöksenteossa keskeistä määrävähemmistöä ja näin estämään EU-tasolla tehtyjä määräenemmistöpäätöksiä. Vain muutamilla EU:n politiikanaloilla, kuten perheoikeutta lähentäessä, sovelletaan edelleen yksimielisyysvaatimusta. Vaikka kysymys pohjoismaisten järjestelyjen huomioimisesta EU-oikeudessa sijoittuu muodollisesti tutkimuksen tehtävänasettelun ulkopuolelle, on sillä merkitystä arvioitaessa pohjoismaisten sopimusten ja Euroopan unionin lainsäädännön vuorovaikutusta kokonaisuutena. Siksi kysymystä käsitellään tiiviisti jaksossa 2.3. Tarkastelussa ei ole kuitenkaan systemaattisesti selvitetty EU-säätelyä, johon olisi haettu jonkinlaista Pohjoismaita koskevaa poikkeusta, jos poikkeukseen ei liity pohjoismaisen sopimuksen muuttaminen. Tällaisen lainsäädännön laajempi tarkastelu voisi olla tarkoituksenmukaista mahdollisissa lisäselvityksissä. Raportin laatimisen yhteydessä on myös tarkasteltu soveltuvilta osin pohjoismaisten sopimusten käsittelyä EU-tuomioistuimessa.

Selvitystyön yhteydessä on havaittu muitakin toimeksiannon ulkopuolelle muodollisesti jääviä, mutta asiallisesti rinnasteisia kysymyksenasetteluja. Tällaisiin lukeutuu esimerkiksi ilman pohjoismaisen ministerineuvoston myötävaikutusta tehdyt, mutta pohjoismaita koskevat sopimukset, kuten pohjoismainen pidätysmääräys. Myös yhteinen lainsäädäntövalmistelu ilman sitovaa kansainvälistä sopimusta on ominaista pohjoismaiselle yhteistyölle.⁴ Tällöin yhteisestä valmistelusta huolimatta erillistä valtiosopimusta ei tehdä, vaan kukin maa säätää kansalliset, osin yhteiseen valmisteluun perustuvat säädökset. Tällaisiin lukeutuu esimerkiksi pohjoismainen yhteistyölaki rikostuomioiden täytäntöönpanossa (Suomen säädöskokoelman numero 326/1963). Raportissa käsitellään tiiviisti myös näitä kysymyksiä siltä osin kuin tämä on perusteltua raportin yleisten kysymyksenasettelujen kannalta. Myös nämä kansalliset säädökset on arvioitava suhteessa jäsenvaltion mahdollisiin EU-oikeudellisiin velvoitteisiin, vaikka niiden kohdalla muodollisesti ei olekaan kysymys unionin ulkosuhdetoimivallan vaikutuksista. EU-tuomioistuin on nimenomaisesti arvioinut asiassa ”C” tilannetta, jossa yhteispohjoismaisesti valmisteltu määräys, joka sisältyi Suomen lainsäädäntöön, sijoittui EU-asetuksen soveltamisalaan. EU-tuomioistuimen mukaan tätä kansallista säännöstä ei voitu soveltaa, sillä se oli ristiriidassa EU-asetuksen kanssa.⁵

---

⁴ Yhteistyöstä esimerkiksi Abrahamsson, Olle ”Det nordiska lagstiftningssamarbetets framtid i ett EU-perspektiv” *Svensk Juristtidning* 2001; Mattson, Dag ”Nordiskt samarbete i EU i praktiken”, *Svensk Juristtidning* 2001.

⁵ Asia C-435/06, kohta 66.

Relevanteilta osin tarkastelussa on kiinnitetty huomiota Pohjoismaiden erilaisiin aseisiin suhteessa Euroopan unioniin, eli siihen, että Norja ja Islanti eivät ole EU:n jäsenvaltioita, mutta ovat kuitenkin Euroopan talousaluetta koskevan sopimuksen (ETA-sopimus) kautta sidottuja tiettyyn EU:n lainsäädäntöön. Tanskan osalta erityinen asema liittyy Tanskan Ruotsia ja Suomea aikaisempaan Euroopan unionin jäsenyyteen sekä pohjoismaisten sopimusten sisällön kannalta relevantteihin perussopimustasolla tehtyihin alakohtaisiin erityisjärjestelyihin. Tanska ei lähtökohtaisesti osallistu vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueella tehtävään yhteistyöhön.⁶ Tanska ei myöskään osallistu täysimääräisesti yhteiseen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan.⁷ Useiden pohjoismaisten järjestelyjen keskeisenä tavoitteena vuoden 1995 jälkeen on ollut mahdollistaa yhtenäinen sääntely Pohjoismaissa ja täten käytännössä laajentaa EU-sääntelyn soveltaminen kaikkiin Pohjoismaihin mukaan lukien Färsaaret ja Grönlanti.

Selvityksen toisessa jaksossa tarkastellaan toimeksiannon mukaisesti sitä EU-oikeuden viitekehystä, johon pohjoismaiset sopimukset sijoittuvat, erityisesti EU:n toimivallan vaikutusta sen jäsenvaltioiden mahdollisuuksiin tehdä kansainvälisiä sopimuksia, jäsenvaltioiden ennen EU-jäsenyyttä tekemiä sopimuksia sekä sitä, miten EU-oikeus huomioi pohjoismaisen yhteistyön perussopimustasolla sekä EU:n lainsäädännössä. Kolmannen jakson sopimustarkastelussa kuvataan sopimusmuutosten taustalla olevia syitä ja oikeudellisia keinoja hallita EU-oikeuden ja pohjoismaisten sopimusten välistä suhdetta. Johtopäätöksissä kuvataan tiiviisti viimeisen kahdenkymmenen vuoden kehitystä ja mahdollisia tulevaisuudennäkymiä. Selvitys on laadittu Helsingin yliopiston Erik Castrén -instituutissa kesän 2015 aikana dosentti Päivi Leino-Sandbergin johdolla. Tohtorikoulutettava OTM, YTK Liisa Leppävirta on vastannut selvityksen rajaamisesta sekä sopimustarkastelun laatimisesta. OTT Samuli Miettinen laati ensimmäisen luonnoksen selvityksen toiseksi jaksoksi.

---

⁶ Ks. Lissabonin sopimukseen liitetty pöytäkirja N:o 22 (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390) s. 299.

⁷ Ks. Amsterdamin sopimukseen liitetty pöytäkirja Tanskan asemasta (EYVL C 340, 10.11.1997, s. 1–144) s. 101.

2. EU-oikeus ja jäsenvaltioiden kansainväliset sopimukset

2.1 Euroopan unionin toimivalta vaikuttaa jäsenvaltioiden mahdollisuuksiin tehdä kansainvälisiä sopimuksia

2.1.1 Yleistä

Kun valtio liittyy unioniin, se menettää toimivaltansa tehdä kansainvälisiä sopimuksia siltä osin, kun unionin oikeus antaa unionille yksinomaisen toimivallan niiden tekemiseen. Koska unionin oikeus on dynaamista, unionin ja jäsenvaltion toimivallan välinen suhde muuttuu unionin oikeuden kehittyessä. EU:n jäsenvaltioiden sopimuskäytäntö osoittaa, että jäsenvaltiot jatkavat kansainvälisten sopimusten tekemistä myös omissa nimissään silloin, kun niiden tekemiselle ei ole unionin oikeudesta aiheutuvaa estettä.⁸ Joissain tapauksissa jäsenvaltiot sisällyttävät kansainvälisiin sopimuksiinsa lausekkeita, jotka antavat unionin oikeudelle etusijan, mikäli niiden välisiä ristiriitoja myöhemmin aiheutuu unionin oikeuden kehityksestä johtuen.

Unionin oikeus toimii eri tavalla kuin kansallisia täytäntöönpanomenettelyjä yleensä edellyttävä kansainvälinen sopimus.⁹ Vakiintuneen EU-oikeudellisen tulkinnan mukaan EU-säännös sivuuttaa sen kanssa ristiriidassa olevan kansallisen säädöksen.¹⁰ Unionin toimivalta perustuu sen perussopimukseen, erityisesti Sopimukseen Euroopan unionista (SEU) ja Sopimukseen Euroopan unionin toiminnasta (SEUT) mutta myös esimerkiksi jäsenvaltioiden liittymissopimuksiin.¹¹ Perussopimuksissa määritellään se toimivalta, jonka jäsenvaltiot ovat unionille antaneet.

Unionin oikeuden vaikutus jäsenvaltioiden kansainvälisiin sopimuksiin on vahva. Keskinäisissä suhteissaan unionin jäsenvaltiot (Suomi,

---

⁸ Ks. esim. Klabbers 2009, s. 211–223, jossa käsitellään Suomen sopimuksia EU-jäsenenä viiden vuoden ajalta.

⁹ Ks. Jääskinen, Niilo ”Internationella normer i nordisk rätt” *Europarättslig Tidskrift* 2005, s. 521 koskien epäonnistunutta yritystä sisällyttää dualistinen järjestelmä myös ETA-sopimukseen.

¹⁰ Asia 6/64 *Costa v ENEL*.

¹¹ Konsolidoidut toisinnot EUVL C 326, 26.10.2012, s. 13–390 ja EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390.

Ruotsi ja Tanska) ovat veloitettuja noudattamaan unionin oikeutta,¹² eivätkä ne voi vedota kansainväliseen sopimukseen, vaikka siinä olisi myös kolmansia osapuolia.¹³ EU-oikeutta sovelletaan myös yksityisiin tahoihin, joiden aiempien kansainvälisten sopimusten perusteella syntyviin oikeuksiin myöhempi EU-sopimus tai lainsäädäntö vaikuttaa.¹⁴

EU-oikeuden tulkinta on pitkälti Euroopan unionin tuomioistuimen tehtävä.¹⁵ EU-tuomioistuin myös ratkaisee, useimmiten komission käynnistämän rikkomusmenettelyn tuloksena, onko jäsenvaltio rikkonut jäsenyysvelvoitteitaan.¹⁶ Jos kansallisessa tuomioistuimessa nousee esiin kysymys EU-oikeuden merkityksestä, kansallisen tuomioistuimen tulisi pyytää EU-tuomioistuimelta ennakkoratkaisua EU-oikeuden tulkinnasta.¹⁷ EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisuissa on vuoden 1995 jälkeen käsitelty joitakin asioita, joissa on arvioitu, millä tavoin pohjoismainen sopimus vaikuttaa EU-oikeuden tulkintaan.¹⁸

EU-oikeus velvoittaa jäsenvaltioiden tuomioistuimia tulkitsemaan kansallista oikeutta EU-oikeuden mukaisesti niin pitkälle kuin se on mahdollista.¹⁹ Jos tulkinta ei mahdollista EU-oikeuden mukaista lopputulosta, EU-oikeus velvoittaa kansallisia hallintoviranomaisia ja tuomioistuimia antamaan unionin oikeudelle etusijan silloin, kun unionin oikeus on ristiriidassa kansallisen säädöksen kanssa.²⁰

Komission tehtävänä on valvoa EU:n perussopimusten soveltamista. Jos pohjoismainen yhteistyö näyttää olevan ristiriidassa EU-oikeuden kanssa, komissio voi käynnistää menettelyn, jolla pyritään varmistamaan jäsenvaltioiden toiminnan yhdenmukaisuus EU-oikeuden kanssa.²¹ Menettelyn epävirallinen vaihe, ns. EU-Pilot -menettely, antaa jäsenvaltioille ja komissiolle mahdollisuuden epäviralliseen menettelyyn, jossa arvioidaan jäsenvaltion toimien yhdenmukaisuutta EU-oikeuden kanssa. Tällainen menettely on käynnistetty ainakin yhdessä pohjoismaista sopimusta

---

¹² Asia 10/61, *komissio v Italia*.

¹³ Asia 34/79 *R v Henn ja Darby*; Asia 121/85 *Conegate v HM Customs and Excise*; Asia 286/86 *Deserbais*, kohta 18; yhdistetyt asiat C-241/91 P ja 242/91 P *RTE ja ITP v komissio* kohta 84 ja C-147/03 *komissio v Itä-valta* kohta 73. Klabbers 2009 s. 125, alaviite 30.

¹⁴ Asia 812/79 *Burgoa* ja asia C-157/91 *Levy*.

¹⁵ Ks. SEUT 267 artikla, sekä pätevyysoletama asiassa 314/85 *Foto-Frost*.

¹⁶ Ks. SEUT 258–260 artiklat.

¹⁷ Ks. asia C-283/81 *CILFIT*, kohdat 16–20.

¹⁸ Ks. asia C-50/05, *Nikula* sekä asia C-319/02 *Manninen*, joissa käsitellään Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehdyn sopimuksen vaikutusta EU-oikeuden tulkintaan. Ks. lisäksi asia C-389/99 *Rundgren*, jossa käsitellään pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen tietyn määräyksen soveltamisen merkitystä Euroopan unionin sosiaaliturva-asetuksen tulkinnessa.

¹⁹ Ks. asia C-106/89 *Marleasing*, rajoista asia C-103/05 *Pupino*.

²⁰ Ks. asia 6/64 *Costa v ENEL*, Asia 106/77 *Simmmenthal* kohdat 21–24, Asia 103/88 *Costanzo*. Sovelletuna pohjoismaiseen yhteistyöhön asia ”C” C-435/06, kohta 57.

²¹ Ks. yleisesti http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/index_fi.htm

koskevassa asiassa.²² Komissiolla on mahdollisuus myös nostaa rikkomuskanne EU-tuomioistuimessa.²³ Prosessin edetessä jäsenvaltio vastaa komission perusteltuun lausuntoon, jonka mukaan se epäilee jäsenvaltion rikkoneen EU-oikeutta. Jos komissio katsoo saatuaan vastineen, että jäsenvaltio on kuitenkin rikkonut jäsenvelvoitteitaan, se voi halutessaan nostaa kanteen EU-tuomioistuimessa.²⁴ Selvitystyön yhteydessä ei ole ilmennyt tilanteita, joissa komissio olisi ajanut rikkomuskannetta EU-tuomioistuimessa siksi, että pohjoismaisen valtiosopimuksen olisi epäilty rikkovan EU-oikeutta.

On kuitenkin huomattava, että harva säännös, jonka yhdenmukaisuus unionin oikeuden kanssa olisi mahdollista kyseenalaistaa, päättyy EU-tuomioistuimen arvioitavaksi. Komissiolla ei ole velvollisuutta nostaa rikkomuskannetta.²⁵ Vuosina 2010–2014 EU-tuomioistuimessa nostettiin keskimäärin 61 kannetta vuodessa.²⁶ Noin 10 % vuosina 2010–2014 päätetyistä kanteista johti vapauttavaan tuomioon.²⁷ Ruotsia, Suomea ja Tanskaa vastaan kanteita näiden maiden jäsenyyden alusta vuoteen 2015 on nostettu yhteensä 151.²⁸ Vain harva rikkomusmenettely tai kanne koskee jäsenvaltioiden kansainvälisiä sopimuksia ja näiden ristiriitaa EU-oikeuden kanssa.²⁹

Koska vain EU-tuomioistuin voi perussopimusten mukaan sitovasti tulkita EU-sopimusta, siltä osin kun oikeuskäytäntöä ei ole, toimien yhteensopivuus EU-oikeuden kanssa on oikeudellisesti ratkaisematta.

Jäsenvaltioilla on unionin oikeuteen perustuva velvollisuus pyrkiä poistamaan ristiriidat tekemiensä kansainvälisten sopimusten ja unionin oikeuden väliltä. Ristiriitoja voi syntyä jo pelkästään siksi, että sopimus asettaa jäsenvaltioiden kansalaiset eriarvoiseen asemaan. SEUT 18 artikla kieltää kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän. Siksi sopimukset, jotka parantavat pohjoismaiden kansalaisten asemaa antamatta vastavia oikeuksia myös muille EU-kansalaisille, voivat rikkoa EU-oikeutta.³⁰

---

²² Terveystuomion alan henkilöstön ammattipätevyyden tunnustamiseen liittyvä EU Pilot 5247/13/MARK. Asia ei edennyt epävirallista vaihetta pidemmälle. Ks. tarkemmin alla jakso 3.2.

²³ Ks. SEUT 258 artikla sekä mahdolliset rikkomisesta seuraavat maksut SEUT 260(2) ja 260(3) artiklassa.

²⁴ Jäsenvaltio voi myös käynnistää vastaavan menettelyn. Nämä kanteet ovat erittäin harvinaisia.

²⁵ Asia 247/87 *Star Fruit v komissio*, kohta 11.

²⁶ Ks. Court of Justice of the European Union, Annual Report 2014, http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2015-03/en_ra14.pdf s. 61–62.

²⁷ *Ibid.*, s. 71.

²⁸ *Ibid.*, s. 84. Vertaa joukon suurimpaan lukuun, Italiaa vastaan nostettuun 641 rikkomuskanteeseen vuosina 1954–2014.

²⁹ Poikkeuksina kahdenväliset investointisopimukset, esim. asia C-118/07 *komissio v Suomi*; asia C-249/06 *komissio v Ruotsi*, ja Open skies -tuomiot esim. asia C-469/98 *komissio v Suomi*; asia C-468/98 *komissio v Ruotsi*; asia C-467/98 *komissio v Tanska*, joissa EU:n myöhempi lainsäädäntö salli kyseisten sopimusten tekemisen EU-tuomioistuimen aiempien säännösten tulkinnan vastaisesti.

³⁰ Kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kiellon periaatteen suhdetta pohjoismaiseen yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen on käsitelty kattavasti raportissa Stoor, Håkan ”*Översyn av den nordiska konvention om*

2.1.2 Unionin toimivallan keskeiset lajit: yksinomainen, jaettu ja tukitoimivalta

Unionilla on vain se toimivalta, jonka jäsenvaltiot ovat sille perussopimuksilla antaneet. SEU 5 artiklan mukaan ”toimivalta, jota perussopimuksissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille.” Unionin kullakin politiikan alalla perussopimuksilla annetun toimivallan luonne ratkaisee, minkälainen vaikutus sillä on jäsenvaltion toimivaltaan. Näin ollen unionin toimivalta vaikuttaa siihen, voivatko jäsenvaltiot tehdä kansainvälisiä sopimuksia. Se voi myös vaikuttaa siihen, minkälaisia ne voivat olla.

Unionilla on kolme pääasiallista, SEUT 2 artiklassa kuvattua, toimivaltalajia: yksinomainen, jaettu ja täydentävä toimivalta.³¹ Unionilla on tämän lisäksi joitain tähän kategorisointiin kuulumattomia toimivaltaluokkia.³² SEUT 3 artiklassa luetellaan unionin yksinomaisen toimivallan alat, joita ovat tulliliitto; sisämarkkinoiden toimintaa varten tarvittavien kilpailusääntöjen vahvistaminen; niiden jäsenvaltioiden rahapolitiikka, joiden rahayksikkö on euro; meren elollisten luonnonvarojen säilyttäminen osana yhteistä kalastuspolitiikkaa sekä yhteinen kauppapolitiikka. Unionilla on näillä aloilla myös yksinomainen toimivalta tehdä sopimuksia kolmansien valtioiden kanssa. Yksinomaisen toimivallan aloilla SEUT 2 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat toimia ”ainoastaan unionin valtuuttamina tai unionin antamien säädösten täytäntöön panemiseksi.” Tämä koskee myös kolmansien valtioiden kanssa tehtyjä sopimuksia. Unionin ulkosuhdetoimivallan yksinomaisuutta käsitellään tarkemmin erillisessä jaksossa alla.

Jaetun toimivallan aloilla sekä unionilla että jäsenvaltioilla voi olla lainsäädäntövaltaa. SEUT 2 artiklan 2 kohdan mukaan

”unioni ja jäsenvaltiot voivat toimia lainsäätäjänä ja antaa oikeudellisesti velvoittavia säädöksiä kyseisellä alalla. Jäsenvaltiot käyttävät toimivaltaansa siltä osin kuin unioni ei ole käyttänyt omaansa. Jäsenvaltiot käyttävät jälleen toimivaltaansa siltä osin kuin unioni on päättänyt lakata käyttämästä omaansa.”

---

socialt bistånd och sociala tjänster” Januari 2015, s. 24–36. Pohjoismaisen yhdenvertaisen kohtelun periaatteen taustoja on käsitelty tarkemmin alla jaksossa 3.1 Helsingin sopimuksen kuvauksen yhteydessä.

³¹ Lisäksi SEUT 2 artiklassa määritellään erikseen jäsenvaltioiden talous- ja työllisyyspolitiikkojen yhteensovittaminen sekä yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka.

³² Ks. SEUT 5 artikla.

SEUT 4 artiklassa on luettelo jaetun toimivallan aloista.³³ Lista ei ole tyhjentyvä, mutta se sisältää jaetun toimivallan pääalat. Joillakin jaetun toimivallan aloilla perussopimuksissa tarkennetaan, että unionin toimivalta ei sulje pois jäsenvaltion toimia.³⁴

Lissabonin sopimuksella EU:n perussopimukseen liitettyssä jaetun toimivallan käyttöä koskevassa pöytäkirjassa n:o 25 myös täsmennetään, että EU:n toteuttaessa toimintaa tietyllä alalla tämä toimivallan käytön soveltamisala kattaa kuitenkin vain kyseisessä EU:n säädöksessä säädettyt asiat, eikä se siten koske tuota alaa kokonaisuudessaan.³⁵ Jaettua toimivaltaa tulee käyttää toissijaisuusperiaatteen mukaisesti.

SEUT 6 artiklassa luetellaan ns. tukitoimivallan aloja. Nämä ovat a) ihmisten terveyden suojelu ja kohentaminen; b) teollisuus; c) kulttuuri; d) matkailu; e) yleissivistävä koulutus, ammatillinen koulutus, nuoriso ja urheilu; f) pelastuspalvelu ja g) hallinnollinen yhteistyö. Näillä aloilla ”unionilla on toimivalta toteuttaa jäsenvaltioiden toimintaa tukevia, yhteensovittavia tai täydentäviä toimia, mutta tämä ei syrjäytä niiden toimivaltaa näillä aloilla.” SEUT 2 artiklan 5 kohdan mukaan ”[o]ikeudellisesti velvoittavat unionin säädökset, jotka on annettu perussopimusten näitä aloja koskevien määräysten perusteella, eivät voi käsittää jäsenvaltioiden lakien ja asetusten yhdenmukaistamista.” Tukitoimivallan luonteen vuoksi on epätodennäköistä, että tukitoimivallan nojalla annettu sääntely voisi luoda unionille yksinomaisen ulkosuhdetoimivallan. Tätä kysymystä ei kuitenkaan nimenomaisesti käsitellä perussopimuksissa. Unionin tukitoimivallan ja jaetun tai yksinomaisen toimivallan välinen tulkinta on joskus vaikeaa mm. siksi, että tukitoimivallan aloilla hyväksyttävät toimet saattavat vaikuttaa myös johonkin muuntyyppiseen unionin toimivallan käyttöön.³⁶ Esimerkiksi kahden jäsenvaltion välinen kulttuurisopimus on todettu joidenkin säännösten osalta unionin oikeuden vastaiseksi,

---

³³ SEUT 4 artikla: ”Unionin ja jäsenvaltioiden kesken jaettua toimivaltaa sovelletaan seuraavilla pääaloilla: sisämarkkinat, sosiaalipolitiikka EUT-sopimuksessa määriteltyjen näkökohtien osalta; taloudellinen, sosiaalinen ja alueellinen yhteenkuuluvuus; maatalous ja kalastus, meren elollisten luonnonvarojen säilyttäminen lukuun ottamatta; ympäristö; kuluttajansuoja; liikenne; Euroopan laajuiset verkot; energia; vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alue; kansanterveyteen liittyvät yhteiset turvallisuuskysymykset tässä sopimuksessa määriteltyjen näkökohtien osalta.”

³⁴ SEUT 4(3) ja 4(4) artiklat: ”Tutkimuksen, teknologisen kehittämisen ja avaruuden aloilla unionilla on toimivalta toteuttaa toimia, erityisesti määritellä ja panna täytäntöön ohjelmia ilman, että tämän toimivallan käyttäminen estää jäsenvaltioita käyttämästä omaa toimivaltaansa. Kehitysyhteistyön ja humanitaarisen avun aloilla unionilla on toimivalta toteuttaa toimia ja harjoittaa yhteistä politiikkaa ilman, että tämän toimivallan käyttäminen estää jäsenvaltioita käyttämästä omaa toimivaltaansa.”

³⁵ Ks. myös asia C-114/12 *komissio v neuvosto*, kohta 73.

³⁶ Ks. esimerkiksi terveyden suojelu ja sisämarkkinat, asia C-380/03 *Saksa v Euroopan parlamentti ja neuvosto*, jossa terveyttä suojaava ja tupakointia ehkäisevä lainsäädäntö hyväksyttiin sisämarkkinaoikeusperustalla, näin sivuuttaen terveyden alan tukitoimivallan rajoitteet.

kun se mahdollisti perussopimusten vastaisen työntekijöiden kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän.³⁷

Jos Helsingin sopimuksessa mainitut yhteistyöalat ("oikeudellisella, sivistyksellisellä, sosiaalisella ja taloudellisella alalla, sekä liikenne- ja ympäristönsuojelukysymyksissä") sijoitetaan unionin toimivaltakehiköön, voidaan todeta, että unionilla on jaettava toimivaltaa oikeudellisen yhteistyön aloilla, mutta perussopimukset rajaavat sen koskemaan tiettyjä, esimerkiksi rajat ylittäviä tilanteita koskevia kysymyksiä. Liikennettä ja ympäristönsuojelua koskevat kysymykset kuuluvat unionin ja jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan. Sivistykseen liittyvä toimivalta on pääosin tukitoimivaltaa. Sosiaalisissa kysymyksissä ja taloudellisella alalla toimivaltan jako on tulkinnanvaraisempi, ja esimerkiksi sosiaaliturvaa on säännelty joissain kysymyksissä EU-tasolla, kun taas joidenkin muiden kysymysten katsotaan kuuluvan kansalliseen toimivaltaan. Käytännössä sillä, minkälaisesta toimivallasta on kysymys, on keskeinen merkitys arvioitaessa sitä, minkälaisia seurauksia unionin hyväksymillä säädöksillä on pohjoismaisille järjestelyille.

2.1.3 Yksinomainen ulkosuhdetoimivalta jaetun toimivallan alalla

SEUT 3(2) artiklan mukaan kolmessa eri tavoin määritellyssä tilanteessa vain unionilla on toimivalta tehdä sopimuksia kolmansien valtioiden kanssa. Unionilla on yksinomainen toimivalta tehdä kansainvälisiä sopimuksia silloin, kun

"[1] sopimuksen tekemisestä on säädetty lainsäätämisyksessä hyväksytyssä unionin säädöksessä tai kun [2] tämä on välttämätöntä, jotta unioni voi käyttää sisäistä toimivaltaansa, tai [3] siltä osin kuin se voi vaikuttaa yhteisiin sääntöihin tai muuttaa niiden ulottuvuutta."

Unionin toimivalta tehdä sopimuksia kolmansien kanssa voi johtua nimenomaisesta määräyksestä, tai useammin, unionin lainsäädännön tilasta. Jos suunnitellun sopimuksen käsittämistä asioista on olemassa EU-

---

³⁷ Asia 235/87 *Matteucci v Communauté française de Belgique*, jossa Belgian ja Saksan välinen vuoden 1956 kulttuurin alan sopimus antoi sopimusvaltioiden kansalaisille etusijan stipendeihin toisten jäsenvaltioiden kansalaisten suhteen. Tämä katsottiin työntekijöiden vapaata liikkuvuutta koskevan asetuksen mukaisen syrjintäkiellon vastaiseksi, kun hakija oli sopimukseen kuulumattomasta jäsenvaltiosta saapunut työntekijä. Vrt. asia C-3/91 *Exportur v. LOR ja Confiserie du Tech*, jossa todettiin, ettei unionilla ollut toimivaltaa immateriaalioikeuden alalla eikä näin ollen vuoden 1973 sopimus Ranskan ja Espanjan välillä koskien suojeltuja tuotteiden nimiä ollut unionin sisämarkkinaoikeuden vastainen: sopimuksen aiheuttama rajoitus oli perusteltu SEUT 36 artiklan oikeuttamisperusteen nojalla.

säädöksiä, sopimuksen mahdolliset vaikutukset niihin arvioidaan sopimuksen ja EU-säädösten tapauskohtaiseen, konkreettiseen ja kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja vertailuun perustuen.³⁸ Jaetun toimivallan aloilla unionin yksinomainen ulkosuhdetoimivalta riippuu siitä, miten unioni on käyttänyt toimivaltaansa. Unionin ulkosuhdetoimivalta on lähtökohtaisesti jaetun toimivallan politiikanaloilla yksinomaista siltä osin, kun kansainvälinen sopimus voi vaikuttaa yhteisiin sääntöihin tai muuttaa niiden ulottuvuutta. Täten unionin toimivalta voi olla yksinomaista myös aloilla jotka lähtökohtaisesti kuuluvat jaetun toimivallan aloihin, ja näin sulkea pois jäsenvaltioiden sopimukset kolmansien osapuolten kanssa. Tätä, pääosin EU-tuomioistuimen *ERTA*-oikeuskäytännöstä johdettua sääntöä on sovellettu joissakin tapauksissa verraten laajasti: yksinomainen toimivalta syntyy jo silloin,³⁹ kun EU-säädökset ”suurilta osin kattavat” alan, jota jäsenvaltion ja kolmannen osapuolen sopimus koskee. Jäsenvaltioiden tulee ottaa huomioon myös EU-oikeuden *tuleva* tila harmitessaan EU-oikeuden suhdetta uuteen kolmansien valtioiden kanssa tehtyyn kansainväliseen sopimukseen.⁴⁰

Joillakin aloilla unionin lainsäädäntö valtuuttaa nimenomaisesti unionin tekemään kansainvälisen sopimuksen.⁴¹ Myös tässä tilanteessa unionin toimivalta on yksinomaista, eikä jäsenvaltio voi tehdä tällaista sopimusta. Lisäksi oikeuskäytännössä on hyväksytty unionin toimivalta tilanteessa, jossa sopimuksen tekeminen ”on välttämätöntä, jotta unioni voi käyttää sisäistä toimivaltaansa.”⁴² Tämä eroaa yllä kuvatusta *ERTA*-säännöstä mm. siten, että alalla ei ollut lainkaan unionin sisäistä lainsäädäntöä.

Unionin oikeus mahdollistaa sen, että unioni valtuuttaa jäsenvaltiot käyttämään toimivaltaa puolestaan.⁴³ Joissain tapauksissa unionin lain-

---

³⁸ Unionin tuomioistuimen lausunto 1/13 *Haagin yleissopimus*, kohta 74; asia C-114/12 *komissio v neuvosto*, kohta 74; Unionin tuomioistuimen lausunto 1/03 *Luganon yleissopimus*, kohdat 124–126.

³⁹ Asia 22/70 *komissio v neuvosto (ERTA)*.

⁴⁰ Ks. esim. asia C-205/06 *komissio v Itävalta*; edellä mainitut asiat C-118/07 *komissio v Suomi* ja C-249/06 *komissio v Ruotsi*, sekä lausunto 1/03 *Luganon yleissopimus*, kohdat 124–126.

⁴¹ Ks. luetteloa esimerkeistä esimerkiksi unionin tuomioistuimen lausunto 1/94 *WTO sopimus*, kohdat 80 ja 93–94.

⁴² Unionin tuomioistuimen lausunto 1/76 *Reinin vesiliikenne*, kohdat 3–4; lausunto 2/92 *OECD*, kohta 32. EU-tuomioistuin on kuitenkin kieltäytynyt perustamasta tätä toimivaltaa pelkästään SEUT 114 artiklan mukaiseen sisämarkkinatoimivaltaan tai SEUT 352 artiklan mukaiseen ns. joustolausekkeeseen. Ks. lausunto 1/94 *WTO-sopimus*, kohta 101 ja tarkemmin kohdat 88–89.

⁴³ Ks. esim. asetus (EU) N:o 1219/2012 koskien kahdenvälisiä investointisopimuksia (EUVL L 351, 20.12.2012, s. 40–46), jotka Lissabonin sopimuksen myötä määriteltiin EU:n yksinomaiseen toimivaltaan. Ennen Lissabonin sopimusta samanlaista tematiikkaa myös muilla aloilla: Rosas, Allan ”The Status in EU Law of International Agreements Concluded by EU Member States” *Fordham International Law Journal* 2011, viitaten yksityisoikeuden alan sopimuksentekomekanismia koskeviin asetuksiin (EY) N:o 662/2009 (EUVL L

sääätäjä on valtuuttanut jäsenvaltiot toimimaan kysymyksissä, jotka kuuluvat unionin yksinomaiseen toimivaltaan tai tekemään sopimuksia kysymyksissä, jotka kuuluvat unionin yksinomaiseen ulkosuhdetoimivaltaan mm. siksi, että alaa säädellään jo pitkälti unionin oikeudella.⁴⁴

Unionin yksinomainen ulkosuhdetoimivalta on keskeinen kysymys pohdittaessa Pohjoismaiden ministerineuvoston alaisia yhteistyömahdollisuuksia. EU:n jäsenvaltio ei voi ylläpitää eikä tehdä uusia sopimuksia, jos unionilla on yksinomainen toimivalta tehdä kansainvälinen sopimus. SEUT 3(2) artiklassa asetettujen kriteerien soveltaminen edellyttää käytännössä tapauskohtaista arviointia, unionin oikeuden hyvää tuntemista, sekä tulkintaa siitä, missä tilanteessa sopimus voisi muuttaa yhteisten sääntöjen ulottuvuutta.

Vaikka unionilla olisi eksplisiittistä toimivaltaa tai sellaista alaa käsittelevää lainsäädäntöä, joka tukisi sen implisiittisen toimivallan olemassaoloa, tämä ei aina estä jäsenvaltioita toimimasta. Jos unionin lainsäädäntö ei tyhjentävästi säätele kaikkia kysymyksiä, jäsenvaltiot saattavat säilyttää oman ulkosuhdetoimivaltansa. Unionin lainsäädäntö saattaa esimerkiksi varata mahdollisuuden jäsenvaltioiden kansainvälisille sopimuksille,⁴⁵ tai harmonisoida vain osin sitä oikeuskysymystä, jota jäsenvaltiot ja kolmannet valtiot haluavat sopimuksessaan käsitellä, tai olla ns. minimiharmonisointia, josta jäsenvaltiot voivat poiketa tietyin edellytyksin.⁴⁶ Tällöin jäsenvaltion voi olla mahdollista tehdä kansainvälisiä sopimuksia, jotka menevät unionin oikeudessa asetettua vähimmäistasoa pidemmälle. Sääntely ei silloin välttämättä estä jäsenvaltioita luomasta tarkempia, tämän sääntelyn kanssa sopusoinnussa olevia normeja. Siksi EU-jäsenvaltiolle voi myös näillä aloilla olla mahdollista SEUT 3(2) artiklan säännön estämättä ylläpitää tai luoda uusia sopimuksia kolmansien valtioiden kanssa.

200, 31.7.2009, s. 25–30) ja (EY) N:o 664/2009 (EUVL L 200, 31.7.2009, s. 46–51) ja lentoliikennesopimusten neuvottelua koskeva asetus (EY) N:o 847/2004 (EUVL L 157, 30.4.2004, s. 7–17) ns. Open-Skies -ratkaisujen jälkeen.

⁴⁴ EU-tuomioistuin totesi *Lugano-lausunnossaan* 1/03, että unioni oli saanut yksinomaisen toimivallan tehdä kolmansien maiden kanssa Luganon yleissopimuksen kaltaisen kansainvälisen sopimuksen kysymyksistä, jotka vaikuttavat tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla asetuksella (EY) N:o 44/2001 (Bryssel I) annettuihin sääntöihin. Tämän jälkeen unionin neuvosto kuitenkin valtuutti asetuksella jäsenvaltiot käyttämään tätä toimivaltaa luoden samalla ennakoilmoitusmekanismin, jonka avulla sopimusmuutokset ilmoitetaan komissiolle. Ks. edellä mainitut yksityisoikeuden alan asetukset (EY) N:o 662/2009 ja (EY) N:o 664/2009.

⁴⁵ Ks. esimerkiksi sosiaaliturva-asetus (EY) N:o 883/2004 (EUVL L 166, 30.4.2004, s. 1–123).

⁴⁶ Ks. lausunto 2/91 *ILO*, kohdat 13–21. Ks. esimerkiksi vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi 2004/38 (EUVL L 158, 30.04.2004 s. 0077–0123), jonka säännökset ovat monelta osin minimiharmonisointia.

Ei kuitenkaan tarvita suoraa ristiriitaa sopimuksen ja EU-säännösten välillä, jotta jäsenvaltio menettäisi jaetun ulkosuhdetoimivaltansa unionin eduksi.⁴⁷ Keskeistä on se, onko sopimus johdonmukainen unionin oikeuden velvoitteiden kanssa. Johdonmukaisuuden arviointi on viime kädessä EU-tuomioistuimen tehtävä.

2.1.4 Vilpittömän yhteistyön periaate kansainvälisissä suhteissa

Unionin ja sen jäsenvaltioiden toimivallan käyttöä ohjaa EU-oikeuden näkökulmasta myös lojaliteettiperiaatteena tunnettu vilpittömän yhteistyön periaate. Jäsenvaltioiden tulee suhteissaan kolmansiin maihin noudattaa vilpittömää yhteistyötä unioniin ja toisiin sen jäsenvaltioihin nähden.⁴⁸ EU-tuomioistuin on vedonnut lojaliteettiperiaatteeseen tapauksissa, joissa jäsenvaltio on osin EU:n toimivaltaan kuuluvissa asioissa toiminut ilman unionin valtuutusta.

”Asiassa C-246/07 komissio v Ruotsi oli kyse kansainvälisestä sopimusjärjestelmästä, joka kuului unionin ja jäsenvaltioiden jaetun toimivallan alaan. Ruotsi oli yksipuolisesti ehdottanut uuden kemikaaliyhdisteen lisäämistä vuoden 2001 Tukholman yleissopimukseen. Tämä poikkesi neuvostossa hyväksytystä yhteisestä strategiasta, jonka mukaan yhdistettä ei tulisi ehdottaa lisättäväksi. EU-tuomioistuimen mukaan Ruotsi oli rikkonut entisen SEY 10 artiklan mukaista lojaliteettiperiaatetta, sillä tilanne oli omiaan vaarantamaan unionin ja sen jäsenvaltioiden kansainvälisen edustuksen yhtenäisyyden periaatteen sekä heikentämään niiden neuvotteluasemaa muihin kyseisen yleissopimuksen osapuoliin nähden.”⁴⁹

2.2 Jäsenvaltioiden ennen liittymistään tekemät kansainväliset sopimukset

2.2.1 SEUT 351 artikla: liittymistä edeltävät kansainväliset sopimukset

---

⁴⁷ Unionin tuomioistuimen lausunto 1/13 *Haagin yleissopimus*, kohta 86; asia C-114/12 *komissio v neuvosto*, kohta 71–72; lausunto 1/03 *Luganon yleissopimuksesta*, kohta 131; lausunto 2/91 *ILO*, kohdat 25–26.

⁴⁸ SEU 4(3) artikla. Aiheesta esim. Klamert, Marcus 2014.

⁴⁹ Asia C-246/07 *komissio v Ruotsi*, kohta 104.

Euroopan unionin perussopimukset käsittelevät jäsenvaltioiden liittymistä edeltäviä kansainvälisiä velvoitteita eri tavoin kuin jäsenvaltion liittyttyä syntyneitä.⁵⁰ Jäsenvaltiot voivat jatkaa uusien kansainvälisten sopimusten tekemistä siltä osin, kun nämä ovat sopusoinnussa unionin oikeuden ja EU:n ulkosuhdetoimivallan kanssa. Liittymisensä jälkeen jäsenvaltiot eivät kuitenkaan voi käyttää sellaista toimivaltaa, joka kuuluu unionille.

Perussopimuksissa hyväksytään nimenomaisesti tietyiltä osin ennen liittymistä tehtyjen kansainvälisten sopimusten voimassaolon jatkuminen.⁵¹ SEUT 351 artiklan mukaan

”Perussopimusten määräykset eivät vaikuta sellaisiin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, jotka johtuvat yhden tai useamman jäsenvaltion yhden tai useamman kolmannen maan kanssa ennen 1 päivää tammikuuta 1958 tai, kun on kyse jäseneksi liittyneestä valtiosta, ennen liittymispäivää tekemästä sopimuksesta.

Siltä osin kuin tällaiset sopimukset eivät ole sopusoinnussa perussopimusten kanssa, asianomaiset jäsenvaltiot käyttävät kaikkia aiheellisia keinoja todettujen ristiriitojen poistamiseksi. Tällöin jäsenvaltiot tarvittaessa avustavat toisiaan ja tapauksissa, joissa se on aiheellista, vahvistavat yhteisen kannan.

Soveltaessaan ensimmäisessä kohdassa tarkoitettuja sopimuksia jäsenvaltiot ottavat huomioon sen, että ne edut, jotka kukin jäsenvaltio on perussopimuksissa myöntänyt, ovat erottamaton osa unionin toteuttamista ja liittyvät sen vuoksi kiinteästi yhteisten toimielinten perustamiseen ja niille annettuun toimivaltaan sekä siihen, että kaikki jäsenvaltiot myöntävät samat edut.”

EU-tuomioistuimen mukaan EU ei itse sitoudu siihen liittyvien valtioiden kansainvälisiin velvoitteisiin.⁵² Jäsenvaltiot sitoutuvat saattamaan sopimuksensa EU-oikeuden mukaiseksi, mutta SEUT 351 artikla ja siihen perustuva oikeuskäytäntö selventävät, etteivät kyseiset sopimukset tule automaattisesti pätemättömiksi. Jos ristiriita aiemman sopimuksen ja EU-oikeuden välillä on selvä, jäsenvaltioilla katsotaan olevan velvollisuus muuttaa tai irtisanoa sopimus.⁵³ Oikeuskäytännössä SEUT 351 artiklaa on tulkittu niin, että määräyksen tavoitteena on kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisesti täsmentää sitä, että perustamissopimuksen sovel-

---

⁵⁰ Ks. esimerkiksi jako teoksessa Klabbers 2009 s. 115–149 ja s. 175–226.

⁵¹ Ks. Klabbers 2009 s. 115–149 (aiemmat sopimukset) ja 175–226 (jäsenyyden jälkeen tehdyt sopimukset); pohjoismaisen käytännön suhteen s. 203–205. Jäsenyyttä edeltävistä sopimuksista myös Koutrakos, Panos 2015 s. 321–350.

⁵² Ks. esimerkiksi asia C-366/10 *Air Transport Association of America and Others*, kohdat 61–70.

⁵³ Ks. asia C-203/03 *komissio v Itävalta*, kohdat 57–64 sekä laajemmin Koutrakos 2015, s. 332–334.

taminen ei vaikuta kyseisen jäsenvaltion velvoitteeseen kunnioittaa kolmansien valtioiden aikaisemmasta sopimuksesta johtuvia oikeuksia ja täyttää omat vastaavat velvoitteensa.⁵⁴ Jäsenvaltiot voivat ylläpitää tiettyin varauksin ennen jäsenyyttä tehtyjä muita kuin EU-oikeuden kanssa ristiriidassa olevia kansainvälisiä sopimuksia. SEUT 351(2) artiklan viittaus perussopimukseen on harhaanjohtavan kapea; jäsenvaltioiden kansainvälisten sopimusten tulee myös olla sopusoinnussa EU:n perussopimuksista johdetun sekundaari-lainsäädännön kanssa.⁵⁵ SEUT 351 artikla ei kata sopimuksia, joita myöhemmin muutetaan olennaisin osin. Parhaiten tunnettu yleinen esimerkki liittyy nk. Open Skies-sopimukseen. Nämä sopimukset perustuivat pitkälti unioniin liittymistä edeltäviin kansainvälisiin sopimuksiin, joita tarkistettiin jäsenvaltioiden liittyttyä unioniin. EU-tuomioistuimen *Open Skies* -tuomioissa jopa sellaiset säännökset, joita ei neuvoteltu uudestaan, jäivät SEUT 351 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle.⁵⁶ Osin uusitut sopimukset ovat SEUT 351 artiklan näkökulmasta kokonaan uusia, ja siksi sijoittuvat sen soveltamisalan ulkopuolelle.⁵⁷

Joissain EU-säädöksissä asetetaan nimenomainen siirtymäaika sellaisten aiempien velvoitteiden poistamiseksi, jotka ovat uuden EU-säännöksen vastaisia. Siirtymäsäännöksen puuttuessa olemassa olevat jäsenvaltioiden kansainväliset sopimukset on ristiriidan osalta muutettava uusien EU-sääntöjen tullessa voimaan.⁵⁸ Jos näin ei voida toimia, EU-jäsenvaltiolla on velvollisuus irtisanoa kansainvälinen sopimus, joka on ristiriidassa EU-oikeuden kanssa.⁵⁹ Sopimusjärjestelmän omien irtisanomismenettelyjen puitteissa toteutettua irtisanomista on oikeuskäytännössä

---

⁵⁴ Asia 812/79 AG v *Burgoa*, kohta 8.

⁵⁵ Näin esimerkiksi asiassa 170/98 komissio v *Belgia*.

⁵⁶ Vrt. asia C-467/98 komissio v *Tanska*, kohta 34, sekä julkisasiamies Tizzanon ratkaisuehdotus, kohta 112; Asia C-466/98 komissio v *Iso-Britannia*, kohta 29.

⁵⁷ Klabbers 2009 s. 135; Klabbers, Jan "Moribund on the Fourth of July? The Court of Justice on Prior Agreements of the Member States" (2001) 26 *European Law Review*, s. 187.

⁵⁸ Kuinka nopeasti ja miten, on edelleen tulkinnanvaraista: Asia C-170/98 komissio v *Belgia* kohta 40; samoin yhdistetyt asiat C-171/98, C-201/98, C-202/98 komissio v *Belgia ja Luxembourg*, jossa katsottiin tätä edellytettävän "välittömästi" EU-oikeuden tultua voimaan. Vrt. Koutrakos 2015 s. 323–324, jonka mukaan koskee vain meriliikennettä koskevaa asetusta (ETY) N:o 4055/86 (EYVL L 378, 31.12.1986, s. 1–3), josta oli kyse em. tapauksessa.

⁵⁹ Asia C-170/98 komissio v *Belgia*, jossa Belgia ja Luxembourg olivat jättäneet jäsenyyssopimukseensa noudattamatta, koska ne eivät olleet muuttaneet aiempaa kansainvälistä sopimusta, joka oli ristiriidassa myöhemmän asetuksen 4055/86 kanssa. Ks. kohta 42, jossa todetaan, että jäsenvaltiolla on velvoite sanoa irti kyseinen sopimus. Asiassa C-62/98 komissio v *Portugali* kyseessä oli vastaava tilanne.

pidetty riittävänä EU-oikeuden näkökulmasta.⁶⁰ Ratkaisut nähdään kirjallisuudessa ongelmallisena unionin ja sen jäsenvaltioiden kansainvälisöikeudellisten velvoitteiden näkökulmasta.⁶¹

2.3 Pohjoismaista yhteistyötä koskevia erityiskysymyksiä EU-oikeudessa

Suomi ja Ruotsi liittyivät Euroopan unioniin vuonna 1995 (SopS 102–103/1994). Tanska on ollut Euroopan unionin jäsen jo vuodesta 1973 lähtien. Kuten yllä on todettu, Suomi, Ruotsi sekä Tanska EU-valtioina eivät voi keskinäisissä suhteissaan soveltaa pohjoismaisia sopimuksia tavalla joka olisi ristiriidassa EU-oikeuden kanssa. SEUT 351 artiklaan voidaan ainoastaan vedota suhteessa kolmansiin maihin, joka tässä yhteydessä käsittää kylläkin ETA-maat (Norja ja Islanti).

Sopimus Euroopan unionista tai Sopimus Euroopan unionin toiminnasta ei kumpikaan sisällä nimenomaisia yleisiä määräyksiä pohjoismaisesta yhteistyöstä. Toisin on esimerkiksi Benelux-alueella, josta on erikseen määrätty EUT-sopimuksessa.⁶² Benelux-alueen kohdalla kolmen jäsenvaltion keskeinen yhteistyö on rajattu tilanteisiin, joissa niiden keskinäinen integraatio on yhteensopivaa unionin toiminnan kanssa edistämällä yhteismarkkinoiden tavoitteita.⁶³ Myös Yhdistyneiden kuningaskuntien ja Irlannin erityisestä asemasta on perussopimuksessa määräyksiä erityisesti suhteessa maiden yhteiseen matkustusalueeseen (Common Travel Area). Yhdistyneet kuningaskunnat ja Irlanti eivät lähtökohtaisesti osallistu Schengen-yhteistyöhön.⁶⁴

---

⁶⁰ Asia C-203/03 *komissio v Itävalta*, jossa EU-tuomioistuin katsoi, että Kansainvälisen työjärjestön sopimuksessa mainittu kymmenen vuoden irtisanomisaika suojasi sopimusosapuolia, eikä sopimusta ollut tästä poiketen välttämätöntä irtisanoa välittömän vaikutuksen pelkästään siksi, että se oli ristiriidassa EU-oikeuden kanssa (kohdat 62–64).

⁶¹ Ks. Klabbers 2009 s. 138–139, joka kritisoi asetelmaa siksi, että unioni vetoaa omaan sisäiseen oikeuteensa välttääkseen kansainvälisen oikeuden velvoitteen Wienin sopimuksen 27 artiklan vastaisesti.

⁶² SEUT 350 artikla: ”Perussopimusten määräykset eivät ole esteenä Belgian ja Luxemburgin eikä Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden välisen alueellisen liiton olemassaololle ja toteuttamiselle siltä osin kuin näiden alueellisten liittojen tavoitteita saavuteta tätä sopimusta soveltamalla.”

⁶³ Ks. asia C-473/93 *komissio v Luxembourg*, kohta 42–43: ”perustamissopimuksen 233 artiklalla pyritään estämään se, että yhteisön oikeuden soveltaminen hajoittaisi Benelux-unionin tai haittaisi sen kehittymistä. Tämä määräys mahdollistaa sen, että Benelux-maiden unioniin kuuluvat kolme jäsenvaltiota voivat soveltaa oman unioninsa voimassa olevia säännöksiä yhteisön oikeusnormeista poiketen, silloin kun tämä Benelux-maiden unioni on pitemmällä yhteismarkkinoiden toteuttamisessa.” Vrt. esim. Lausunto 2/91 *ILO* kohdat 13–21, jossa oli sallittua tehdä unionin vähimmäissääntelyä pidemmälle meneviä ratkaisuja suhteessa kolmansiin valtioihin.

⁶⁴ Yhteiseen matkustusalueeseen liittyen ks. erityisesti Lissabonin sopimukseen liitetty Yhdistyneitä kuningaskuntia ja Irlantia koskeva pöytäkirja 20 (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390) s. 293. Schengenin yhteistyön suhteen myös Pohjoismailla on oma erityisjärjestelynsä, ks. tarkemmin alla ja jaksossa 3.3.

Suomen ja Ruotsin varsinaisissa EU-liittymisasiakirjoissa ei ole määräyksiä pohjoismaisesta yhteistyöstä. Sitä vastoin sopimuspuolet antoivat yhteisen julistuksen N:o 28 Pohjoismaisesta yhteistyöstä:

”Sopimuspuolet toteavat, että [...]Ruotsi ja Suomi Euroopan unionin jäseninä aikovat jatkaa yhteisön lainsäädäntöä ja Euroopan unionista tehdyn sopimuksen mui[ta] määräyksiä täysin noudattaen Pohjoismaiden yhteistyötä keskenään sekä muiden maiden ja alueiden kanssa.”

EU-tuomioistuin on oikeuskäytännössään korostanut, että julistus ei sellaisenaan takaa pohjoismaiselle yhteistyölle sellaista erityisasemaa, joka joillakin muilla alueellisilla ratkaisuilla on vahvemmin itse sitovissa sopimusteksteissä. Tuomioistuin on viitannut siihen, että julistuksen 28 mukaan pohjoismainen yhteistyö tulee toteuttaa unionin lainsäädäntöä noudattaen.⁶⁵

Tiettyjen jäsenvaltioiden hallintoon kuuluvilla alueilla on myös joitain erityisasemia EU-oikeudessa. Ahvenanmaan asemasta määrätään Suomen, Ruotsin ja Itävallan liittymissopimuksen 2 pöytäkirjassa erityisesti verotuksen ja maanomistuksen suhteen. Färsaaret jäivät EU:n ulkopuolelle Tanskan liittymissopimuksen yhteydessä.⁶⁶ Grönlanti on 1985 jälkeen EU:n ulkopuolinen alue, johon sovelletaan vain assosiaatiota koskevaa erityissäätelyä.⁶⁷ Pohjoismaiset sopimukset ovatkin käytännössä olleet keino ulottaa EU-sääntely koskemaan näitä alueita, joita sääntely ei muuten koskisi.⁶⁸

2.3.1 Euroopan talousalue ja Schengen-alue

Kaikki Pohjoismaat, mukaan lukien ne Pohjoismaat, jotka eivät ole EU:n jäsenvaltioita, kuuluvat EU:n, Islannin, Norjan ja Liechtensteinin vuonna

---

⁶⁵ Asia C-435/06 ”C”, kohdat 63–64.

⁶⁶ Ks. nykyinen SEUT 355(5)(a) artikla.

⁶⁷ Ks. Sopimus Grönlannista 1984, Treaty amending, with regard to Greenland, the Treaties establishing the European Communities (EUVL L 29, 1.2.1985, p. 1–7), nykyisin SEUT 198–204 artiklat, Grönlannin osalta erityisesti SEUT 204 artikla.

⁶⁸ Esimerkkinä tällaisesta sopimuksesta ks. alla jakso 3.2 ja sopimus eräiden terveydenhuollon henkilöstöryhmien yhteisistä pohjoismaisista työmarkkinoista.

1994 muodostamaan Euroopan talousalueeseen.⁶⁹ Tämä käsittää sisämarkkinoiden neljä perusvapautta, kilpailusääntelyä sekä eräitä liitännäisiä kysymyksiä joita toteutetaan EU:n lainsäädäntötoimin. ETA-sopimuksen 120 artiklan mukainen pääsääntö on, että sopimuksella on etusija suhteessa muihin kansainvälisiin sopimuksiin, joihin jäsenvaltiot ovat samalla toimialalla sitoutuneet, ellei toisin ole määrätty. Sisämarkkinalainsäädännön tulisi soveltua yhtäläillä Islantiin ja Norjaan kuin Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan ja siksi myös soveltua näiden ETA:n jäsenvaltioiden keskinäisiin suhteisiin. ETA-sopimuksen 121(a) artiklassa on nimenomainen määräys pohjoismaisesta yhteistyöstä: sopimuksen määräykset eivät estä yhteistyötä pohjoismaiden yhteistyön puitteissa siltä osin kuin tämä ei vaikeuta ETA-sopimuksen moitteetonta toimintaa.⁷⁰

Schengen-yhteistyö käynnistyi Euroopan unionin ulkopuolella hallitusten välisinä sopimuksina ja yhteistyönä. Schengenin säännöstö siirrettiin osaksi Euroopan unionin oikeutta Amsterdamin sopimukseen liitettyllä pöytäkirjalla Schengenin säännöstön sisällyttämisestä osaksi Euroopan unionia.⁷¹

Kaikki Pohjoismaat ovat sittemmin EU-oikeuteen integroidun Schengen-sopimusjärjestelmän jäseniä.⁷² Tanska ei kuitenkaan välttämättä osallistu täysimääräisesti uusien Schengen-säännösten toteuttamiseen. Pohjoismaiden välisiltä rajoilta oli kuitenkin jo kauan ennen Schengen-yhteistyön alkamista poistettu rajatarkastukset pohjoismaisella sopimuksella.

Tuolloin vielä EU-oikeuden viitekehyksen ulkopuolella tehtyihin Schengenin sopimuksiin liittymistä harkittaessa oli tarpeen kiinnittää huomiota Pohjoismaiden erilaisiin oikeudellisiin ratkaisuihin suhteessa Euroopan unioniin. Suomi, Ruotsi ja Tanska EU:n jäseninä voisivat liittyä Schengen-sopimukseen, mutta Norja ja Islanti eivät. Toisaalta voimassa oli myös pohjoismainen passiunioni. Suomen Schengenin sopimukseen liittymistä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että vakiintunutta pohjoismaista järjestelyä ei haluttu lopettaa, mutta toisaalta Euroopan

---

⁶⁹ Ks. myös Wenander, Henrik 2014, s. 49–59, sekä Stoor, Håkan, ”Översyn av den nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster” (Norden, 2015).

⁷⁰ ETA-sopimukseen sisällytettiin myös yhteinen julistus N:o 22 ETA-sopimuksen sekä muiden soveltuvien kansainvälisten sopimusten suhteesta: ”The EEA Agreement shall not affect rights assured through existing agreements binding one or more EC Member States, on the one hand, and one or more EFTA States, on the other, or two or more EFTA States, such as among other agreements concerning individuals, economic operators, regional cooperation and administrative arrangements, until at least equivalent rights have been achieved under the Agreement.” Ks. myös HE 95/1992 vp.

⁷¹ Amsterdamin sopimus (EYVL C 340, 10.11.1997, s. 1–144) s. 93.

⁷² Ks. pöytäkirja N:o 19 osaksi Euroopan unionia sisällytyistä Schengenin säännöstöistä, sekä Tanskan erityisasemasta myös tässä suhteessa, pöytäkirja N:o 22 Tanskan asemasta (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390) s. 290 ja 299.

unionin järjestelyn ulkopuolelle jäämistä pidettiin riskinä pohjoismaiden eristäytymisen ja unionin kehittämisen ulkopuolelle jäämisen näkökulmasta.⁷³ Pohjoismaat neuvottelivat yhdessä Schengen-alueeseen liittymisen ehdot sellaisiksi, että pohjoismainen passiunioni voitiin säilyttää.⁷⁴

2.3.2 Pohjoismaisen yhteistyön huomioiminen EU-säädöksissä

Silloin, kun unionin oikeus sääntelee jotain kysymystä, liikkumatila ”pohjoismaisille erityisratkaisuille” on riippuvainen unionin sekundäärilainsäädännön määräyksistä, jolla pohjoismaisen yhteistyön jatkaminen voidaan mahdollistaa. Pohjoismaista yhteistyötä onkin käytännössä pystytty jatkamaan huomioimalla tämä nimenomaisesti EU-sääntelyssä niin, että jäsenvaltioille on annettu ”lupa” erityisratkaisuihin. Sekundäärilainsäädännöstä voidaan tämän selvityksen kannalta relevantteina identifioida vaikutuksiltaan kaksi erilaista tapaa, joilla pohjoismainen yhteistyö on huomioitu Euroopan unionin lainsäädännössä:

1. poikkeukset, jotka ovat edellyttäneet pohjoismaisen sopimuksen muokkaamista vastaamaan EU-lainsäädäntöä
2. poikkeukset, joiden perusteella pohjoismaisen sopimuksen soveltamista on voitu jatkaa sellaisenaan.

Lisäksi Euroopan unionissa on kahdella asetuksella hyväksytty erityinen valtuutusmekanismi, jolla jäsenvaltio voidaan valtuuttaa tekemään tai muuttamaan sopimuksia kolmansien valtioiden kanssa tietyissä asioissa, jotka kuuluvat unionin yksinomaiseen toimivaltaan.⁷⁵ Kyseisistä asetuksista perheoikeuden alan asetus 664/2009 on pohjoismaisen yhteistyön kannalta relevantti, koska pohjoismaiden välillä elatusapusaatavien perimisestä pakkotoimin tehty sopimus (SopS 7/1963) sekä pohjoismaiden välinen avioliitto, lapseksiottamista ja holhousa koskeva sopimus (SopS 20/1931) kuuluvat asetuksen soveltamisalaan.⁷⁶ Tämä merkitsee, että jos

---

⁷³ HE 20/1998 vp, s. 7–8.

⁷⁴ Ks. tarkemmin alla sopimustarkastelun jakso 3.3.

⁷⁵ Em. yksityisoikeuden alan sopimuksentekomekanismia koskevat asetukset (EY) N:o 662/2009 ja (EY) N:o 664/2009.

⁷⁶ Asetus 664/2009 edellyttää sopimuksen alistamista komission ennakoilmoitus ja -valtuutusmekanismiin silloin, kun jäsenvaltiot haluavat neuvotella sopimuksesta, joka kuuluu ”kokonaan tai osittain tuomioistuinten toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastausta koskeissa asioissa 27 päivänä marraskuuta 2003 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2201/2003 ja toi-

kyseisiä sopimuksia olisi tarve muuttaa, ne olisi alistettava asetuksessa säädettyyn ennakoilmoitus- ja valtuutusmenettelyyn. Sopimuksentekomekanismi on erityinen järjestely, joka on voimassa vain asetuksessa nimenomaisesti määritellyissä kysymyksissä.

Tavallisempi tapa, jolla pohjoismainen yhteistyö on huomioitu EU-sääntelyssä, on joko yleisten kansainvälistä yhteistyötä tai nimenomaisten pohjoismaista yhteistyötä koskevien poikkeusten sisällyttäminen EU-lainsäädäntöön. Poikkeukset ovat olleet vaikutuksiltaan kahdenlaisia. EU-sääntelyssä on mahdollistettu nimenomaisesti pohjoismaisen sopimuksen soveltaminen EU-sääntelyn sijaan ainakin elatusapuasatusessa.⁷⁷ Vaikutuksiltaan vastaava, mutta ei pelkästään pohjoismaisiin sopimuksiin rajoittuva poikkeus on otettu ainakin asiakirjojen tiedoksiantoa koskevaan asetukseen ja todisteiden vastaanottamista koskevaan asetukseen.^{78,79} Yhteistä näille poikkeuksille on, että niissä mahdollistetaan sellaisten sopimusten tekeminen, jotka edelleen yksinkertaistavat tai helpottavat EU-sääntelyssä tarkoitettua menettelyä. Poikkeusten voidaan siis katsoa edistävän EU-sääntelyn tavoitteita etenemällä Pohjoismaiden

---

millä, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa 18 päivänä joulukuuta 2008 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 4/2009 soveltamisalaan, siltä osin kuin nämä kysymykset kuuluvat yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan.”

⁷⁷ Elatusapuasatuksen (EY) N:o 4/2009 (EUVL L 7, 10.1.2009, s. 1–79) 69(3) artikla määrittelee linjataan asetuksen ja pohjoismaisen sopimuksen välisen suhteen seuraavasti: ”Tämä asetus ei estä elatusapusaatavien perimisestä pakkotoimin Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken 23 päivänä maaliskuuta 1962 tehdyn sopimuksen soveltamista niiden jäsenvaltioiden toimesta, jotka ovat sen osapuolia, ottaen huomioon, että mainitussa sopimuksessa määrätään päätösten tunnustamisen, täytäntöönpanokelpoisuuden ja täytäntöönpanon osalta: a) yksinkertaistetuista ja nopeutetuista menettelyistä elatusapua koskevien päätösten täytäntöönpanoa varten; ja b) tämän asetuksen V luvussa säädettyä laajemmasta oikeusavusta. Mainitun sopimuksen soveltaminen ei kuitenkaan saa estää vastaajaa saamasta tämän asetuksen 19 ja 21 artiklassa tarjottua suojaa.”

⁷⁸ Asiakirjojen tiedoksiantoa koskevan asetuksen (EY) N:o 1393/2007 (EUVL L 324, 10.12.2007, s. 79–120) mukainen poikkeus ei viittaa erityisesti pohjoismaihin tai pohjoismaiseen yhteistyöhön, mutta mahdollistaa tehokkaampien järjestelyjen tekemisen. Asetuksen 20(2) ja 20(3) artiklan mukaan ”2. Tämä asetus ei estä yksittäisiä jäsenvaltioita pitämästä voimassa tai tekemästä tämän asetuksen mukaisia sopimuksia tai järjestelyjä, joiden tavoitteena on edelleen nopeuttaa tai yksinkertaistaa asiakirjojen tiedoksiantamista. 3. Jäsenvaltioiden on lähetettävä komissiolle a) jäljennös 2 kohdassa tarkoitetuista jäsenvaltioiden välisistä sopimuksista tai järjestelyistä ja luonnokset sellaisista sopimuksista tai järjestelyistä, jotka ne aikovat tehdä; ja b) tieto näiden sopimusten tai järjestelyjen irtisanomisesta tai niihin tehdyistä muutoksista.”

⁷⁹ Todisteiden vastaanottamista koskevan asetuksen (EY) N:o 1206/2001 (EYVL L 174, 27.6.2001, s. 1–24) 21 artikla: ”2. Tällä asetuksella ei estetä jäsenvaltioita pitämästä voimassa tai tekemästä sopimuksia tai hyväksymästä järjestelyjä kahden tai useamman jäsenvaltion välillä todisteiden vastaanottamisen edelleen helpottamiseksi, edellyttäen että nämä eivät ole ristiriidassa tämän asetuksen kanssa. 3. Jäsenvaltioiden on toimitettava komissiolle: a) 1 päivään heinäkuuta 2003 mennessä jäljennökset 2 kohdassa tarkoitetuista jäsenvaltioiden välisistä voimassa pidetyistä sopimuksista tai järjestelyistä; b) jäljennös 2 kohdassa tarkoitetuista jäsenvaltioiden välisistä sopimuksista tai niiden hyväksymistä järjestelyistä sekä luonnokset sopimuksista tai järjestelyistä, jotka ne aikovat tehdä tai hyväksyä; ja c) ilmoitukset näiden sopimusten tai järjestelyjen irtisanomisesta tai niihin tehdyistä muutoksista.”

välisessä yhteistyössä pidemmälle kuin EU-sääntelyssä edellytetään. Logiikaltaan tämä vastaa yllä kuvattua Benelux-maiden välisen tiiviimmän yhteistyön periaatetta.

Edellä mainituista erillisen kategorian muodostaa sellaiset pohjoismaisen sopimuksen soveltamisen mahdollistavat poikkeukset EU-lainsäädännössä, joista huolimatta pohjoismaista sopimusta on pitänyt muuttaa. Näissä tilanteissa tyypillistä on ollut, että pohjoismaista sopimusta on poikkeuksesta huolimatta tullut muokata siten, että sopimuksen määräykset vastaavat sisällöllisesti EU-oikeuden mukaista sääntelyä. Näitä sopimusmuutoksia tarkastellaan tarkemmin alla jaksossa 3.3.

Poikkeusratkaisut ovat tutkimuksen kysymyksenasettelun osalta merkittäviä, sillä ne ovat käytännössä mahdollistaneet sen, että pohjoismaisen sopimuksen soveltamista on ollut jossain muodossa mahdollista jatkaa Pohjoismaiden välillä. Poikkeusten muotoilut vaihtelevat laajuudeltaan. Osa poikkeuksista mahdollistaa pohjoismaisen sopimuksen soveltamisen kokonaisuudessaan, osa mahdollistaa vain sopimuksen osan soveltamisen EU-lainsäädännön sijaan. Unionin tuomioistuimien on tulkinut ennakkoratkaisuasiassa ”C” Bryssel Ila-asetuksessa⁸⁰ olevaa pohjoismaisen avioliittokonvention soveltamista koskevaa poikkeusta.⁸¹ Pohjoismaista lainsäädäntöä oli yhdenmukaistettu sekä valtiosopimuksen että yhteispohjoismaisen lainsäädännön keinoin. Asetuksessa mainittiin poikkeus vain suhteessa varsinaiseen valtiosopimukseen.⁸² EU-tuomioistuimen mukaan yhteispohjoismaalaiseen lainsäädäntöön kuuluvaa kansallista säännöstä ei voitu soveltaa, sillä se oli ristiriidassa asetuksen kanssa.⁸³ Asetukseen lisättyä valtiosopimusta koskevaa poikkeusta tuli tulkita suppeasti siten, että siihen ei kuulunut kyseisen valtiosopimuksen ulkopuolinen pohjoismainen yhteistyö.⁸⁴ Ratkaisu korostaa, että poikkeukset on syytä kirjata tarkkaan, sillä poikkeuksina pääsääntöön niitä todennäköisesti tulkitaan hyvinkin suppeasti.

---

⁸⁰ Asetus (EY) N:o 2201/2003 (EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1–29).

⁸¹ Asetuksessa olevasta poikkeuksesta ks. tarkemmin avioliittokonvention muutosten tarkastelu jaksossa 3.3.

⁸² Asetuksen 59(2)(a) artiklan mukaan ”Ruotsi ja Suomi voivat ilmoittaa, että avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävää Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken 6 päivänä helmikuuta 1931 tehtyä sopimusta sekä siihen liittyvää loppupöytäkirjaa sovelletaan kokonaisuudessaan tai osittain näiden valtioiden keskinäisissä suhteissa tämän asetuksen säännösten sijasta. Kyseiset ilmoitukset julkaistaan Euroopan unionin virallisessa lehdessä ja liitetään tähän asetukseen. Mainitut jäsenvaltiot voivat peruuttaa nämä ilmoituksensa kokonaisuudessaan tai osittain milloin tahansa.”

⁸³ Asia C-435/06, kohta 66.

⁸⁴ Ibid. kohdat 60–61.

3. Sopimustarkastelu

3.1 Yleistä

Alla käsitellään yksityiskohtaisesti pohjoismaiden välillä tehtyjä valtiosopimuksia, jotka on tehty tai joita on muutettu 1.1.1995 jälkeen. Ensimmäiseksi käsitellään pohjoismaisen yhteistyön perustan luova Helsingin sopimus, jonka jälkeen sopimukset on jaoteltu neljään eri kategoriaan. Näitä ovat:

1. sopimukset, jotka on muutettu vastaamaan tai jotka täydentävät EU-sääntelyä
2. sopimukset, joiden kohdalla on neuvoteltu erityinen poikkeus EU-lainsäädäntöön
3. sopimukset, joihin sisältyy viittaus kansainväliseen tai EU-yhteistyöhön
4. sopimukset, joiden tekemisellä tai muuttamisella ei vaikuttaisi olevan välitöntä yhteyttä EU-sääntelyyn.

Jakson lopussa käsitellään joitakin muita selvityksen yhteydessä ilmenneitä, sen rajauksen ulkopuolelle sijoituvia mutta asiallisesti mielenkiintoisia sopimuksia.

Osassa sopimuksia on käytetty useampaa eri tapaa järjestää suhde pohjoismaisen sopimuksen ja EU-yhteistyön välillä, joten osan sopimuksista voisi sijoittaa useampaan kategoriaan. EU:n piirissä tehtävä yhteistyö on useassa sopimuksessa ollut mallina myös pohjoismaiselle yhteistyölle. Pohjoismaiden erilainen asema suhteessa Euroopan unioniin nousee useassa sopimuksessa keskiöön.

3.1.1 *Yhteistyösopimus Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä (Helsingin sopimus)*

Selvityksen alussa kuvattua, pohjoismaisen yhteistyön raamit luovaa perussopimusta eli yhteistyösopimusta on vuoden 1962 jälkeen muutettu useita kertoja. Viimeaikaiset muutokset kuvaavat yleisellä tasolla hyvin pohjoismaisen yhteistyön ja EU-yhteistyön vuorovaikutusta.

Pohjoismaiden ETA-sopimukseen liittymistä silmällä pitäen Pohjoismaista yhteistyösopimusta muutettiin 18.3.1993 tehdyllä muutossopimuksella. ETA-sopimuksen katsottiin merkitsevän paitsi uutta ulottuvuutta pohjoismaisessa yhteistyössä myös sitä, että pohjoismaisen yhteistyön oli löydettävä uusia työmenetelmiä ja erityisiä painopistealueita.⁸⁵

Suomen ja Ruotsin liittymisen Tanskan ohella Euroopan unioniin katsottiin antavan aihetta pohjoismaisen yhteistyön kehittämiseen Euroopan yhteistyöhön osallistumisen laajenemisen valossa. Asetettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli analysoida pohjoismaista yhteistyötä Suomen, Norjan ja Ruotsin EU-jäsenyyttä koskevien kansanäänestysten perusteella. Työryhmä laati raportin, jonka pohjalta yhteistyösopimusta päätettiin muuttaa. Sisällöllisesti raportin katsottiin merkitsevän, että vastaisuudessa pohjoismaisen yhteistyö tulee nojautumaan kolmen peruspilarin varaan, joita ovat Euroopan integraatioon liittyvät kysymykset, kysymykset jotka koskevat Pohjoismaiden lähialueita sekä kysymykset jotka koskevat perinteistä pohjoismaista kulttuuriyhteistyötä.⁸⁶

Sopimusta muutettiin 29.9.1995 siten, että sopimukseen sisällytettiin määräys pohjoismaiden kansalaisten yhdenvertaisesta kohtelusta. Lisäksi muutettiin Pohjoismaiden neuvoston organisaatioon ja työtapoihin liittyviä määräyksiä. Muutossopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä on korostettu, että pohjoismaisen sopimuksen yhdenvertaisuusmääräys poikkeaa EU-oikeuden syrjimättömyysperiaatteesta erityisesti siksi, että EY-oikeuden järjestelmä on ylikansallinen kun taas Helsingin sopimus perustuu vapaaehtoiseen konsensusjärjestelmään. Tämän katsottiin johtavan siihen, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sovelletaan valtiosisäisesti, jolla taataan, että yhdenvertaisuusperiaate ei joudu ristiriitaan EU- tai ETA-yhteistyöstä johtuvien velvoitteiden kanssa. Lisäksi sopimuksen 2 artiklassa mainitaan nimenomaisesti Pohjoismaiden kansalaisten yhdenvertaisuuden periaatteesta poikkeamisen mahdollisuus, jos se on tarpeen muiden kansainvälisten velvoitteiden johdosta. Hallituksen esityksessä on myös kiinnitetty huomiota siihen, että EY-oikeuden mukainen syrjimättömyysmääräys ei koske Islantia ja Norjaa, joihin nähden voimassa on ETA-sopimuksen rajoitetumpi lauseke sekä Helsingin sopimus.⁸⁷

---

⁸⁵ HE 142/1995 vp, s. 1.

⁸⁶ Ibid., s. 1 ja 2.

⁸⁷ HE 142/1995 vp, s. 2–3. Ks. myös Ruotsin regeringens proposition 1995/96:33 s. 6–7. Yhdenvertaisuusperiaatteen lisäämistä Helsingin sopimukseen on käsitelty tarkemmin raportissa *Lika behandling i Norden* (Tema Nord 1995:549). Raportissa korostetaan, että EU-oikeuden kanssa kilpailevan ylikansallisen järjestelmän luominen ei ole toivottavaa ja todetaan, että pohjoismaisen syrjimättömyyden periaate ei voi tulla suoraan sovellettavaksi suoraan ilman kansallisia täytäntöönpanotoimia. Kansallisessa täytäntöönpanossa sitä vastoin tulee tarkasti huomioida velvoitteet Euroopan unionia kohtaan (ks. erityisesti s. 15).

EU-oikeuden syrjimättömyyden periaate nousee keskeiseksi sopimuksia tarkastellessa erityisesti silloin, kun sopimuksissa on määräyksiä, joilla on liittymäkohtia Euroopan unionissa annettuun lainsäädäntöön ja pohjoismaisilla sopimuksilla potentiaalisesti asetetaan pohjoismaiden kansalaisia EU-lainsäädännössä edellytettyä suotuisampaan asemaan.

3.2 Sopimukset, jotka on muutettu vastaamaan tai jotka täydentävät EU-sääntelyä

Tässä jaksossa käsitellään sopimuksia, jotka on sisällöllisesti muutettu vastaamaan EU-lainsäädäntöä 1.1.1995 jälkeen tai jotka täydentävät EU-sääntelyä. Pohjoismaisen sopimuksen ja EU-sääntelyn linjaamisen tavat ovat olleet erilaisia. Näiden sopimusten osalta voidaan karkeasti erottaa kaksi erilaista tapaa järjestää EU-sääntelyn ja pohjoismaisen sopimuksen sääntelyn suhde: pohjoismaisen sopimuksen sisällön muokkaaminen vastaamaan sellaisenaan unionin sääntelyä tai EU-sääntelyn omaksuminen pohjoismaiseen sopimukseen laajentaen tai täydentäen samalla EU-sääntelyn soveltamisalaa. Keskeistä ratkaisuissa on, että sopimuksen sisältö on käytännössä muokattu vastaamaan EU-sääntelyä.

Avoliittokonvention ensimmäinen muutos ja sopimus eläkejärjestelmien mukaisen eläkeoikeuden sopeuttamisesta ovat sopimuksia, joilla on muokattu pohjoismainen sopimus vastaamaan EU-sääntelyä sisällöllisesti. Näissä kahdessa sopimuksessa sisällön linjaamiseen sovelletut mekanismit eroavat kuitenkin jonkin verran toisistaan. Sosiaaliturvasopimuksessa ja terveydenhuollon alan yhteisiä työmarkkinoita koskevassa sopimuksessa EU-sääntely on omaksuttu pohjoismaiseen sopimukseen ja tämän lisäksi laajennettu tai täydennetty EU-sääntelyn sisältöä. Molempien sopimusten osalta EU-sääntely on myös ajan kuluessa tullut kattamaan yhä laajemmin sopimuksen alaa. Jakson viimeisinä käsiteltävien kahden sopimuksen (Linja-autoliikennettä koskevan asetuksen perusteella tehty sopimus ja Avtal mellan Danmark, Island, Norge och Sverige om samarbete i konkurrensfrågor) tausta on hieman erilainen, mutta niissäkin on asiallisesti kyse sopimuksista, joilla täydennetään EU-sääntelyä.

3.2.1 Pohjoismainen avioliittokonventio ja Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen sopimus elätusavun perimisestä pakkotoimin

Pohjoismainen avioliittokonventio on alun perin tehty 6.2.1931.⁸⁸ Sopimusta on muutettu yhteensä kuusi kertaa. Kolme viimeisintä muutosta on tehty 1.1.1995 jälkeen, ja näillä kaikilla muutoksilla on ollut yhteys EU-yhteistyöhön ja -lainsäädäntöön. Avioliittokonvention 25.2.2000 tehdyn muuttamissopimuksen ohella samana päivänä sovittiin myös Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välisen elatusavun perimisestä pakkokeinoin tehdyn sopimuksen muuttamisesta. Sopimusmuutokset olivat osa samaa kokonaisuutta. Avioliittokonventiota on sittemmin muutettu 6.2.2001 ja 26.1.2006. Jälkimmäisiä kahta muutossopimusta käsitellään alla jaksossa 3.3.

Avioliittokonventiota muutettiin ensimmäisen kerran Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyyden alkamisen jälkeen helmikuussa 2000. Sopimusmuutos liittyi Luganon sopimukseen ja Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden välillä neuvoteltuun Brysselin yleissopimukseen, joka korvattiin ennen pohjoismaisen sopimuksen muutoksen voimaantuloa Bryssel I -asetuksella.⁸⁹ Tuomioistuimen toimivaltaa sekä tuomioiden täytäntöönpanoa yksityisoikeuden alalla koskeva Brysselin yleissopimus tehtiin 27 päivänä syyskuuta 1968 Euroopan talousyhteisön jäsenvaltioiden kesken. Sopimus ulotettiin Euroopan yhteisön rajojen ulkopuolelle Luganossa 16 päivänä syyskuuta 1988 tehdyllä sopimuksella. Sopimuksissa on yhdenmukaiset määräykset kansainvälisestä toimivallasta elatusapua koskevissa asioissa. Kaikki Pohjoismaat ovat Luganon sopimuksen osapuolia. Brysselin yleissopimus on voimassa EU:n jäsenvaltioissa eli Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa. Brysselin yleissopimuksen korvannutta asetusta sovelletaan suoraan Suomessa ja Ruotsissa, mutta ei Tanskassa.⁹⁰

Brysselin ja Luganon yleissopimuksien artiklaan 57 kirjatusta säännöstä johtui, että yleissopimuksia ei voitu soveltaa Pohjoismaissa niiltä osin kuin olemassa olevissa pohjoismaisissa sopimuksissa oli niistä poikkeavia velvoitteita.⁹¹ Myös Brysselin sopimuksen korvanneen Bryssel I-asetuksen 71 artiklassa on säännös, jonka mukaan

---

⁸⁸ Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus sekä siihen liittyvät loppupöytäkirja ja Suomen ja Tanskan välinen 9 päivänä kesäkuuta 1931 käyty noottienvaihto.

⁸⁹ Asetus (EY) N:o 44/2001 (EYVL L 12, 16.1.2001, s. 1-23).

⁹⁰ Tanska on sittemmin 19 päivänä lokakuuta 2005 tehnyt sopimuksen EU:n kanssa, jolla Bryssel I-asetuksen säännökset ulotettiin koskemaan myös Tanskaa (Euroopan yhteisön ja Tanskan kuningaskunnan välinen sopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaioikeuden alalla).

⁹¹ HE 66/2001 vp, s. 3.

”asetus ei vaikuta tuomioistuinten toimivaltaa tai tuomioiden tunnustamista taikka täytäntöönpanoa erityisillä oikeudenoilla koskeviin sopimuksiin, joiden osapuolia jäsenvaltiot ovat.”

Näin ollen pohjoismaisen avioliittokonvention määräyksiä voitiin soveltaa Pohjoismaiden välillä asetuksen voimaantulosta huolimatta, eikä EU-lainsäädäntö olisi syrjäyttänyt pohjoismaisia sopimuksia.

Pohjoismaista sopimusta päätettiin kuitenkin muuttaa poistamalla määräykset tuomioistuinten kansainvälisestä toimivallasta elatusvelvollisuutta koskevissa asioissa. Sopimusmuutoksen hyväksymistä koskevan Suomen hallituksen esityksen mukaan pohjoismaisen sopimuksen määräyksiä pidettiin vanhentuneina. Brysselin ja Luganon sopimusten katsottiin avioliittokonventiota paremmin turvaavan elatukseen oikeutetun asemaa. Poistamalla kyseiset määräykset pohjoismaisesta sopimuksesta voitiin Pohjoismaissa soveltaa Luganon ja Brysselin yleissopimusta näiden kysymysten osalta.⁹² Tämä aiheutti tarpeen muuttaa samalla Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välistä sopimusta elatusavun perimisestä pakkotoimin, jotta eräät määräykset, jotka avioliittokonvention muuttamisesta johtuen olisivat tulleet kumotuksi, saatiin säilytettyä lisäämällä määräykset toiseen sopimukseen.⁹³

Sopimusmuutoksessa tuli lisäksi pohdittavaksi Brysselin sopimuksen muuttuminen Bryssel I -asetukseksi, ja sen vaikutukset pohjoismaiseen sopimukseen. Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä todetaan EU-oikeuden yksinomaisen toimivallan synnyttävään oikeuskäytäntöön viitaten, että sopimuksen ei voida katsoa vaikuttavan asetukseen tai muuttavan siihen sisältyviä velvoitteita Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä tarkoitettulla tavalla. Näin ollen asetus ei estä pohjoismaisen sopimuksen soveltamista asetuksen soveltamisalan ulkopuolella oleviin Pohjoismaihin.⁹⁴

Suhteesta Ruotsiin hallituksen esityksessä todetaan, että sopimus on tehty ennen EU-asetuksen antamista ja että asetuksessa nimenomaisesti todetaan, ettei se vaikuta tuomioiden tunnustamista taikka täytäntöönpanoa erityisillä oikeudenoilla koskeviin sopimuksiin, joiden osapuolia jäsenvaltiot ovat. Asetuksesta ei esityksen mukaan ilmene, voisivatko jäsenvaltiot, jotka ovat osapuolena tällaisessa sopimuksessa muuttaa kyseistä

---

⁹² Ibid., s. 4.

⁹³ Ibid., s. 4–5. Kyseessä oli elatusapupäätösten automaattista tunnustamista pohjoismaissa koskevasta määräyksestä. Jos tunnustamisesta ei olisi otettu erillisiä määräyksiä sopimukseen, olisi tunnustamisen osalta sovellettu yleissopimuksia, joka olisi johtanut siihen, että automaattisesta tunnustamisesta olisi pitänyt luopua Ks. myös Helin, Markku ”Pohjoismaisen avioliittokonvention uudet määräykset”, *Lakimies* 7–8/2008 s. 1044–1045.

⁹⁴ HE 66/2001 vp, s. 7.

sopimusta sen ajantasaistamiseksi.⁹⁵ Tämä problematiikka ei kuitenkaan aktualisoitunut tässä tapauksessa, koska kyse oli ennen asetuksen antamista hyväksytystä sopimuksesta, ja toisaalta ennen asetusta sovellettu Brysselin yleissopimus mahdollisti sopimusmuutosten tekemisen.

3.2.2 Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen sopimus valtioiden eläkejärjestelmien mukaisen eläkeoikeuden sopeuttamisesta

Sopimus on tehty 1.6.2001, ja se korvaa vuonna 1973 tehdyn aiemman sopimuksen. Sekä aiemman että uuden sopimuksen tavoitteena on ollut, etteivät eläkesyyt estäisi siirtymistä sellaisesta palveluksesta toisessa Pohjoismaassa, johon liittyy oikeus valtion eläkkeeseen, samanlaiseen palvelukseen jossakin toisessa Pohjoismaassa. Sisällöllisten muutosten ohella uuden sopimuksen myötä Islanti liittyi osapuolena sopimukseen.⁹⁶

Suomen hallituksen esityksessä todetaan nimenomaisesti, että vanha sopimus on osaksi ristiriidassa EU-säätelyn kanssa ja että siinä on määräyksiä, jotka ovat erilaisia kuin EU:n sosiaaliturva-asetuksessa.⁹⁷ Hallituksen esityksen mukaan sosiaaliturva-asetusta sovellettiin kuitenkin vain Suomen ja Tanskan valtion eläkejärjestelmiin, joten EU-oikeuden ja pohjoismaisen sopimuksen ristiriita koski vain Suomea ja Tanskaa. Sosiaaliturva-asetuksen keskeinen lähtökohta oli se, että eläkkeensaaja saa eläkkeensä kustakin työskentelyvaltiosta erikseen, kun taas sopimuksen mukaan eläkkeen myöntää viimeinen maa muissakin maissa palvelun ajan osalta. Muun muassa tämän vuoksi pidettiin tarpeellisena neuvotella uusi sopimus.⁹⁸

Suhde Euroopan unionin lainsäädäntöön ratkaistiin pohjoismaiseen sopimukseen otetulla yleislausekkeella, jossa EU-asetuksen soveltamiselle annettiin etusija.⁹⁹ Sopimus linjattiin myös sisällöllisesti EU-asetuksen kanssa ottamalla lähtökohdaksi se, että eläke maksetaan kustakin työskentelymaasta erikseen myös suhteessa niihin sopimusosapuoliin

---

⁹⁵ HE 66/2001 vp, s. 7. Ks. myös Ruotsin regeringens proposition 2000/01:98 s. 52, jossa todetaan Suomen hallituksen näkemystä vastaavasti, että Bryssel I -asetuksen antaminen ei estä pohjoismaiseen sopimukseen liittymistä.

⁹⁶ HE 172/2001 vp, s. 1.

⁹⁷ Asetus (ETY) N:o 1408/71 (EYVL L 149, 5.7.1971, s. 2-50).

⁹⁸ HE 172/2001 vp, s. 1-2.

⁹⁹ Sopimuksen 1 artiklan 3 kohdan mukaan "Mikäli valtion eläkejärjestelmään sovelletaan EY:n sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin ja heidän perheenjäseniinsä annettua asetusta 1408/71, sovelletaan tämän sopimuksen määräyksiä vain silloin, kun samasta asiasta ei säädetä EY:n sosiaaliturva-asetuksessa." Ks. myös sopimuksen artikkelit 5 ja 9, joissa on täsmennyksiä määräyksiä.

joihin sosiaaliturva-asetusta ei sovellettaisi. Suomen hallituksen esityksessä todetaan lisäksi, että Suomen ETA-jäsenyydestä lähtien Suomessa on noudatettu käytäntöä, jossa EU-asetuksen kanssa ristiriitaisia sopimusmääräyksiä ei ole sovellettu, vaan sen sijaan on sovellettu asetusta.

3.2.3 Sosiaaliturvasopimus

Sopimusta muutettiin ETA-jäsenyyteen valmistautuessa jo 15.6.1992. Sopimusmuutosten tarvetta pohtinut työryhmä katsoi tuolloin, että ETA-sopimuksen yhteydessä hyväksyttävät EU-säädökset ylikansallisena oikeutena merkitsevät käytännössä sitä, että Pohjoismaiden väliset sosiaaliturvaa koskevat sopimukset korvautuvat suurimmalta osin EU-säädöksillä, eli edellä mainitulla sosiaaliturva-asetuksella ja sen täytäntöönpanomenettelystä annetulla asetuksella.¹⁰⁰ Pohjoismainen sopimus tehtiin tuolloin kattamaan vain ne tapaukset ja henkilöpiiri, joita silloinen EU-sääntely ei kattanut. Näissäkin tilanteissa pyrittiin siihen, että sosiaaliturvaoikeudet määräytyvät samoin periaattein kuin yhteisön asetuksissa. Sopimukseen otettiin lisäksi erityismääräyksiä, jotka katsottiin tarpeellisiksi nimenomaan Pohjoismaasta toiseen siirtyvien EU-säädösten soveltamispiiriin kuuluvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeuksien kannalta. Sosiaaliturvasopimuksen asiallinen soveltamisala rajattiin kattamaan sama sosiaaliturvan ala kuin EU-asetukset. Sosiaalipalveluista, joita EU-sääntely ei kattanut, päätettiin tehdä erillinen pohjoismainen sopimus, eli pohjoismainen sosiaalipalvelusopimus.¹⁰¹ Pohjoismaisella sopimuksella täydennettiin EU-sääntelyä ottamalla huomioon sellaiset henkilöt, joita asetus ei koskenut, kuten kolmansien valtioiden kansalaiset sekä henkilöt, joilla ei ole eikä ole ollut työntekijän statusta.¹⁰²

Sosiaaliturvasopimukseen on tehty kaksi muutosta 1.1.1995 jälkeen. Ensimmäinen muutossopimus, jolla myös korvattiin aiempi vuonna 1992 tehty sopimus, allekirjoitettiin 18.8.2003. Toinen muutossopimus tehtiin 12.6.2012, jolla niin ikään korvattiin aiempi sopimus. Tässä jaksossa käsitellään pääasiassa vain jälkimmäistä muutossopimusta, koska se on edelleen voimassa. Molempien 1.1.1995 jälkeen tehtyjen sopimusmuu-

---

¹⁰⁰ Täytäntöönpanomenettelyä koskeva asetus (ETY) N:o 547/72 (EYVL L 74, 27.3.1972, s. 1–83).

¹⁰¹ HE 233/1992 vp, s. 1–2. Ks. myös ”Rapport från arbetsgruppen för revision av den nordiska konventionen om social trygghet till Nordiska Socialpolitiska Kommittén” (AK/S), 27.11.2001, s. 4.

¹⁰² Ks. myös sopimuksen johdanto-osa, jossa käsitelty suhdetta EU:n sääntelyyn kattavasti.

tosten keskeisenä tarkoituksena on ollut ottaa huomioon EU-lainsäädännössä aiheutuneet muutokset. Muutossopimusten tavoitteet ovat olleet yhteneväiset.¹⁰³

Sosiaaliturvasopimuksessa jo vuonna 1992 tehty ratkaisu suorasta viittauksesta EU:n lainsäädäntöön ja sen soveltamisalan läheisestä yhteydestä aiheutti sen, että EU-lainsäädännön muutokset heijastuivat suoraan sopimukseen. Jälkimmäisen, vuoden 2012 sopimusmuutoksen tarkoituksena oli ottaa huomioon sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat uudet asetukset,¹⁰⁴ jotka korvasivat aiemmat pohjoismaisessa sopimuksessa viitattut asetukset.¹⁰⁵ Uusien asetusten myötä sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittaminen laajentui koskemaan kaikkia sosiaaliturvajärjestelmissä vakuutettuja henkilöitä riippumatta ansiotyön tekemisestä, jonka lisäksi myös kolmansien maiden kansalaiset lisättiin uuden asetuksen henkilölliseen soveltamisalaan asetuksella 1231/2010.¹⁰⁶ Viimeksi mainitun asetuksen säännökset eivät kuitenkaan koske Tanskaa eikä ETA-valtioita.¹⁰⁷ Sopimuksella pyrittiin myös huomioimaan Tanskan, Färsaarten ja Grönlannin välillä vallitseva valtioyhteys ja se, ettei kaksi viimeksi mainittua ole EU:n jäseniä eivätkä kuulu ETA-sopimuksen piiriin.¹⁰⁸

Uudessa sopimuksessa tehtiin vastaava ratkaisu kuin aiemmassa muutossopimuksessa, eli asetus ja sopimus kytkettiin toisiinsa niin, että asetuksen asiallisen soveltamisalan muuttuessa myös sopimuksen soveltamisala muuttuu vastaavasti.¹⁰⁹ Samoin myös sopimuksen henkilöllinen soveltamisala määriteltiin aiempaa vastaavalla tavalla: sopimuksen kautta asetuksen soveltamisalaa laajennettiin koskemaan henkilöitä, jotka kuuluvat tai ovat kuuluneet jonkun Pohjoismaan lainsäädännön piiriin sekä perheenjäseniä tai edunsaajia, jotka johtavat oikeutensa

---

¹⁰³ Vuoden 2003 sopimusmuutoksen osalta sopimuksessa viitattu Euroopan unionin lainsäädäntö oli tässä välissä muuttunut siten, että asetus N:o 1408/71 kattoi myös opiskelijat ja kolmansien valtioiden kansalaiset (ei kuitenkaan ETA-maiden ja Tanskan osalta). Sopimusmuutoksen tavoitteena oli selkeyttää yhteisöläinsäädännön ja pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen suhdetta. Sopimuksessa sosiaaliturva-asetus kytkettiin sopimukseen siten, että asetuksen aineellisen soveltamisalan muuttuessa myös sopimuksen soveltamisala muuttui vastaavasti. (HE 140/2003 vp, s. 2).

¹⁰⁴ Asetus (EY) N:o 883/2004 (EUVL L 166, 30.4.2004, s. 1–123) ja asetus (EY) N:o 987/2009 (EUVL L 284, 30.10.2009, s. 1–42).

¹⁰⁵ HE 170/2012, s. 1 ja 3.

¹⁰⁶ Asetus (EU) N:o 1231/2010 (EUVL L 344, 29.12.2010, s. 1–3). Tätä ennen kolmansien valtioiden kansalaisiin sovellettiin vielä aiempia asetuksia 1408/71 ja 57/72. Ks. sosiaaliturva-asetuksen 883/2004 artikla 90(1)(a).

¹⁰⁷ Ks. myös EFTA-tuomioistuimen asia E-3/12, *Norja v Jonsson*, jossa Norjan Huippuvuoret olisi jäänyt ETA-sopimuksen ja näin myös sosiaaliturva-asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle, jollei Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus olisi viittaustekniikalla tehnyt siitä sitovaa koko Norjan alueella.

¹⁰⁸ HE 170/2012 vp, s. 3.

¹⁰⁹ Sopimuksen 2 artikla: ”Tätä sopimusta sovelletaan kaikkeen [EU-]asetuksen asialliseen soveltamisalaan kuuluvaan lainsäädäntöön.”

edellä mainituista henkilöistä.¹¹⁰ Samalla säilytettiin myös eräät aiemmin voimassa olleet erityismääräykset, joita pidettiin tarpeellisina nimenomaan Pohjoismaasta toiseen siirtyvien sosiaaliturva-asetuksen soveltamispiiriin kuuluvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeuksien kannalta.¹¹¹

Sosiaaliturva-asetuksen lähtökohtana on sen 8 artiklan 1 kohdan mukaisesti, että se korvaa jäsenvaltioiden välillä sen soveltamisalalla sovellettavat sosiaaliturvasopimukset. Asetukseen sisältyy kuitenkin nimenomainen poikkeus, jonka mukaan

”[...]Tiettyjä jäsenvaltioiden jo ennen tämän asetuksen soveltamisen alkamispäivää tekemien sosiaaliturvasopimusten määräyksiä kuitenkin sovelletaan edelleen, mikäli ne ovat etuudensaajien kannalta edullisempia tai jos ne johtuvat tietyistä historiallisista olosuhteista ja niiden vaikutus on ajallisesti rajoitettu. Jotta näitä määräyksiä voidaan edelleen soveltaa, ne on ilmoitettava liitteessä II. Samalla on mainittava, jos joitakin näistä määräyksistä ei objektiivisista syistä voida ulottaa kaikkiin tämän asetuksen soveltamisalaan kuuluviin henkilöihin.”¹¹²

Lisäksi asetuksen 8 artiklan 2 kohdan mukaan ”kaksi jäsenvaltiota tai useammat jäsenvaltiot voivat tarpeen mukaan tehdä toistensa kanssa sopimuksia, jotka ovat tämän asetuksen periaatteiden ja hengen mukaisia.”

Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus pohjaa kumpaankin edellä mainittuun kohtaan. Sopimuksen 7 artiklan mukainen määräys kotimatkasta aiheutuvien lisäkustannusten korvaamisesta nojaa asetuksen 8 artiklan 1 kohtaan, ja on sen mukaisesti ilmoitettu asetuksen liitteeseen. Toisaalta

---

¹¹⁰ Sopimuksen 4 artikla: ”Jollei tässä sopimuksessa toisin mainita, ulotetaan asetuksen ja täytäntöönpanoasetuksen soveltaminen koskemaan kaikkia niitä henkilöitä, joihin sovelletaan tätä sopimusta ja jotka asuvat jossakin Pohjoismaassa.”

¹¹¹ HE 170/2012 vp, s. 3. Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä katsotaan, että asetuksen henkilöpiirin laajentuminen koskemaan kaikkia vakuutettuja henkilöitä on vähentänyt sopimuksen merkitystä Pohjoismaissa liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaan. Pohjoismaiden välillä tapahtuvalla yhteistyöllä katsottiin kuitenkin olevan edelleen merkitystä maiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeuksien turvaamiseksi. Hallituksen esityksen mukaan sosiaaliturvasopimus mahdollistaa tämän yhteistyön jatkumisen ja kehittämisen, ja sillä on vaikutusta rajaesteiden poistamiseen. (HE 170/2012 vp, s. 4). Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Ruotsin hallituksen esityksessä on käsitelty kattavasti EU-sääntelyn henkilöllistä soveltamisalaa suhteessa pohjoismaiseen sopimukseen ja perusteltu, miksi sopimuksella on edelleen keskeinen merkitys henkilöille, jotka eivät ole EU- tai ETA-valtion kansalaisia ja jotka liikkuvat pohjoismaiden välillä (regeringens proposition 2012/13:31, s. 16).

¹¹² Sosiaaliturva-asetuksessa oli säädetty vastaavasta järjestelystä Suomen ja Ruotsin liittyessä EU:n jäseniksi. Pohjoismainen sopimus on ilmoitettu asetuksen mukaisesti, ja mainitaan myös voimassaolevan sosiaaliturva-asetuksen liitteessä II. Suomen, Ruotsin ja Tanskan ilmoitus koskee pohjoismaisen sopimuksen 7 artiklaa, joka koskee kotimatkasta aiheutuvien lisäkustannusten korvaamista.

sopimuksessa säädellään myös asioita, joista ei ole säädetty EU-asetuksessa tai jotka laajentavat sen alueellista soveltamisalaa.¹¹³

Sosiaaliturvasopimuksen muutostarpeita ennen Pohjoismaiden ETA-jäsenyyttä pohtinut työryhmä esitti erillisen pohjoismaisen sopimuksen tekemistä niihin sosiaalipalveluihin liittyen, jotka eivät kuulu neet sosiaaliturva-asetuksen ja sen täytäntöönpanomenettelyä koskevan asetuksen soveltamisalaan. Pohjoismainen sosiaalipalvelusopimus on tehty 14.6.1994. Sopimus on edelleen voimassa eikä sitä ole sittemmin muutettu. Jakson alussa tehdyn tarkastelun rajauksen perusteella sopimus ei kuulu tarkastelun ajallisen rajauksen piiriin. Sopimuksesta voidaan kuitenkin todeta, että sen tekemisen syynä oli edellä kuvatut ETA-jäsenyyden mukanaan tuomat muutostarpeet vanhaan sosiaaliturvasopimukseen. Sosiaaliturva-asetuksen ja sitä täydentävän pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle jäi sosiaalietuuksia, joiden osalta pidettiin edelleen tarpeellisena antaa erityisiä sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa koskevia pohjoismaisia säännöksiä.¹¹⁴ Näistä sovittiin pohjoismaisella sosiaalipalvelusopimuksella.

Sosiaalipalvelusopimuksen uudistamistarvetta on hiljattain selvitetty erityisesti siitä näkökulmasta, miten EU-oikeus vaikuttaa mahdollisiin tehtäviin muutoksiin.¹¹⁵ EU-lainsäädäntö on kehittynyt siihen suuntaan, että se kattaa myös sosiaalipalvelusopimuksen soveltamisalaan kuuluvaa sääntelyä.

3.2.4 Sopimus eräiden terveyden- ja sairaanhoidon henkilöryhmien sekä eläinlääkäreiden yhteisistä pohjoismaisista työmarkkinoista

Tällä hetkellä voimassa oleva sopimus on alun perin tehty 14.6.1993 ennen Pohjoismaiden ETA-jäsenyyttä, mutta sopimuksen historia ulottuu

---

¹¹³ Sisällöllisesti pohjoismainen sopimus täydentää asetusta esimerkiksi siltä osin, että pohjoismaiden välillä on luovuttu työttömyyskorvausten ja sairaskulukorvausten takaisinperinnästä (Ruotsin regeringens proposition 2012/13:31, s.17). Ks. myös Wenander, Henrik 2014, s. 79–80.

¹¹⁴ Ks. HE 29/1995 vp.

¹¹⁵ Ks. Stoor, Håkan ”Översyn av den nordiska konvention om socialt bistånd och sociala tjänster” Januari 2015, erityisesti s. 12–18. Raportissa on analysoitu yksityiskohtaisesti sopimuksen suhdetta EU-lainsäädäntöön ja sopimuksen muuttamismahdollisuuksia.

pidemmälle. Sopimuksen tavoitteena on riittävien koulutus-mahdollisuuksien sekä mahdollisimman yhtenäisen koulutuksen ja lainsäädännön takaaminen kaikissa sopimusvaltioissa sopimuksessa mainituille ammattiryhmille.¹¹⁶

Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä on nimenomaisesti käsitelty sopimuksen suhdetta ETA-sopimukseen. Pohjoismaat pitivät tarkoituksenmukaisena pysyttää alan yhteispohjoismaisen sopimuksen ETA-sopimuksen rinnalla, vaikka ETA-sopimuksen myötä sovellettavaksi tuli myös EU:n tutkintojen tunnustamista koskeva lainsäädäntö. Sisällöllisesti sopimus täydentää EU:n sääntelyä esimerkiksi määräyksillä, jotka koskevat sääntelyn piiriin kuuluvia ammatteja ja erityispätevyyksiä, jotka eivät kuulu ETA-sopimukseen sisältyvien säännösten piiriin. Lisäksi hallituksen esityksen mukaan pohjoismainen sopimus on laadittu siten, ettei se ole ristiriidassa ETA-sopimuksen kanssa, ja sillä toteutetaan sanotun sopimuksen 121(a) artiklan antama mahdollisuus pohjoismaisen yhteistyön jatkamiseen.¹¹⁷ Sopimusta on muutettu 11.11.1998 tehdyllä muutossopimuksella. Muutokset olivat luonteeltaan teknisiä ja johtuivat lähinnä koulutusuudistuksista eri Pohjoismaissa sekä siitä, että uusia ammatteja oli otettu sääntelyn piiriin.¹¹⁸

Suomen viranomaiset ovat käyneet komission kanssa niin sanotun EU Pilot -menettelyn puitteissa kirjeenvaihtoa pohjoismaisen sopimuksen suhteesta EU:n ammattipätevyysdirektiiviin ja yleiseen syrjimättömyyden periaatteeseen.¹¹⁹ Keskustelua käytiin erityisesti siitä, ovatko direktiivin ja sopimuksen perusteella noudatettavat menettelyt erilaisia ja millä perusteella. Komissio on tiedustellut tätä asiaa erityisesti EU-oikeuden syrjimättömyysperiaatteen näkökulmasta.¹²⁰ Asia ei edennyt EU Pilot -menettelyä pidemmälle. Tiedossa ei ole, onko komissio käynnistänyt menettelyä muita Pohjoismaita vastaan.

Sopimuksen uudistamisesta on hiljattain sovittu Pohjoismaiden ministerineuvoston piirissä, ja sopimusmuutosta valmistellaan parhaillaan.

---

¹¹⁶ HE 215/1993 vp, s. 1.

¹¹⁷ Ibid., s. 4. Myös sopimuksen johdanto-osassa on käsitelty sopimuksen suhdetta EU:n asetukseen kattavasti. EU:n ammattipätevyyden tunnustamista koskevan direktiivin 2005/36/EY (EUVL L 255, 30.9.2005, s. 22–142) täytäntöönpanoa koskevassa Suomen hallituksen esityksessä viitataan kyseiseen pohjoismaiseen sopimukseen ja todetaan, että se laajentaa yhteisön tunnustamislainsäädännön soveltamisalaa niiden pohjoismaiden kansalaisten osalta, joiden kolmannessa maassa suoritettu tutkinto on tunnustettu Pohjoismaassa. Hallituksen esityksessä todetaan, että muilta osin pohjoismaisilla sopimuksilla ei katsottu olevan Suomen ETA-jäsenyyden ja EU-jäsenyyden jälkeen käytännössä juuri merkitystä. (HE 26/2007 vp, s. 9.)

¹¹⁸ Ulkoasiainministeriön muistio 29.3.2001 sopimuksen voimaansaattamisesta Tasavallan Presidentin asetuksella.

¹¹⁹ EU-Pilot -menettely on luonteeltaan epävirallista EU:n jäsenvaltioiden ja komission välistä kirjeenvaihtoa. Tyypillisesti komission kysymykset liittyvät kansallisen lainsäädännön tai soveltamiskäytännön selvittämiseen.

¹²⁰ Suomen vastaukset komissiolle EU-Pilot -menettelyssä 22.8.2013 (asiakirjaviite STM2013–00256) ja 29.10.2013 (asiakirjaviite STM2013–00304).

Uudella sopimuksella on tarkoitus ottaa tutkintojen tunnustamisen perustaksi unionin ammattipätevyysdirektiivi, jota lähtökohtaisesti sovellettaisiin sellaisenaan kaikissa Pohjoismaissa. Direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle olisivat kuitenkin jääneet Grönlannissa ja Färsaarilla suoritettut tutkinnot. Sopimuksessa katetaan kyseisten tutkintojen vastavuoroinen tunnustaminen Pohjoismaissa. Ratkaisu on esimerkki pohjoismaisesta sopimuksesta, jossa EU-sääntely on tullut pääosin kattamaan pohjoismaisen sopimuksen alan. Tässäkin tilanteessa on kuitenkin pidetty tarpeellisena täydentää edelleen pohjoismaisella sopimuksella EU-sääntelyä siten, että Grönlannin ja Färsaarten mahdollisuus sääntelyn soveltamiseen varmistetaan.

3.2.5 Linja-autoliikennettä koskevan asetuksen perusteella tehty sopimus

Sopimus on tehty 2.9.2003.¹²¹ Tällä sopimuksella on selkeä, jo sopimuksen nimestä ilmenevä, yhteys EU-lainsäädäntöön. Kansainvälistä linja-autoliikennettä koskevassa asetuksessa säädetään muun muassa valvonta-asiakirjaa koskevasta vaatimuksesta satunnaisliikenteessä,¹²² majoituksen sisältävässä edestakaisliikenteessä ja muussa liikenteessä, joka ei edellytä lupaa.¹²³ Asetuksen 18 artiklan 1 kohdassa säädetään jäsenvaltioiden mahdollisuudesta tehdä kahdenvälisiä ja monenvälisiä sopimuksia tämän asetuksen mukaisen liikenteen vapauttamisesta edelleen, erityisesti niiltä osin, kuin ne koskevat lupajärjestelmää ja valvonta-asiakirjojen yksinkertaistamista tai poistamista.¹²⁴

Sopimuksen tarkoituksena on vapauttaa sopimusvaltiot velvollisuudesta pitää ajoneuvossa mukana EU-asetuksen 11 artiklassa tarkoitettua valvonta-asiakirjaa. Sopimus on malliesimerkki tilanteesta, jossa pohjoismaisessa yhteistyössä on käytetty hyväksi EU-lainsäädännössä nimenomaisesti annettua mahdollisuutta tehdä sopimuksia, joissa voidaan mennä EU-lainsäädäntöä pidemmälle.

---

¹²¹ Sopimuksen virallinen nimi on *Neuvoston 16 päivänä maaliskuuta 1992 yhteisistä säännöistä harjoitettavassa kansainvälistä henkilöliikennettä linja-autoilla antaman asetuksen (ETY) n:o 684/92, jota on muutettu neuvoston joulukuun 11 päivänä 1997 antamalla asetuksella (EY) n:o 11/98, 18 artiklan 1 kohdan mukainen sopimus Tanskan, Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä valvonta-asiakirjojen poistamisesta tilapäisessä linja-autoliikenteessä Pohjoismaissa.*

¹²² Asetus (ETY) N:o 684/92 (EYVL L 74, 20.3.1992, s. 1–9).

¹²³ Kyseistä asetusta on muutettu asetuksella (EY) N:o 11/98 (EYVL L 4, 8.1.1998, s. 1–9) jossa esimerkiksi valvonta-asiakirjan käsite on muutettu kuljetuskirjaksi.

¹²⁴ Asetuksen 18 artiklan 1 kohta: ”Jäsenvaltiot voivat tehdä kahdenvälisiä ja monenvälisiä sopimuksia tämän asetuksen mukaisen liikenteen vapauttamisesta edelleen, erityisesti niiltä osin, kuin ne koskevat lupajärjestelmää ja valvonta-asiakirjojen yksinkertaistamista tai poistamista.”

3.2.6 Avtal mellan Danmark, Island, Norge och Sverige om samarbete i konkurrensfrågor

Sopimus on tehty 16.3.2001 Tanskan, Islannin ja Norjan välillä. Sopimusta muutettiin 9.4.2003, jolloin myös Ruotsi liittyi sopimukseen. Suomi ei ole sopimuksen osapuoli. Sopimus koskee osapuolten kilpailuviranomaisten yhteistyötä ja erityisesti tietojenvaihtoa. Sopimuksen hyväksymistä koskevasta Ruotsin hallituksen esityksestä käy ilmi, että eräs lausunnonantajatahoista on kiinnittänyt huomiota tarpeeseen analysoida sopimuksen suhdetta EY-lainsäädäntöön, eli asetukseen (EY) N:o 1/2003/EY,¹²⁵ joka koskee kilpailuoikeudellisten perussopimusartiklojen soveltamista. Ruotsin hallituksen esityksessä todetaan, että EU-sääntely koskee vain tiedonvaihtoa edellä mainittujen perussopimusartiklojen soveltamiseksi. Esityksessä katsotaan, että tehokkaan kilpailuvalvonnan näkökulmasta on tärkeää, että pohjoismaisille kilpailuviranomaisilla on hyvät edellytykset vaihtaa tietoa myös EY-oikeuden puitteiden ulkopuolella. Hallituksen esityksessä todetaan nimenomaisesti, että sopimuksen ei katsota olevan ristiriidassa edellä mainitun asetuksen kanssa.¹²⁶ Sopimus on kuitenkin toimivaltanäkökulmasta mielenkiintoinen, kuuluuhan kilpailupolitiikka sisämarkkinoilla unionin yksinomaiseen toimivaltaan.

3.3 Sopimukset, joiden osalta on neuvoteltu erityinen poikkeus EU-lainsäädäntöön

Tässä jaksossa käsitellään sopimuksia, joiden osalta suhde EU-lainsäädäntöön on ratkaistu siten, että EU-sääntelyyn on neuvoteltu erityinen pohjoismaista yhteistyötä koskeva poikkeus. Poikkeuksesta huolimatta myös pohjoismaisiin sopimuksiin on tehty muutoksia, joissa on otettu huomioon EU-lainsäädännön sisältö. Erityisesti perintösopimuksessa ja avioliittokonventiota koskevassa toisessa muutoksessa on EU-lainsäädännössä olevasta poikkeuksesta huolimatta tehty myös sopimuksen sisällöllistä linjaamista EU-oikeuden kanssa, koska EU-lainsäädäntöön neuvoteltu poikkeus on ollut sisällöltään hyvin rajattu. Käytännössä sopimuksissa määritellään, että ne ovat toissijaisia suhteessa EU-oikeuteen.

---

¹²⁵ EYVL L 1, 4.1.2003, s. 1–25.

¹²⁶ Ruotsin Regeringens proposition 2002/03:134, s. 5–6.

3.3.1 Sopimus Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä passintarkastuksen poistamisesta Pohjoismaiden välisillä rajoilla

Sopimus passintarkastuksen poistamisesta Pohjoismaiden välisillä rajoilla on tehty 12.7.1957.¹²⁷ Sopimus on edelleen voimassa, mutta siihen on tehty joitakin muutoksia vuosien kuluessa.¹²⁸ Sopimuksen pääasiallisenä tarkoituksena on ollut poistaa passintarkastukset Pohjoismaiden välisillä rajoilla niin pohjoismaiden kansalaisten kuin muidenkin pohjoismaiden välillä liikkuvien henkilöiden osalta. Lisäksi sopimuksella on myös muita esimerkiksi pohjoismaiden viisumikäytäntöjen yhdenmukaistamiseen liittyviä tavoitteita.

Sopimukseen on tehty 18.9.2000 muutos, joka liittyy läheisesti Schengen-yhteistyöhön. Sopimusmuutoksella on nimenomaisesti otettu huomioon EU-jäsenyyden ja sen piirissä tehdyn Schengen-yhteistyön aiheuttamat muutostarpeet pohjoismaiseen sopimukseen. Schengenin sopimusten osapuolet päättivät aloittaa Schengen-sopimusten soveltamisen 26.3.1995 alkaen. Pohjoismaat päättivät pyrkiä yhteisesti ratkaisuun, jonka pohjalta kukin pohjoismaa voisi osallistua Schengen-yhteistyöhön säilyttäen silti pohjoismaisen passi- ja liikkumisvapauden.¹²⁹

Suomi ja Ruotsi jättivät ilmoitukset valmiudestaan tulla tarkkailijoiksi Schengenin-järjestelmään Schengenin puheenjohtajamaalle kesäkuussa 1995 edellyttäen, että sopimuspuolten kanssa saadaan aikaiseksi neuvottelutulos, joka turvaa pohjoismaisen passiunionin jatkuvuuden. Tanska oli tehnyt oman hakemuksensa jo 1994, jossa oli myös edellytetty pohjoismaisen järjestelmän säilyttämistä. Neuvottelut käytiin yhteisesti kaikkien Pohjoismaiden kanssa. Neuvottelujen vaikeimmaksi kysymykseksi nousi Suomen hallituksen esityksen mukaan yhteistyöstä Norjan ja Islannin kanssa sopiminen siten, että kunkin osapuolen intressit otetaan huomioon. Suomen, Ruotsin ja Tanskan liittymissopimukset ja Norjan ja Islannin yhteistyösopimus allekirjoitettiin 19 päivänä joulukuuta 1996. Kunkin maan liittymissopimuksessa ja Norjan ja Islannin yhteistyösopimuksessa todetaan nimenomaisesti pohjoismaisen passiunionin jatku-

---

¹²⁷ Sopimus on osa niin sanottua pohjoismaista passiunionia, jolla tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka muodostaa tämä sopimus ja pöytäkirja Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kansalaisten vapauttamisesta velvollisuudesta omata passi sekä oleskelulupa muussa Pohjoismaassa kuin kotimaassa oleskellessaan siihen tehdyine muutoksineen.

¹²⁸ Muun muassa Islannin liittyminen sopimukseen vuonna 1965.

¹²⁹ HE 20/1998 vp, s. 7–8.

vuus Schengen-yhteistyön rinnalla, kunhan se ei estä Schengenin sopimusten päämäärien toteuttamista.¹³⁰ Suomi, Ruotsi ja Tanska osallistuvat yhteistyöhön liittymissopimuksen allekirjoittamisesta lähtien, mutta sopimusten voimaantulo edellytti paitsi ratifiointia myös soveltamisedellytysten täyttymistä, jonka toteaa sopimusten toimeenpaneva komitea.¹³¹

Pohjoismaat sopivat, että sopimusten soveltamisen aloittamiseen mennessä selvitetään pohjoismaisten sopimusten mahdolliset ristiriitaisista määräyksistä aiheutuvat muutostarpeet ja tehdään tarvittavat muutokset. Alustavan kartoituksen perusteella katsottiin, ettei liittyminen tee pohjoismaista passintarkastussopimusta tarpeettomaksi, vaan sillä tulee olemaan itsenäistä merkitystä ainakin viisumipolitiikan yhtenäistämisen, takaisinottomääräyksen ja tiedonvaihdon osalta.¹³²

Schengenin säännösten tultua osaksi Euroopan unionia vuonna 1999 voimaan tulleen Amsterdamin sopimuksen myötä tehtiin Islannin ja Norjan kanssa uusi sopimus maiden osallistumisesta säännösten täytäntöönpanoon,¹³³ soveltamiseen ja kehittämiseen. Neuvoston päätöksen perusteella Schengenin säännöstöä alettiin soveltaa Pohjoismaiden osalta 25.3.2001.¹³⁴ Pohjoismaiseen sopimukseen tehtiin yllä mainitusta johdun muutoksia 18.9.2000 allekirjoitetulla sopimuksella, jossa otetaan huomioon Amsterdamin sopimuksen pöytäkirja ja Islannin ja Norjan sopimus.¹³⁵ Pohjoismaiseen passintarkastussopimukseen tehtiin sisällöllisiä muutoksia, joilla sopimusta on mukautettu Euroopan unionin kehitykseen ja näin pyritty karsimaan mahdolliset ristiriidat sopimuksen ja Schengen-yhteistyön tai EU-yhteistyön välillä. Lisäksi sopimukseen on otettu myös tulevaisuuteen suuntaava lauseke, jonka perusteella pohjoismaat pyrkivät keskenään neuvottelemalla selvittämään ja ratkaisemaan

---

¹³⁰ Suomen liittymissopimuksen 5 artikla: "Tämän sopimuksen määräykset eivät rajoita Pohjoismaisen passunionin puitteissa tapahtuvaa yhteistyötä, sikäli kuin sellainen yhteistyö ei ole ristiriidassa tämän sopimuksen kanssa tai estä tämän sopimuksen soveltamista." Vastaavaa muotoilua on käytetty myös Ruotsin ja Tanskan liittymissopimuksissa. Muotoilultaan hieman eroava, mutta asiallisesti vastaava määräys on Islannin ja Norjan osallistumissopimuksessa. Ks. myös pöytäkirja N:o 19 osaksi Euroopan unionia sisällytetystä Schengenin säännöstöstä (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390) s. 290.

¹³¹ HE 20/1998 vp, s. 8–9 ja 18.

¹³² Ibid., s. 18. Ks. samansuuntaisesti myös Wenander, Henrik 2014, s. 107, jonka mukaan pohjoismainen yhteistyö on edelleen pidemmälle menevää kuin alan EU-yhteistyö.

¹³³ EYVL L 176, 10.7.1999, s. 35–35.

¹³⁴ EYVL L 309, 9.12.2000, s. 24–28.

¹³⁵ Muutosopimuksen 2 artiklassa on määräys, jossa luetellaan poikkeukset passintarkastussopimuksesta, jotka ovat voimassa siinä määrin kuin se on tarpeen niiden velvoitteiden täyttämiseksi, joita sopimusvaltiolla on Schengenin yleissopimuksen perusteella. Sopimuksen 3 artiklan mukaan "mikäli sopimusvaltion Schengen-yhteistyön puitteissa on tehty ehdotuksia määräyksistä, jotka ovat ristiriidassa passintarkastussopimuksen kanssa, sopimusvaltiot neuvottelevat keskenään kyseisen sopimusvaltion pyynnöstä.[...]" Sopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaan "neuvottelujen aikana sopimusvaltiot pyrkivät selvittämään uusien määräysten vaikutukset pohjoismaiseen passintarkastussopimukseen sekä harkitsemaan, mitkä muutokset passintarkastussopimukseen ovat mahdollisesti tarpeen."

yhdessä tilanteet, joissa EU-sääntely kehittyi suuntaan, joka on ristiriidassa pohjoismaisen sopimuksen kanssa.

3.3.2 *Avoliittokonventio*

Avoliittokonvention toinen muutossopimus tehtiin pian edellisessä jaksossa käsitellyn muutoksen jälkeen 6.2.2001 ennen kuin aiempi muutos oli edes tullut vielä voimaan. Muutoksen syynä oli maaliskuussa 2001 voimaan tullut Bryssel II -asetus,¹³⁶ jonka tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa avioeroasioissa ja tietyissä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat säännöt kattoivat kysymyksiä, joita käsiteltiin myös pohjoismaisessa avoliittokonventiossa.¹³⁷

Asetukseen sisältyvän nimenomaisen määräyksen mukaan EU-asetus korvasi EU:n jäsenvaltioiden osalta asetuksen voimaantullessa voimassa olevat yleissopimukset, jotka on tehty kahden tai useamman jäsenvaltion välillä ja jotka koskivat asetuksessa säänneltyjä asioita.¹³⁸ Tämä olisi siis tarkoittanut sitä, että Suomi ja Ruotsi eivät olisi voineet soveltaa keskinäisissä suhteissaan avoliittokonventiota siltä osin kuin asetuksessa oli säädetty samoista kysymyksistä. Tanskan Euroopan unionissa sopimista erityisjärjestelyistä johtuen Bryssel II -asetusta ei sovellettu Tanskassa, joten Tanskalla ei ollut estettä avoliittokonvention soveltamisen jatkamiselle. Asetus ei myöskään muuttanut Ruotsin ja Suomen tilannetta suhteessa Islantiin ja Norjaan, joiden osalta avoliittokonventiota voitiin edelleen soveltaa. Suomi ja Ruotsi neuvottelivat poikkeuksen tähän pääsääntöön, jonka mukaan kyseiset jäsenvaltiot voivat ilmoittaa, että ne soveltavat avoliittokonventiota keskinäisissä suhteissaan asetuksen sijaan. Molemmat jäsenvaltiot ilmoittivat poikkeuksen mukaisesti soveltavansa avoliittokonventiota.¹³⁹

---

¹³⁶ Asetus (EY) N:o 1347/2000 (EYVL L 160, 30.6.2000, s. 19–36).

¹³⁷ HE 67/2001 vp, s. 4.

¹³⁸ Asetuksen 36 artiklan 1 kohta: ”Jollei 38 ja 42 artiklassa ja tämän artiklan 2 kohdassa toisin säädetä, tämä asetus korvaa jäsenvaltioiden osalta sen voimaan tullessa voimassa olevat yleissopimukset, jotka on tehty kahden tai useamman jäsenvaltion välillä ja jotka koskevat tällä asetuksella säänneltyjä asioita.”

¹³⁹ HE 67/2001 vp, s. 4. Suomea ja Ruotsia koskeva poikkeus on muotoiltu asetuksen 36 artiklan 2 kohtaan, jonka mukaan: ”a) Ruotsi ja Suomi voivat ilmoittaa, että avoliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävää Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken 6 päivänä helmikuuta 1931 tehtyä sopimusta sekä siihen liittyvää lisäpöytäkirjaa sovelletaan kokonaisuudessaan tai osittain näiden valtioiden keskinäisissä suhteissa tämän asetuksen säännösten sijasta. Kyseiset ilmoitukset julkaistaan Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä ja liitetään tähän asetukseen. Mainitut jäsenvaltiot voivat peruuttaa nämä ilmoituksensa kokonaisuudessaan tai osittain milloin tahansa b) Euroopan unionin kansalaisten kansallisuudesta riippumattoman, tasa-arvoisen kohtelun periaatetta on noudatettava. c) Kaikki a alakohdassa tarkoitettujen jäsenvaltioiden väliset sopimukset, jotka koskevat tämän asetuksen piiriin kuuluvia asioita, voidaan tulevaisuudessa tehdä vain, jos niissä olevat toimivaltaperusteet ovat tämän asetuksen mukaiset. d) Tuomiot, jotka on annettu a alakohdassa tarkoitettujen ilmoituksen antaneissa

Asetukseen sisällytetty poikkeus ei kuitenkaan ollut ehdoton, vaan sen mukaan EU-kansalaisia tulisi kohdella tasa-arvoisesti kansallisuudesta riippumatta. Tämä ehto aiheutti varsinaisen tarpeen muuttaa pohjoismaista sopimusta, koska sopimuksessa oli kansalaisuuteen perustuva määräys, jota pidettiin syrjivänä. Pohjoismaista sopimusta muutettiin vastaamaan asetusta siltä osin kuin sopimuksessa määrättiin viranomaisien toimivallasta tutkia asumus- tai avioeroasioita silloin, kun aviopuolisot ovat jonkin sopimusvaltion kansalaisia ja heillä on kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa sekä eräistä liitännäisasioista.¹⁴⁰ Lisäksi asetukseen tehdyssä poikkeuksessa huomioitiin nyt myös pohjoismaisen sopimuksen tuleva kehitys ehdolla, jonka mukaan Suomi ja Ruotsi voivat tehdä uusia sopimuksia asetuksen soveltamisalalla ainoastaan siten, että toimivaltaperusteet ovat asetuksen mukaiset. Asetuksessa sidottiin siis tulevat sopimusmuutokset EU-asetuksen mukaiseen sääntelyyn ja sidottiin Pohjoismaisen yhteistyön osapuolten käsiä tulevien sopimusmuutosten osalta. Asetus korvattiin pian uudella Bryssel IIa -asetuksella.¹⁴¹ Uuteen asetukseen otettiin vastaava poikkeus Suomen ja Ruotsin osalta.¹⁴²

Avioliittokonvention 26.1.2006 tehty kolmas muutos oli sinänsä riippumaton EU-oikeudesta, koska aviovarallisuuteen sovellettavasta laista ei tuolloin ollut säädetty EU:n tasolla. Tässä tilanteessa Pohjoismaat olivat vapaita sopimaan sopimusmuutoksista haluamallaan tavalla. Toisaalta tiedossa oli, että EU-tasolla oli suunnitelmia aviovarallisuuteen sovellettavan lain sääntelystä, joten tämä tuli ottaa huomioon muutossopimuksessa. Konvention soveltamisalaa supistettiin hieman ottaen huomioon mahdollinen unionitason kehitys.¹⁴³

Aviovarallisuuteen sovellettavaa lakia koskevasta komission ehdotuksesta neuvotellaan parhaillaan Euroopan unionissa.¹⁴⁴ Nähtäväksi jää

Pohjoismaassa tämän asetuksen II luvun säännöstä vastaavan toimivaltamääräyksen nojalla, tunnustetaan ja pannaan täytäntöön muissa jäsenvaltioissa III luvun säännösten mukaisesti.”

¹⁴⁰ HE 67/2001 vp, s. 4.

¹⁴¹ Asetus (EY) N:o 2201/2003 (EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1–29).

¹⁴² Ks. asetuksen 57 artikla. Bryssel IIa -asetukseen otettua pohjoismaista poikkeusta on tulkittu unionin tuomioistuimessa ennakkoratkaisuasiassa C-435/06 ”C”, jossa poikkeusta tulkittiin suppeasti. Ks. tarkemmin yllä jakso 2.3.

¹⁴³ Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä ei käsitellä sopimusmuutoksen suhdetta Euroopan unionin lainsäädäntöön, ks. HE 13/2007 vp. Sopimusneuvottelujen taustaa valaistaan artikkelissa Helin, Markku ”Pohjoismaisen avioliittokonvention uudet määräykset” *Lakimies* 7–8/2008 s. 1045–1046.

¹⁴⁴ COM (2011) 126 final, Komission ehdotus neuvoston asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, sovellettavasta laista sekä päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta aviovarallisuusuhjeita koskevissa asioissa ja COM(2011) 127 final, Komission ehdotus neuvoston asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, sovellettavasta laista sekä päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa.

minkälaiseen ratkaisuun siinä päädytään suhteessa pohjoismaiseen avioliittokonventioon ja aiheuttaako ratkaisu tarvetta muuttaa vielä pohjoismaista sopimusta.¹⁴⁵

3.3.3 Suomen, Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin väli- nen perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä kos- keva sopimus

Sopimus on alun perin tehty 19.11.1934. Sopimusta on muutettu 1.1.1995 jälkeen kerran 1.6.2012 tehdyllä sopimuksella. Sopimuksen hyväksymistä koskevan Suomen hallituksen esityksen mukaan perintösopimusta pidettiin osittain vanhentuneena. Näin ollen pohjoismaiden perheoikeuden asiantuntijaryhmä ryhtyi ministerineuvoston toimeksiannosta valmistelemaan sopimuksen muuttamista vuonna 2007. Muutos sopimus koskee pääsääntöisesti lainvalintasääntöjä. Koska Suomen ja Ruotsin on sovellettava niin ikään 2012 annetun EU:n perintöasetuksen säännöksiä sovellettavasta laista,¹⁴⁶ muutettiin pohjoismaisen perintösopimuksen säännökset vastaamaan asiasisällöltään kyseisen asetuksen säännöksiä, jotta saatiin säilytettyä kaikkien pohjoismaiden kesken yhtenäisyys.¹⁴⁷

EU:n perintöasetukseen tehtiin kuitenkin Suomea ja Ruotsia koskeva poikkeus.¹⁴⁸ Suomen ja Ruotsin osalta poikkeuksella määriteltiin, että tiettyjen kysymysten osalta jäsenvaltiot voivat asetuksen sijaan soveltaa pohjoismaista perintösopimusta.¹⁴⁹ Poikkeus on rajattu, eikä tarkoita sitä, että Suomi ja Ruotsi voisivat soveltaa pohjoismaista sopimusta kokonaisuudessaan asetuksen sijaan. Lisäksi asetuksessa on Islannin, Norjan ja Tanskan suhteen sovellettavaksi tuleva säännös, jonka perusteella ky-

---

¹⁴⁵ Suomen valtioneuvoston jatkoselvityksessä eduskunnalle on käsitelty pohjoismaista sopimusta koskevaa kysymystä. Kirjelmässä todetaan, että neuvottelujen kuluessa on pyritty läheisessä yhteistyössä Ruotsin kanssa siihen, että relevanttien pohjoismaisten sopimusten soveltamista voitaisiin jatkaa Suomen ja Ruotsin välisissä suhteissa (U-jatkokirje 14.11.2013, OM2013-00359, U-asia 8/2011).

¹⁴⁶ Asetus (EU) N:o 650/2012 (EUVL L 201, 27.7.2012, s. 107-134).

¹⁴⁷ HE 361/2014 vp, s. 5.

¹⁴⁸ Suomalaisesta ja ruotsalaisesta perinteestä erityisaseman säilyttämisestä perhe- ja jäämistöasioissa ks. tarkemmin Jänterä-Jareborg, Maarit 2015 ja Jänterä-Jareborg, "Överenskommelsen av den 1 juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen" teoksessa *Utviklingen i nordisk arverett – tegn i tiden* (TemaNord 2013:517).

¹⁴⁹ Asetuksen 75 artiklan 3 kohdan mukaan "[t]ämä asetus ei estä jäsenvaltioita, jotka ovat Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välisen 19 päivänä marraskuuta 1934 tehdyn perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevan sopimuksen osapuolia, soveltamasta sopimusta, sellaisena kuin se on tarkistettuna kyseisten valtioiden 1 päivänä kesäkuuta 2012 tekemällä hallitustenvälisellä sopimuksella, siltä osin kuin siinä määrätään a) sopimuksessa määritellyistä kuolinpesän hallintoa koskevista menettelysäännöistä ja tähän liittyvästä sopimusvaltioiden viranomaisten myötävaikutuksesta, ja b) yksinkertaistetuista ja nopeutetuista menettelyistä perintöasioissa annettujen päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa varten."

seisissä maissa annetun ja pohjoismaisen perintösopimuksen alaan kuuluvan tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanossa voidaan soveltaa perintösopimusta.¹⁵⁰ Koska sovellettavaa lakia koskevat säännöt yhdenmukaistettiin Pohjoismaissa pohjoismaisen sopimuksen muutoksella, ei sovellettavan instrumentin vaihtelusta eri sopimusvaltioissa hallituksen esityksen mukaan ennakoida aiheutuvan ongelmia.¹⁵¹

EU:n perintöasetus on vaikuttanut sopimuksen muotoiluun usealla tavalla. Muutosopimuksessa todetaan nimenomaisesti EU-asetuksen ensisija.¹⁵² Lisäksi sopimus on sisällöllisesti linjattu EU-asetuksen kanssa.¹⁵³ Tämän lisäksi sopimuksen muotoilussa on tullut myös ottaa huomioon Suomea ja Ruotsia koskeva poikkeus EU:n perintöasetuksessa, joka mahdollistaa perintösopimuksen soveltamisen kuitenkin tietyiltä EU:n perintöasetuksessa määritellyiltä osin. Sopimuksen hyväksymistä ja voimaansaattamista koskevassa Suomen hallituksen esityksessä todetaan, että muutosopimuksen voimaantulo turvaa yhteisen pohjoismaisen sopimusjärjestelyn säilymisen, joskin nykyistä rajoitetumpana. Lisäksi sopimus mahdollistaa edelleen perintöä koskevien päätösten liikkuvuuden Pohjoismaiden välillä.¹⁵⁴

3.4 Sopimukset, joissa on yleinen viittaus muihin kansainvälisiin sopimuksiin tai Euroopan unionin yhteistyöhön

Tässä jaksossa käsitellään tarkastelun ajalliseen rajaukseen kuuluvat sopimukset, joissa on sopimustekstissä viitattu EU-sääntelyyn, mutta joiden tekemisen tai muuttamisen taustalla ei valmistelumateriaalin perusteella vaikuttaisi olevan suoraan EU-oikeudesta johtuva syytä. Puolustusmateriaalialan teollisuuden yhteistyötä koskeva sopimus ei kuulu Pohjoismaisen ministerineuvoston alaisen yhteistoiminnan aloihin, mutta sopimusta käsitellään tässä siitä huolimatta lyhyesti.

---

¹⁵⁰ Asetuksen 75 artiklan 1 kohdan mukaan "[t]ämä asetusta ei vaikuta sellaisten kansainvälisten yleissopimusten soveltamiseen, joiden osapuolena on tätä asetusta annettaessa yksi tai useampi jäsenvaltio ja jotka koskevat tämän asetuksen soveltamisalaan kuuluvia asioita."

¹⁵¹ HE 361/2014 vp, s. 11.

¹⁵² Sopimuksen 1 artikla: "Tämän sopimuksen säännöksiä sovelletaan perintöä, testamenttia koskeviin asioihin, jos henkilö oli kuollessaan sopimusvaltion kansalainen ja hänellä oli asuinpaikka sopimusvaltiossa, ellei Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksista (EU N:o 650/2012) toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönnotosta muuta johdu."

¹⁵³ Ks. tarkemmin HE 361/2014 vp, s. 10.

¹⁵⁴ Ibid., s. 7.

3.4.1 *Sopimus Tanskan kuningaskunnan, Suomen tasavallan, Norjan kuningaskunnan ja Ruotsin kuningaskunnan välillä puolustusmateriaalialan teollisuuden yhteistyön tukemisesta*

Sopimus on tehty 9.6.2001. Se liittyy 7.11.2000 tehtyyn Tanskan, Suomen, Norjan ja Ruotsin väliseen puolustusmateriaalialan puitesopimukseen. Sopimuksessa on nimenomaisesti otettu huomioon sopimusosapuolten EU-, ETA-, ja NATO-jäsenyydet johdanto-osassa, jossa todetaan, että sopimusosapuolet ovat tietoisia siitä, että sopimukseen perustuvan toiminnan on oltava sopusoinnussa Tanskan, Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyyden, Norjan ETA-jäsenyyden ja Tanskan ja Norjan NATO-jäsenyyden sekä näistä jäsenyyksistä johtuvien velvoitteiden ja sitoumusten kanssa. Lisäksi johdannossa viitataan myös EU:n ministerineuvoston hyväksymiin käytäntönsäätöihin.¹⁵⁵ Sopimuksen tarkoituksena on luoda puitteet sopimusosapuolten puolustusmateriaaliteollisuuden yhteistyön laajentamiselle.¹⁵⁶

Vuoden 2001 sopimus tulee korvautumaan uudella puolustusmateriaalialan yhteistyötä koskevalla sopimuksella, joka allekirjoitettiin 10.3.2015. Uusi sopimus ei kuitenkaan ole vielä voimassa. Sopimuksen uudistamistarpeen taustalla on erityisesti alan EU-lainsäädännön kehitys, eli puolustus- ja turvallisuushankintadirektiivi sekä sisäisten siirtojen direktiivi,¹⁵⁷ jotka nimenomaisesti mainitaan myös sopimuksen johdanto-osassa. Uusi sopimus on neuvoteltu puolustusministerien toimeksiantosta, ja sen neuvotteluissa on pyritty hyödyntämään olemassa olevia rakenteita kuten pohjoismaista NORDEFKO-järjestelmää.

3.4.2 *Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia koskevasta pohjoismaisesta koulutusyhteistyöstä*

Sopimus on tehty 3.11.2004. Sopimuksen tavoitteena on edistää Pohjoismaiden välistä vapaata liikkuvuutta määräyksillä tasaveroisesta koulutukseen pääsystä, välittömästä opintotuen hakemisesta sekä kokonaan tai osittain suoritettujen koulutusten laajasta tunnustamisesta. Sopimus koskee yleistä lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta. Sopi-

---

¹⁵⁵ Ks. myös HE 238/2001 vp, s. 13.

¹⁵⁶ Ibid., s. 1. Hallituksen esityksessä käsitellään myös Euroopan unionin yhteistyötä sopimuksen alalla, jonka todetaan olevan vielä toistaiseksi vaatimatonta (HE 238/2001 vp, s. 5).

¹⁵⁷ Direktiivi 2009/81/EY (EUVL L 216, 20.8.2009, s. 76–136) ja Direktiivi 2009/43/EY (EUVL L 146, 10.6.2009, s. 1–36).

muksen johdannossa on nimenomaisesti kiinnitetty huomiota EU:n perussopimukseen ja ETA-sopimukseen. Euroopan unionin osalta sopimuksessa viitataan nykyisiin SEUT 165 ja 166 artikloihin. Kyseisten artiklojen osalta unionin toimivalta on luonteeltaan tukitoimivaltaa, eli sellaista, että unionin lainsäädännöllä voidaan edistää tai myötävaikuttaa artikloissa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamista, mutta toimenpiteet eivät voi merkitä jäsenvaltioiden lakien ja asetusten yhdenmukaistamista.¹⁵⁸ Koska unionin toimivalta sopimuksen kattamista kysymyksissä on luonteeltaan vain täydentävää, on epätodennäköistä, että ristiriitoja EU-oikeuden kanssa syntyisi. Pohjoismaiden sopimuksessa on kuitenkin tuotu EU-konteksti esiin, ja siinä todetaankin, että sopimuksella halutaan kunnioittaa ja edistää EU:n perussopimuksissa ja ETA-sopimuksessa määrättyjä oikeuksia ja tavoitteita.

3.5 Sopimukset, joiden tekemisellä ei vaikuttaisi olevan välitöntä yhteyttä Euroopan unionin toimintaan tai sääntelyyn

Tässä jaksossa tarkastellaan sopimuksia, jotka kuuluvat tarkastelun ajallisen rajauksen piiriin, mutta joiden tekemisellä tai muuttamisella ei valmisteluaineiston perusteella näyttäisi olevan välitöntä yhteyttä Euroopan unionin sääntelyyn tai sen piirissä tehtävään yhteistyöhön. Jaksossa käsitellään tarkemmin sopimukset, joiden muuttamiseen tai tekemiseen ei ole suoraan vaikuttanut EU-sääntely, eikä suhdetta EU-sääntelyyn ole käsitelty valmisteluaineistossa, mutta joilla on kuitenkin liittymäkohtia EU-sääntelyyn.

3.5.1 *Pohjoismainen kansalaisuusopimus*

Sopimus on tehty 13.9.2010. Sen tarkoituksena on helpottaa Pohjoismaan kansalaisen mahdollisuutta saada toisen Pohjoismaan kansalaisuus ja

---

¹⁵⁸ Nykyisen SEUT 165 artiklan 1 kohdan mukaan "unioni myötävaikuttaa korkealaatuisen koulutuksen kehittämiseen rohkaisemalla jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä sekä tarvittaessa tukemalla ja täydentämällä jäsenvaltioiden toimintaa pitäen täysin arvossa jäsenvaltioiden vastuuta opetuksen sisällöstä ja koulutusjärjestelmän järjestämisestä sekä niiden sivistyksellistä ja kielellistä monimuotoisuutta." SEUT 166 artiklan 1 kohdan mukaan "unioni toteuttaa ammatillista koulutusta koskevaa politiikkaa, joka tukee ja täydentää jäsenvaltioiden toimia, pitäen täysin arvossa jäsenvaltioiden vastuuta ammatillisen koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä." Kyseiset määräykset ovat olleet pohjoismaisen sopimuksen kattaman alan näkökulmasta asiallisesti saman sisältöiset pohjoismaisen sopimuksen tekoajankohtana.

mahdollistaa tietyin ehdoin toisessa Pohjoismaassa asutun ajan huomioon ottaminen kansalaisuuden saamisen edellytyksenä olevaa asumisaikaa laskettaessa. Kansalaisuussopimus on muodollisesti uusi sopimus, mutta sen taustalla on vuonna 1950 tehty Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen kansalaisuutta koskeva sopimus. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1969 ja Islanti vuonna 1998. Sopimusta on aiemmin muutettu kolmesti. Uuden sopimuksen tekemisen taustalla oli lähinnä sen tekninen päivittäminen, koska sopimus sisälsi vanhentuneita viittauksia osapuolten lainsäädäntöihin.¹⁵⁹

Sopimuksen voimaansaattamista koskevassa Suomen hallituksen esityksessä ei ole käsitelty Euroopan unioniin liittyviä kysymyksiä. Hallituksen esityksessä mainitaan Euroopan neuvoston piirissä hyväksytty Eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta (hyväksytty 6.11.2007 Strasbourgissa, ETS N:o166), jonka osalta näiden kahden sopimuksen suhdetta on käsitelty lyhyesti. Keskeisenä pidettiin Eurooppalaisen kansalaisuussopimuksen syrjimättömyyttä koskevia määräyksiä. Hallituksen esityksessä esitetyn arvion mukaan pohjoismainen sopimus ei kuitenkaan ole ristiriidassa eurooppalaisen sopimuksen kanssa, koska syrjimättömyysvaatimus ei ole ehdoton, vaan mahdollistaa oikeutetun suotuisamman kohtelun.¹⁶⁰

Kansalaisuuden ja sitä koskevan lainsäädännön katsotaan kuuluvan vahvasti valtion suvereniteettiin.¹⁶¹ EU:ssa Maastrichtin sopimuksella vuonna 1993 otettiin käyttöön EU:n kansalaisuus ja määriteltiin siihen liittyvät oikeudet. Lissabonin sopimus vahvistaa edelleen näitä oikeuksia.¹⁶² SEUT 20 artiklan mukaan unionin kansalaisuus täydentää, mutta ei korvaa jäsenvaltion kansalaisuutta. EU-kansalaisuuden tuomat keskeisimmät oikeudet liittyvät EU:n perusvapauksiin kuuluvaan henkilöiden vapaaseen liikkuvuuteen. EU-direktiivi EU- kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden

---

¹⁵⁹ HE 70/2011 vp, s. 3.

¹⁶⁰ Ibid., s. 6–7. Myös Suomen eduskunnan perustuslakivaliokunnan antamassa mietinnössä sopimuksen hyväksymisestä kiinnitetään huomiota Suomen perustuslain mukaiseen syrjäntäkieltoon ja kansalaisuudesta tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen syrjinnän kieltoa koskevaan artiklaan. Perustuslakivaliokunnan mietinnössä todetaan, että perustuslakivaliokunta on vuonna 2002 vastaavia sopimusmääräyksiä arvioidessaan katsonut, että perustuslakiin sisältyvän syrjäntäkiellon kannalta olennaista on, että pohjoismaisen yhteistyön pitkä perinne, Pohjoismaiden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen samankaltaisuus sekä muutoinkin ilmenevä Pohjoismaiden yhteenkuuluvuus puoltavat tämän kaltaista eri asemaan asettamista. Valiokunnan mielestä näistä seikoista muodostui erilaistavalle sääntelylle edelleen sellainen hyväksyttävä peruste kuin perustuslaissa tarkoitetaan. (PeVM 2/2012 vp, s. 2).

¹⁶¹ Suvereenin valtion määritelmään kuuluvat kansainvälisen tapaoikeuden laajasti hyväksymät muun muassa Montevideon vuoden 1933 konvention valtioiden oikeuksista ja velvollisuuksista pohjautuvat seuraavat kriteerit: pysyvä väestö, rajattu alue, hallitus ja toimivalta tehdä kansainvälisiä sopimuksia.

¹⁶² Ks. Euroopan komission raportti Euroopan unionin kansalaisuudesta 2013, s. 2. Saatavilla osoitteessa http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2013_269_en.pdf

alueella on keskeisimpiä unionin sekundaarilainsäädännön säädöksiä, jolla luodaan unionin kansalaisille oikeuksia.¹⁶³ Tästä näkökulmasta keskeinen on myös neuvoston asetus työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta.¹⁶⁴ Lisäksi kansalaisoikeuksien käyttämisen kannalta erityisen relevanttia on EU-lainsäädäntö, joka liittyy tiettyjen demokraattisten oikeuksien käyttämiseen.¹⁶⁵

On kuitenkin huomattava, että koska EU-kansalaisuus vain täydentää jäsenvaltion kansalaisuutta, ei unionilla ole perussopimusten perusteella oikeutta säädellä esimerkiksi kansalaisuuden myöntämistä ja sen menettämistä.¹⁶⁶ Näin ollen myös pohjoismaisessa kansalaisuussopimuksessa käsitellyt kysymykset kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan, ja pohjoismaat voivat sopia näistä kysymyksistä haluamallaan tavalla.¹⁶⁷ Käytännössä unionin kansalaisuudella on kuitenkin heijastusvaikutuksia kansallisiin kansalaisuutta koskeviin lainsäädäntöihin ja käytäntöihin. Myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä tämä heijastusvaikutus näkyy hyvin konkreettisesti. Unionin tuomioistuin on lausunut muun muassa seuraavasti: ”SEUT 20 artikla on siten esteenä kansallisille toimenpiteille, joiden vaikutuksesta unionin kansalaiset eivät tosiasiasa voi käyttää pääosaa oikeuksista, jotka heillä on unionin kansalaisen asemansa perusteella.”¹⁶⁸

3.5.2 Tanskan, Suomen, Islannin Norjan ja Ruotsin välinen väestön rekisteröintiä koskeva sopimus

Väestön rekisteröintiä koskeva sopimus on tehty 1.11.2004. Väestön rekisteröintiä koskeva sopimus on niin ikään muodollisesti uusi sopimus, mutta sen historia ulottuu vuoteen 1968. Sopimuksen tarkoituksena on varmistaa, ettei henkilö muuttaessaan yhdestä Pohjoismaasta toiseen olisi samanaikaisesti kirjoilla kahdessa eri väestörekisterissä tai jäisi ko-

---

¹⁶³ EUVL L 158, 30.4.2004, s. 77–123.

¹⁶⁴ EUVL L 141, 27.5.2011, s. 1–12.

¹⁶⁵ Ks. muun muassa Neuvoston direktiivi 94/80/EY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1994, niiden unionin kansalaisten kunnallista äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole (EYVL L 368, 31.12.1994, s. 38–47) ja Neuvoston direktiivi 93/109/EY, annettu 6 päivänä joulukuuta 1993, niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (EYVL L 329, 30.12.1993, s. 34–38).

¹⁶⁶ Unionin tuomioistuin on vahvistanut tämän peruslähdekohdan muun muassa asiassa C-135/08 *Rottman*, kohta 39: ”Tältä osin on palautettava mieleen, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että kansainvälisen oikeuden mukaan kansalaisuuden saamista ja menettämistä koskevat ehdot kuuluvat kunkin jäsenvaltion toimivaltaan.”

¹⁶⁷ Ks. myös Wenander, Henrik 2014, s. 62.

¹⁶⁸ Asia C-34/09 *Ruiz Zambrano*, kohta 42.

konaan pois väestörekisteristä. Sopimuksella ei kuitenkaan yhdenmu-
kaisteta Pohjoismaiden asuinpaikkaa ja sen määräytymistä koskevia
säännöksiä sisällöllisesti. Vuonna 2004 tehdyn uuden sopimuksen erityi-
senä tarkoituksena on nopeuttaa rekisteröintiä ja henkilötunnuksen saa-
mista tulomaassa.¹⁶⁹

Vaikka sopimus liittyy keskeisesti henkilöiden vapaaseen liikkuvuu-
teen, sopimuksen voimaansaattamista koskevassa Suomen hallituksen
esityksessä ei ole käsitelty pohjoismaisen sopimuksen suhdetta EU-lain-
sääntöön yleisesti. Hallituksen esityksessä on maininta EU-lainsäädän-
nöstä siltä osin kuin sopimus koskee henkilötietojen käsittelyä ja siirtoa
EU:n ja ETA:n välisten jäsenvaltioiden välillä. Hallituksen esityksestä käy
ilmi, että EU:n henkilötiedodirektiivin sääntely ei katsottu olevan esteenä
sopimuksessa tarkoitetun tiedonvaihdon toteuttamiseksi,¹⁷⁰ vaan tieto-
jenvaihto täyttää direktiivin edellytykset.¹⁷¹

Henkilöiden vapaa liikkuvuus on yksi Euroopan unionin neljästä pe-
rusvapaudesta. Henkilöiden vapaata liikkuvuutta koskevassa direktii-
vissä¹⁷² säädellään unionin kansalaisen ja hänen perheenjäsentensä oi-
keutta maasta poistumiseen ja maahantuloon jäsenvaltioissa. Direktiivin
sääntelykokonaisuus koskee laajempaa ja perustavanlaatuisempaa oi-
keutta, eli vapaan liikkumisen oikeutta, kun taas pohjoismaisen sopimuk-
sen sääntelykokonaisuus koskee enemmän teknistä kysymystä siitä, mi-
ten muuttotiedot rekisteröidään ja miten pohjoismaiden viranomaisten
välinen yhteistyö järjestetään. Vastaavaa yhteistyötä ei tehdä unionin ta-
solla, joten pohjoismaista yhteistyötä voidaan pitää myös EU-yhteistyötä
pidemmälle menevänä.¹⁷³

Lisäksi tarkastelun ajallisen rajauksen piiriin kuuluu vielä joitakin
pohjoismaisen ministerineuvoston piirissä neuvoteltuja sopimuksia tai
muutosopimuksia, joiden sisällöstä tai valmisteluaineistosta ei käynyt
ilmi, että Euroopan unionin toiminta tai sääntely olisi erityisesti tai ni-
menomaisesti vaikuttanut sopimusten tekemiseen tai niiden taustalla.¹⁷⁴
Näitä sopimuksia ovat seuraavat:

---

¹⁶⁹ HE 159/2005 vp, s. 1 ja 3.

¹⁷⁰ Direktiivi 95/46/EY (EYVL L 281, 23.11.1995, s. 31–50).

¹⁷¹ HE 159/2005 vp, s. 10–11.

¹⁷² Direktiivi 2004/38/EY (EUVL L 158, 30.4.2004, s. 77–123).

¹⁷³ Ks. myös Wenander, Henrik 2014, s. 65 ja 123.

¹⁷⁴ Vaikka sopimuksen suhdetta ei olisi erityisesti käsitelty käytettävissä olevissa virallislähteissä, ei siitä kui-
tenkaan pidä päätellä, että EU-ulottuvuutta ei olisi lainkaan pohdittu tai käsitelty sopimusta valmisteltaessa.
Näissä sopimuksissa EU-ulottuvuudella ei vain ole ollut ratkaisevaa merkitystä, vrt. esimerkiksi kansalai-
suussopimus jaksossa 3.5.

- Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin Norjan ja Ruotsin välillä Pohjoismaiden ympäristörahoitusyhtiöstä (allekirjoitettu 6.11.1998).¹⁷⁵
- Sopimus pohjoismaisesta kulttuurirahastosta (sopimusta muutettu kahdesti, 31.10.2001 ja 5.4.2002).¹⁷⁶
- Sopimus Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi ja sopimukseen liittyvä pöytäkirja (allekirjoitettu 23.9.1996).¹⁷⁷
- Yhteispohjoismainen terveydenhuollon puitesopimus (allekirjoitettu 14.6.2002).
- Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä Pohjoismaiden investointipankista (sopimusta muutettu kahdesti, 23.10.1998 ja 11.2.2004).¹⁷⁸
- Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä pääsystä korkeampaan koulutukseen ja sopimuksen muuttamisesta tehty sopimus (alkuperäinen sopimus allekirjoitettu 3.9.1996 määräaikaisena, jonka jälkeen sen voimassaoloa on pidennetty usealla muutossopimuksella).

3.6 Muut tarkastelun tavoitteen kannalta relevantit sopimukset

3.6.1 *Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva Pohjoismaiden välinen sopimus (Pohjoismaiden pidätysmääräys)*

Sopimusta ei ole neuvoteltu pohjoismaisen ministerineuvoston piirissä, mutta se on sopimustarkastelun yleisen kysymyksenasettelun kannalta relevantti sopimus. Luovuttamista koskeva sopimus (Suomen SopS 72/2012) tehtiin 15.12.2005, mutta se tuli voimaan vasta 16.11.2012.¹⁷⁹ Sopimuksen tavoitteena oli luoda Pohjoismaiden välille uusi yhtenäinen

¹⁷⁵ Ks. HE 277/1998 vp.

¹⁷⁶ Ks. HE 146/2003 vp, s. 1–2.

¹⁷⁷ Ks. HE 153/1996 vp, s. 2. Ks. myös muutossopimusten hyväksymistä koskevat hallituksen esitykset HE 191/1997 vp ja HE 75/2008 vp. Pohjoismainen sopimus on myös viittauksenomaisesti mainittu kahdessa Euroopan unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisuasiassa: asia C-123/11, *A Oy*, ja asia C-48/13, *Nordea Bank Danmark A/S v Skatteministeriet*.

¹⁷⁸ Ks. HE 188/2004 vp ja HE 239/1998 vp.

¹⁷⁹ Ks. myös Suominen, Annika "The Nordic Arrest Warrant finally in force" *European Criminal Law Review*. 1/2014, s. 41–45.

luovuttamissäännöstö, joka korvautti 1960-luvulta lähtien sovelletun yhteispohjoismaisen luovuttamislainsäädännön.¹⁸⁰ Sopimuksen 1 artiklan mukaan

”pohjoismainen pidätysmääräys on Pohjoismaan tekemä oikeudellinen päätös, jonka tarkoituksena on, että toinen Pohjoismaa pidättää etsityn henkilön ja luovuttaa tämän rikosoikeudenkäyntiä tai vapausrangaistuksen tai vapaudenmenetystä koskevan toimenpiteen täytäntöönpanoa varten.”

Sopimuksella on yhteys EU-lainsäädäntöön, koska EU-jäsenvaltioiden kesken sovelletaan lähtökohtaisesti eurooppalaista pidätysmääräystä.¹⁸¹

Sopimus perustuu kesäkuussa 2002 pidetyn Pohjoismaiden oikeusministerien kokouksen päätelmiin, joiden mukaan Pohjoismaiden välistä luovuttamisjärjestelmää oli tarkistettava ja pyrittävä entistä joustavamman lainsäädännön luomiseen. Tavoitteena oli rakentaa päätösten vastavuoroiselle tunnustamiselle perustuva luovuttamisjärjestelmä, joka muistuttaisi EU:n puitepäätöstä eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä, mutta olisi sitä yksinkertaisempi.¹⁸² Sopimuksen ja pohjoismaisen luovutuslainsäädännön uudistamisen keskeisenä innoittajana ja sääntelyn mallina oli EU-lainsäädäntö.¹⁸³

Sopimuksessa päädyttiin ratkaisuun, jossa Pohjoismaiden välisissä suhteissa sovelletaan pohjoismaista pidätysmääräystä eurooppalaisen pidätysmääräyksen sijaan. Sopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan

”Tanskan, Suomen tai Ruotsin tekemä eurooppalainen pidätysmääräys, joka on laadittu eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä 13 päivänä kesäkuuta 2003 tehdyn neuvoston puitepäätöksen mukaisesti, katsotaan tämän sopimuksen mukaiseksi pohjoismaiseksi pidätysmääräykseksi.”

Pohjoismainen pidätysmääräys korvaa eurooppalaisen pidätysmääräyksen suhteessa niihin pohjoismaihin, jotka ovat EU:n jäsenvaltioita.¹⁸⁴ Eurooppalaista pidätysmääräystä koskeva EU:n puitepäätös mahdollistaa

---

¹⁸⁰ HE 51/2007 vp, s. 4–5. Aiemmin voimassa ollut yhteispohjoismainen luovuttamislainsäädäntö ei perustunut valtiosopimukseen, vaan kyseessä oli kansalliset lait, jotka olivat voimassa kaikissa pohjoismaissa vastaa-
van sisältöisenä. Sopimuksen mukainen menettely korvasi aiemmin voimassa olleen lain.

¹⁸¹ Neuvoston puitepäätös 2002/584/YOS, (EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1–20).

¹⁸² Ks. sopimuksen johtolause ja HE 51/2007 vp, s. 4.

¹⁸³ Ruotsin regeringens proposition 2010/11:158 s. 39.

¹⁸⁴ HE 51/2007 vp, s. 9.

nimenomaisesti tietyin ehdoin joko voimassaolevien sopimusten soveltamisen jatkamisen tai uusien sopimusten tekemisen.¹⁸⁵ Pohjoismaisen sopimuksen tarkoitus oli nimenomaan helpottaa ja yksinkertaistaa menettelyä suhteessa eurooppalaiseen pidätysmääräyksen järjestelmään ja edellytykset luovuttamiselle ovat sopimuksen mukaan matalammat kuin eurooppalaisen puitepäätöksen nojalla tehtävissä luovutuksissa.¹⁸⁶ Islanti ja Norja ovat tehneet EU:n kanssa sopimuksen osapuolten välisestä luovutusmenettelystä.¹⁸⁷ Ruotsin hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, että sopimuksesta huolimatta suhteessa Islantiin ja Norjaan tullaan todennäköisesti soveltamaan pohjoismaisen sopimuksen määräyksiä, koska ne ovat sisällöltään pääasiassa joko vastaavia tai yhteistyössä pidemmälle meneviä kuin edellä mainitun sopimuksen määräykset.¹⁸⁸

Pohjoismainen pidätysmääräys on myös esimerkki yhteispohjoismaalaisesta lainsäädäntöperinteestä, joka ei ole perustunut muodollisiin valtiosopimuksiin. Yhteispohjoismaalainen luovuttamislainsäädäntö kuitenkin uudistettiin tässä tapauksessa valtiosopimuksella. Yhteispohjoismaalainen lainsäädäntöperinne on niinkään Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain (Suomen säädöskokoelma 326/1963) taustalla, jota ei kuitenkaan toistaiseksi ole uudistettu valtiosopimuksin vaan lainsäädäntöä muuttamalla.¹⁸⁹ Kyseinen laki sisältää säännökset Pohjoismaiden viranomaisten yhteistoiminnasta rikostuomioiden täytäntöönpanon siirrossa ja siirtoja koskevasta menettelystä.

3.6.2 Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä pohjoismaisista työmarkkinoista henkilöille, jotka ovat saaneet ammattipätevyyden antavan vähintään kolmevuotisen korkeamman koulutuksen

---

¹⁸⁵ Puitepäätöksen 31 artiklan 2 kohdan toisen alakohdan mukaan: "Jäsenvaltiot voivat tämän puitepäätöksen voimaantulon jälkeen tehdä kahdenvälisiä tai monenkeskisiä sopimuksia tai järjestelyjä sikäli kuin niiden avulla voidaan syventää tai laajentaa puitepäätöksen sisältöä ja sikäli kuin ne entisestään yksinkertaistavat tai muuten helpottavat etsittyjen henkilöiden, joista on annettu eurooppalainen pidätysmääräys, luovuttamista koskevia menettelyjä vahvistamalla erityisesti 17 artiklassa määrättyjä määräaikoja lyhyempiä määräaikoja, laajentamalla 2 artiklan 2 kohdassa mainittujen rikosten luetteloa, rajoittamalla entisestään 3 ja 4 artiklassa mainittuja kieltäytymisperusteita tai alentamalla 2 artiklan 1 tai 2 kohdassa määrättyjä rangaistuskynnyksiä."

¹⁸⁶ HE 51/2007 vp, s. 5.

¹⁸⁷ EUVL L 292, 21.10.2006, s. 1–1.

¹⁸⁸ Ruotsin regeringens proposition 2010/11:158, s. 57.

¹⁸⁹ Ks. esim. HE 97/2014 vp, s. 3.

Sopimus (Suomen SopS 73/1998) on allekirjoitettu 24.10.1990, ja sen tarkoituksena on yhteispohjoismaisten työmarkkinoiden ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi lisätä siinä tarkoitettun koulutuksen saaneiden henkilöiden vapaan liikkuvuuden mahdollisuutta Pohjoismaiden välillä. Sopimus on tehty ennen Suomen ja Ruotsin liittymistä unioniin, mutta kansallinen voimaansaattaminen Suomessa tehtiin vasta silloin, kun Suomi oli jo EU:n jäsen. Sopimus on osa pohjoismaista yhteistyötä, joka tähtää siihen, että kukaan Pohjoismaiden kansalainen ei olisi estynyt saamasta toisessa Pohjoismaassa koulutustaan vastaavaa työpaikkaa. Erilaisia ammattiryhmiä koskevia sopimuksia on hyväksytty ennen tätä sopimusta, jonka lisäksi pohjoismaiden välillä on tehty runkosopimus Pohjoismaiden yhteisistä työmarkkinoista.¹⁹⁰ Sopimus kuuluu tarkastelun ajallisen rajauksen ulkopuolelle, mutta käsitellään tässä lyhyesti, koska valmisteluaineistossa on mielenkiintoisesti käsitelty sopimuksen suhdetta EU-lainsäädäntöön.

Sopimuksen hyväksymistä koskevassa Suomen hallituksen esityksessä käsitellään sopimuksen suhdetta silloiseen EU-lainsäädäntöön. Sopimuksen katsotaan luovan samankaltaisen tutkintojen tunnistamisjärjestelmän kuin EU:n tutkintojen tunnustamista koskeva direktiivi.¹⁹¹ Hallituksen esityksen mukaan EU:n ja pohjoismaisen tutkintojen tunnustamisjärjestelmän lähtökohdat ja periaatteet ovat samat, mutta järjestelmien välillä on myös eroja. Suhteellisen perusteellisen analyysin perusteella Suomen hallituksen esityksessä todetaan, että Pohjoismaissa on katsottu, että EU-lainsäädäntö ei estä pohjoismaisen sopimuksen hyväksymistä. Kaikissa maissa oli kuitenkin todettu, että tulee olla valmius pohjoismaisen sopimuksen muuttamiseen, jos soveltamisongelmia ilmenee. Hallituksen esityksen mukaan Suomen oikeusministeriö ja opetusministeriö ovat EU-lainsäädäntöön viitaten pitäneet sopimusta tarpeettomana, mutta eivät ole vastustaneet sen hyväksymistä.¹⁹² Sopimusta ei ole muutettu sen hyväksymisen jälkeen.

---

¹⁹⁰ HE 106/1997 vp, s. 1.

¹⁹¹ Direktiivi 89/48/EY (EYVL L 19, 24.1.1989, s. 16–23).

¹⁹² HE 106/1997 vp, s. 3.

4. Johtopäätökset

Kirjallisuudessa puhutaan toisinaan pohjoismaisen oikeudellisen yhteistyön kriisistä.¹⁹³ Pohjoismaat eivät onnistu saamaan yhteisiä tavoitteitaan unionin agendalle,¹⁹⁴ ja pohjoismaisen näkökulman esiin tuominen unionin tasolla koetaan vaikeaksi.¹⁹⁵ Pohjoismaisen yhteistyön ajatellaan toimivan korkeintaan lisänä tai liitteenä unionin lainsäädäntötoimiin.¹⁹⁶ Toimivat ratkaisut, kuten pohjoismaainen passiunioni, väistyvät tai muuttuvat EU-velvoitteiden johdosta.¹⁹⁷ Jäsenvaltioiden keskinäisten kansainvälisten sopimusten tekeminen on unionin oikeuden kehityksen johdosta jäänyt takalalle.¹⁹⁸ Käytännössä Pohjoismaiden EU-politiikka myös eroaa usein toisistaan, jolloin pohjoismaisen yhteistyön korvaaminen Euroopan unionin tasolla tehtävällä yhteistyöllä ei aina ole mahdollista.

On selvää, että pohjoismaisten sopimusten tekemisessä ja muuttamisessa on huomioitava Euroopan unionin sääntely ja siinä tapahtuva kehitys. EU rajaa Euroopan unionin jäsenenä olevien Pohjoismaiden mahdollisuuksia tehdä valtiosopimuksia sekä keskenään että EU:n ulkopuolisten valtioiden kanssa. Koska Euroopan unionin perussopimuksissa ei ole erityistä pohjoismaista yhteistyötä tai pohjoismaisia sopimuksia koskevaa poikkeusta, ratkaistaan pohjoismaisten sopimusten suhde EU-sääntelyyn kunkin sopimuksen osalta erikseen arvioimalla EU-sääntelyn vaikutuksia

---

¹⁹³ Kootusti esimerkiksi Sevón, Leif ”Nordisk lagstifningssamarbete – forntid eller framtid?” *JFT* 2009/34, s. 545–550.

¹⁹⁴ Esim. Letto-Vanamo, Pia ja Tamm, Ditlev ”Cooperation in the field of law” teoksessa Strang, Johan (toim.) *Nordic Cooperation: A European region in transition* (Routledge 2015/6) s. 93–107, erityisesti 104–105, joiden mukaan Pohjoismaat eivät menesty pyrkiessään muokkaamaan unionin lainsäädäntöagendaa.

¹⁹⁵ Esim. Helin, Markku 2013, s. 687.

¹⁹⁶ Ks. esim. Buskjær Christensen, Mette ja Fenger, Niels *Nordisk samarbejde om gennemførelse af EU- og EØS-lovgivning. Realiteter og perspektiver* (TemaNord 2009:595), jotka selvittivät jäsenvaltioiden yhteistyötä EU-oikeuden täytäntöönpanossa, Pohjoismaisen yhteistyön aloilla tätä havaittiin, mutta muilla aloilla yhteistyö ja vertailu jäivät vähäiseen rooliin. Ks. myös Palmgren, Sten (toim.) *Lagstiftningspolitik – Nordiskt seminarium om lagstiftningspolitik* (TemaNord 516, 2005), erityisesti Wilhelmsson, Thomas, *Det bristfälliga nordiska lagstiftningsarbetet och Helsingfors-föredraget* s. 117–127. Poliittisista ehdotuksista esimerkiksi Jutila, Karina ja Tikkanen, Terhi (toim.) *Together or apart? The Nordic Council and the EU 2009* <http://mitten-gruppen.org/wp-content/uploads/2014/02/Together-or-apart-INTERNET.pdf>

¹⁹⁷ Esim. Tervonen, Miika ”The Nordic passport union and its discontents: Unintended consequences of free movement” teoksessa Strang, Johan (toim.) s. 131–145, erityisesti s. 132–135.

¹⁹⁸ Cameron, Ian ”Nordic Cooperation” teoksessa Wolfrum, Rüdiger (toim.) *Max Planck Encyclopedia for Public International Law*, Osa VII (Oxford, 2009) s. 765, jonka mukaan vertaileva käytäntö kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä sekä yhteiset neuvottelukannat unionin lainsäädäntömenettelyssä ovat merkittävämässä roolissa.

yksittäiseen sopimukseen. Käytännössä selvitysyhteistyön puitteissa tarkastellut kokemukset niistä EU:n lainsäädäntöhankkeista, joissa pohjoismainen yhteistyö on huomioitu tavalla tai toisella nimenomaisesti, korostavat, että sellaiset poikkeukset, jotka mahdollistaisivat EU-lainsäädännöstä ja sen tavoitteista poikkeavat pohjoismaiset ratkaisut, eivät yleensä ole saavutettavissa. Poikkeuksena voivat olla sellaiset unionin politiikkaalat, joilla neuvostossa sovelletaan vielä jäsenvaltioiden yksimielisyyttä edellyttävää päätöksentekosääntöä.

Pohjoismaisten sopimusten tekemiselle on yhä tilansa etenkin niillä aloilla, joilla unionin toimivalta on kevyttä tai joilla unioni on toiminut vain vähän. Pidemmälle menevä yhteistyö voi olla myös mahdollista aloilla, joilla unionissa ei ole riittävää yhteistä lainsäädäntötahtoa.¹⁹⁹ Esimerkiksi oikeudellisen yhteistyön aloilla ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana syntynyt paljon päällekkäisyyttä EU-oikeudellisten ja pohjoismaisten järjestelyjen välillä, joka on edellyttänyt näiden suhteen uudelleenmäärittelyä. Käytännössä tämä on merkinnyt sitä, että EU-oikeus on tullut määrittämään pohjoismaisen yhteistyön sisältöä näillä aloilla. Selkeitä konfliktitilanteita komission kanssa on kuitenkin ollut harvoin. Selvitystyön yhteydessä esille ei ole tullut kuin yksi tilanne, jossa komissio on selvittänyt pohjoismaisen sopimuksen yhteensopivuutta EU-oikeuden kanssa. Sopimusta on sittemmin päätetty muuttaa.

Sopimustarkastelun perusteella voidaan identifioida kaksi pääasiallista tapaa, jolla suhde pohjoismaisten sopimusten ja EU-oikeuden välillä on ratkaistu tilanteissa, joissa EU-oikeus ja pohjoismaiset sopimukset ovat sisältäneet päällekkäisiä määräyksiä. Näitä ovat *pohjoismaisen sopimuksen mukauttaminen* tai *poikkeuksen neuvottelemisen EU-lainsäädäntöön*. Jälkimmäisissä tapauksissakin pohjoismaista sopimusta on kuitenkin usein ollut tarve muuttaa, sillä poikkeukset ovat olleet rajatumpia kuin aikaisempi pohjoismainen sopimus. EU:ssa tiukemmin säännellyillä alueilla on käytännössä ollut vaikea saavuttaa ratkaisuja, joissa Pohjoismaiden keskinäinen sääntely poikkeaisi EU-sääntelystä, ellei pohjoismainen sääntely käytännössä kehittä EU-sääntelyä vieläkin pidemmälle EU:n tavoitteiden suuntaan.

EU-lainsäädäntö on vaikuttanut eri tavoin pohjoismaisten sopimusten tekemiseen tai niiden muuttamiseen, ja siitä aiheutuvat velvollisuudet ovat olleet neuvotteluissa toistuvasti esillä. Pohjoismaisia sopimuksia on muutettu siksi, että EU-lainsäädäntö on joissakin tilanteissa tullut katta-

---

¹⁹⁹ Archer, Clive -Joenniemi, Pertti, "Nordic security and defence cooperation: Northern policies in a European perspective" teoksessa Strang, Johan (toim.) erit.s. 175-177.

maan alan, johon aikaisemmin tehty pohjoismainen sopimus on kohdistunut.²⁰⁰ Pohjoismaisia sopimuksia on käytetty ulottamaan EU-sääntely koskemaan aiemmin pohjoismaisella sopimuksella säänneltyä alaa, jolloin sopimuksen määräykset on käytännössä korvattu EU-lainsäädännöllä. Tätä on pidetty perusteltuna esimerkiksi, jos pohjoismainen sääntely on ollut osin vanhentunutta.²⁰¹ Joissakin tilanteissa sopimuksella on täydennetty EU-sääntelyä joko kehittämällä edelleen sen sisältöä tai laajentamalla sen soveltaminen niihin Pohjoismaihin, joita EU-sääntely ei sido sekä Färsaariin ja Grönlantiin.²⁰² Joskus EU-sääntely on ollut inspiraation lähteenä pohjoismaiseen sopimukseen otetuille määräyksille, joiden avulla toteutetaan EU-sääntelyä syvempää ja pidemmälle menevää yhteistyötä.²⁰³ Siksi EU:n oikeus ei aina edellytä, että pohjoismaisesta yhteistyöstä tulisi luopua kokonaan, vaan EU-yhteistyön tavoitteiden kannalta pidemmälle menevää pohjoismaista yhteistyötä voidaan tehdä EU-yhteistyöstä huolimatta. Tällainen yhteistyö on myös EU:n tavoitteiden mukaista, sillä se edistää joidenkin alueiden tiiviimpää yhdentymistä. Ratkaisujen taustat eroavat joiltakin osin toisistaan. Joissakin tilanteissa EU-sääntely on nimenomaisesti mahdollistanut uuden pohjoismaisen sopimuksen tekemisen, kun taas jossakin tilanteessa EU-oikeus on etusijaperiaatteen mukaisesti estänyt sellaiset Pohjoismaiden keskinäiset ratkaisut, jotka poikkeaisivat EU-oikeudesta.²⁰⁴

Pohjoismaisissa sopimuksissa EU-sääntely on huomioitu erilaisilla keinoilla. Joissakin sopimuksissa on vain yleinen viittaus siihen, että ne eivät estä osapuolten muista kansainvälisistä velvoitteista johtuvien velvollisuuksien täyttämistä tai että sopimuspuolten muut velvoitteet huomioidaan.²⁰⁵ Jotkut pohjoismaiset sopimukset sisältävät nimenomaisen

---

²⁰⁰ Ks. sosiaaliturvasopimus tai eläkeoikeuden sopeuttamista koskeva sopimus, jossa oli EU-oikeuden kanssa ristiriitaisia määräyksiä. Ks. myös Bernitz, Ulf "Nordic Legislative Cooperation in the New Europe – A challenge for the Nordic Countries in the EU Perspective" *Scandinavian Studies in Law* 2000, s. 39.

²⁰¹ Esimerkiksi sosiaaliturvasopimus sekä avioliittokonvention ensimmäinen ja elatusavun perintää koskevan sopimuksen muutossopimus, jonka osalta EU:n lainsäädäntöä pidettiin sopimusta modernimpana, ja sen vuoksi haluttiin soveltaa EU:n lainsäädäntöä sopimuksen määräysten sijaan.

²⁰² Esimerkiksi sosiaaliturva- ja sosiaalipalvelusopimukset sekä terveyden- ja sairaanhoidon henkilöstöryhmien sekä eläinlääkäreiden yhteisistä pohjoismaisista työmarkkinoista tehty sopimus, joka on esimerkki niin sisällöllisen kuin alueellisen soveltamisalan laajentamisesta. Lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia koskeva pohjoismaisesta koulutusyhteistyöstä tehty sopimus on puhtaasti EU:n sääntelyä täydentävä siinä mielessä, että unionin toimivalta alalla on heikkoa. Tästä huolimatta sopimuksessa on nimenomainen maininta EU:n piirissä tehtävän yhteistyön kunnioittamisesta ja edistämisestä tällä sopimuksella.

²⁰³ Esimerkiksi pohjoismaisessa pidätysmääräyksessä uudistettiin ja kevennettiin vanhaa järjestelmää EU:n pidätysmääräyksen mallin pohjalta, mutta pyrkimällä vielä Euroopan unionin järjestelmää yksinkertaisempaan lopputulokseen.

²⁰⁴ Ensimmäisestä malliesimerkki on linja-autoliikennettä koskeva sopimus, joka on tehty asetuksessa olleen nimenomaisen valtuutuksen perusteella. Jälkimmäisestä esimerkkinä voidaan pitää eläkeoikeuden sopeuttamista koskevaa sopimusta.

²⁰⁵ Esimerkiksi Helsingin sopimus.

viittauksen EU-sääntelyyn, ja joihinkin sopimukseen on sisällytetty EU-oikeuden sisällöllisiä määräyksiä.²⁰⁶ Esimerkiksi sosiaaliturvasopimuksessa on viittauksella käytännössä kytketty pohjoismaisen sopimuksen sisältö tiukasti kulloinkin voimassa olevaan EU-lainsäädäntöön, jolloin pohjoismaisen sopimuksen sisältö muokkautuu EU-lainsäädännön kehityksen myötä.

Pohjoismaisen yhteistyön tavoitteiden sovittaminen yhteen EU-oikeudellisten velvoitteiden kanssa on käytännössä usein edellyttänyt pohjoismaisen sopimuksen muuttamista siten, että sääntely sisällöllisesti vastaa EU-lainsäädäntöä. Pohjoismainen sopimus instrumenttina on kuitenkin EU-lainsäädäntöön tehdyn poikkeuksen turvin ollut mahdollista säilyttää.²⁰⁷ On kuitenkin tulkinnanvaraista, missä määrin näiden yhteydessä on mahdollista viitata varsinaisiin sisällöllisiin poikkeuksiin. Selvityksessä tarkastellut EU -lainsäädäntöön sisällytetyt määräykset pohjoismaisesta yhteistyöstä ovat yleensä edellyttäneet pohjoismaisen sopimuksen sisällöllistä linjaamista EU-sääntelyn kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että pohjoismaisen sopimuksen sisällöstä sovitaan EU:n lainsäätämismenettelyssä EU-valtioiden kesken, ja pohjoismaisella sopimuksella käytännössä vain ulotetaan näiden sääntöjen soveltaminen niihin Pohjoismaihin, joihin EU-sääntelyä ei muuten sovellettaisi sekä Färsaariin ja Grönlantiin. Näin on voitu säilyttää pohjoismaisen lainsäädännön yhtenäisyys silloin, kun sitä on pidetty tarpeellisena. On tärkeää huomata, että näissä tilanteissa ”pohjoismainen sääntelyautonomia” on käytännössä kuitenkin EU-oikeuden vaikutuksen johdosta menetetty. Tällöin pohjoismainen sopimus on lähinnä mahdollistanut EU:n toimielimissä määritellyn ratkaisun laajentamisen kaikkiin Pohjoismaihin. On selvää, että muun muassa Pohjoismaiden keskenään erilaiset asemoitumiset suhteessa unioniin vaikuttavat siihen, mikä oikeudellinen tai poliittinen merkitys näille järjestelyille annetaan.

Yhtenä vaihtoehtona pohjoismaisen yhteistyön jatkamiselle on keskusteluissa ajoittain esitetty perinteisestä sitovasta sääntelystä ja täten myös pohjoismaisista sopimuksista luopumista ja sen korvaamista poliittisluonteisella yhteistyöllä. On kuitenkin huomattava, että yllä kuvattujen

---

²⁰⁶ Ensimmäiseen ratkaisuun on päädytty sosiaaliturvasopimuksessa, jälkimmäisestä esimerkkinä voidaan pitää perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva sopimus, jossa sopimuksen otettiin sisällöllisesti EU-asetusta vastaavat määräykset pohjoismaisesta poikkeuksesta huolimatta.

²⁰⁷ Eräissä sopimuksissa mahdollisuus soveltaa pohjoismaista sopimusta EU-sääntelyn sijaan on kuitenkin rajattu hyvin kapeaksi. Ks. erityisesti perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva pohjoismainen sopimus, jonka osalta EU-lainsäädännössä tehty pohjoismaista yhteistyötä koskeva poikkeus on hyvin rajattu, ja näin ollen myös pohjoismaiseen sopimukseen on tullut tehdä muutoksia. Parhaillaan tämä kysymys on ajan-kohtainen erityisesti aviovarallisuutta koskevien komission ehdotusten käsittelyssä. Ks. tarkemmin jakso 3.3 ja avioliittokonventio.

ratkaisujen toteuttamiseen tarvitaan sitovaa sääntelyä, eikä esimerkiksi EU-sääntelyn laajentamista kaikkiin Pohjoismaihin ole mahdollista toteuttaa esimerkiksi julistusten avulla.

Huomioiden sopimustarkastelun tulokset tämän jakson alussa kuvattu ajatus pohjoismaisen yhteistyön lopusta vaikuttaa turhan pessimistiseltä. On selvää, että EU-oikeuden kehittyessä ja EU-lainsäädännön laajentuessa uusille alueille mahdollisuudet pohjoismaisen yhteistyön tekemiselle kapenevat. Toisaalta käytännössä on löydetty mahdollisuuksia sovittaa yhteen pohjoismainen yhteistyö ja EU:n piirissä tehtävä yhteistyö silloin, kun pohjoismaisella yhteistyöllä on ollut saavutettavissa lisäarvoa ja sitä on pidetty tarpeellisena.

Lähteet

Kirjallisuus

- Abrahamsson, Olle: "Det nordiska lagstiftningssamarbetets framtid i ett EU-perspektiv" *Svensk Juristtidning* 2001, s. 1–11.
- Andersson, Torbjörn: "Nordisk regleringssamarbetet och EU-rätten" teoksessa *Nordiska ministerrådet: Utvecklingen av det nordiska lagstiftningssamarbetet under inverkan av EU och EES*. TemaNord 2000:614.
- Archer, Clive ja Joenniemi, Pertti: "Nordic security and defence cooperation: Northern policies in a European perspective" teoksessa Strang, Johan (toim.) *Nordic Cooperation: A European region in transition*. Routledge 2015/6.
- Bernitz, Ulf: "Nordic Legislative Cooperation in the New Europe – A challenge for the Nordic Countries in the EU Perspective" *Scandinavian Studies in Law* 2000, s. 29–43.
- Buskjær Christensen, Mette ja Fenger, Niels: *Nordisk samarbejde om gennemførelse af EU- og EØS-lovgivning. Realiteter og perspektiver*. TemaNord 2009:595.
<http://dx.doi.org/10.6027/tn2009-575>
- Cameron, Ian: "Nordic Cooperation" teoksessa Wolfrum, Rüdiger (toim.) *Max Planck Encyclopedia for Public international Law* Osa VII. Oxford 2009.
- Helin, Markku: "Pohjoismaisen avioliittokonvention uudet määräykset" *Lakimies* 7-8/2008, s. 1044–1045.
- Helin, Markku: *Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus*. Talentum 2013.
- Jänterä-Jareborg, Maarit: "Överenskommelsen av den 1 juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen" teoksessa *Utviklingen i nordisk arverett – tegn i tiden*. TemaNord 2013:517. <http://dx.doi.org/10.6027/tn2013-517>
- Jänterä-Jareborg, Maarit: "The Nordic Input on the EU's Cooperation in Family and Succession Law – Exporting Union Law through Nordic Exceptions" Luku 8 teoksessa Hess, Burkhard, Begström, Maria, ja Storskrubb, Eva, *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook* (Hart Publishing, ilmestynyt joulukuussa 2015).
- Jääskinen, Niilo: "Internationella normer i nordisk rätt" *Europarättslig Tidskrift* 2005, s. 520–531.
- Klabbers, Jan: "Moribund on the Fourth of July? The Court of Justice on Prior Agreements of the Member States" (2001) 26 *European Law Review*, s.187–197.
- Klabbers, Jan: *Treaty Conflict and the European Union*. Cambridge University Press 2009.
- Klamert, Marcus: *The Principle of Loyalty in EU Law*. Oxford University Press 2014.
<http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199683123.001.0001>
- Koutrakos, Panos: *EU International Relations Law*, 2nd edition. Hart Publishing 2015.
- Palmgren, Sten (toim.): *Lagstiftningspolitik – Nordiskt seminarium om lagstiftningspolitik*, TemaNord 2005:516. <http://dx.doi.org/10.6027/TN2005-516>
- Letto-Vanamo, Pia ja Tamm, Ditlev: "Cooperation in the field of law" teoksessa Strang, Johan (toim.) *Nordic Cooperation: A European region in transition* Routledge 2015/6 s. 93–107.

- Mattson, Dag: "Nordiskt samarbete i EU i praktiken" *Svensk Juristtidning* 2001, s. 12–26.
- Allan, Rosas: "The Status in EU Law of International Agreements Concluded by EU Member States" *34 Fordham Int'l L.J.* 1304 (2011).
- Sevón, Leif: "Nordisk lagstifningssamarbete – forntid eller framtid?" *JFT* 2009/34, s. 545–550.
- Stoor, Håkan: *Översyn av den nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster*. Norden 2015.
- Suominen, Annika: "The Nordic Arrest Warrant finally in force" *European Criminal Law Review*. 1/2014, s. 41–45.
- Tervonen, Miika: "The Nordic passport union and its discontents: Unintended consequences of free movement" teoksessa Strang, Johan (toim.) *Nordic Cooperation: A European region in transition*. Routledge 2015/6, s. 131–145.
- Wenander, Henrik: *Fri rörlighet i Norden: Nordiska gränshinder i rättslig belysning*. Juristförlaget i Lund 2014.
- Åsling, Nils G: *Lika behandling i Norden*, TemaNord 1995:549.

Virallislähteet

Suomi

- HE 95/1992 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan talousalueen perustamiseen liittyvien sopimusten eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 233/1992 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 215/1993 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä eräiden terveyden- ja sairaanhoidon henkilöstöryhmien sekä eläinlääkäreiden yhteisistä pohjoismaisista työmarkkinoista tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 29/1995 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen sosiaalipalvelusopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 142/1995 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä tehdyn yhteistyösopimuksen muuttamista koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 153/1996 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 106/1997 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä pohjoismaisista työmarkkinoista henkilöille, jotka ovat saaneet ammattipätevyyden antavan, vähintään kolmevuotisen korkeamman koulutuksen, tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 191/1997 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehdyn sopimuksen muuttamista koskevan pöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä.
- HE 20/1998 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen liittymisestä tarkastusten aseteittaista lakkauttamista yhteisillä rajoilla koskeviin Schengenin sopimukseen tehdyn

pöytäkirjan ja sopimuksen sekä yhteistyöstä henkilöiden tarkastusten lakkauttamiseksi yhteisillä rajoilla Islannin ja Norjan kanssa tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä niihin liittyviksi laeiksi.

HE 239/1998 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden investointipankkia koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.

HE 277/1998 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle Pohjoismaiden ympäristörahoitusyhtiötä koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.

HE 66/2001 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen avioliittokonvention ja pohjoismaisen perintäkonvention muuttamisesta tehtyjen sopimusten hyväksymisestä sekä laeiksi mainittujen sopimusten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 67/2001 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen avioliittokonvention muuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laiksi kyseisen sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 172/2001 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä valtioiden eläkejärjestelmien mukaisen eläkeoikeuden sopeuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 140/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 146/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaisesta kulttuurirahastosta tehdyn sopimuksen muuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 188/2004 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden investointipankkia koskevan sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 159/2005 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välisen väestön rekisteröintiä koskevan sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi kotikuntalain ja väestötietolain muuttamisesta.

HE 13/2007 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen avioliittokonvention muuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sanotun sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 26/2007 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammattipätevyyden tunnustamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 51/2007 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevan Pohjoismaiden välisen sopimuksen (Pohjoismaisen pidätysmääräys) hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 75/2008 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehdyn sopimuksen muuttamisesta tehdyn pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 70/2011 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen kansalaisuusopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 170/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 97/2014 vp *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain muuttamisesta.*

HE 361/2014 vp *Hallituksen esitys eduskunnalle pohjoismaisen perintösopimuksen muuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, perintöasioista annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen soveltamisesta ja perintökaaren 26 luvun 20 §:n muuttamisesta.*

PeVM 2/2012 vp *Perustuslakivaliokunnan mietintö Hallituksen esityksestä eduskunnalle pohjoismaisen kansalaisuussopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.*

Ruotsi

Regeringens proposition 1995/96:33 *Ändring av samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige (Helsingforsavtalet).*

Regeringens proposition 2000/01:98 *Kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen, m.m..*

Regeringens proposition 2002/03:134 *Avtal om samarbete i konkurrensfrågor.*

Regeringens proposition 2010/11:158 *Överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.*

Regeringens proposition 2012/13:31 *Nordisk konvention om social trygghet.*

Euroopan unionin säädökset

Perussopimukset

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47–390).

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto (EUVL C 326, 26.10.2012, s. 13–390).

Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta (EYVL C 340, 10.11.1997, s. 1–144).

Lainsäädäntö

Neuvoston asetus (ETY) N:o 1408/71, annettu 14 päivänä kesäkuuta 1971, sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin ja heidän perheenjäseniinsä. (EYVL L 149, 5.7.1971, s. 2–50).

Neuvoston asetus (ETY) N:o 574/72, annettu 21 päivänä maaliskuuta 1972, sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin ja heidän perheenjäseniinsä annetun asetuksen (ETY) N:o 1408/71 täytäntöönpanomenettelystä. (EYVL L 74, 27.3.1972, s. 1–83).

Neuvoston asetus (ETY) N:o 4055/86, annettu 22 päivänä joulukuuta 1986, palvelujen tarjoamisen vapauden periaatteen soveltamisesta jäsenvaltioiden väliseen meriliikenteeseen sekä jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden väliseen meriliikenteeseen (EYVL L 378, 31.12.1986, s. 1–3).

Neuvoston direktiivi 89/48/ETY, annettu 21 päivänä joulukuuta 1988, vähintään kolmivuotisesta ammatillisesta korkeammasta koulutuksesta annettujen tutkintotodistusten tunnustamista koskevasta yleisestä järjestelmästä. (EYVL L 19, 24.1.1989, s. 16–23).

Neuvoston asetus (ETY) N:o 684/92, annettu 16 päivänä maaliskuuta 1992, yhteisistä säännöistä harjoitettaessa kansainvälistä henkilöliikennettä linja-autoilla (EYVL L 74, 20.3.1992, s. 1–9).

Neuvoston direktiivi 93/109/EY, annettu 6 päivänä joulukuuta 1993, niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (EYVL L 329, 30.12.1993, s. 34–38).

Neuvoston direktiivi 94/80/EY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1994, niiden unionin kansalaisten kunnallista äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole (EYVL L 368, 31.12.1994, s. 38–47).

Yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY (EYVL L 281, 23.11.1995, s. 31–50).

Neuvoston asetus (EY) N:o 11/98, annettu 11 päivänä joulukuuta 1997, yhteisistä säännöistä harjoitettaessa kansainvälistä henkilöliikennettä linja-autoilla annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 684/92 muuttamisesta (EYVL L 4, 8.1.1998, s. 1–9).

1999/439/EY: Neuvoston päätös, tehty 17 päivänä toukokuuta 1999, sopimuksen tekemisestä Islannin tasavallan ja Norjan kuningaskunnan kanssa niiden osallistumisesta Schengenin säännöstön täytäntöönpanoon, soveltamiseen ja kehittämiseen (EYVL L 176, 10.7.1999, s. 35–35).

Neuvoston asetus (EY) N:o 1347/2000, annettu 29 päivänä toukokuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja yhteisten lasten huoltoa koskevissa asioissa (EYVL L 160, 30.6.2000, s. 19–36).

2000/777/EY: Neuvoston päätös, tehty 1 päivänä joulukuuta 2000, Schengenin säännöstön soveltamisesta Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa sekä Islannissa ja Norjassa (EYVL L 309, 9.12.2000, s. 24–28).

Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla. (EYVL L 12, 16.1.2001, s. 1–23).

Neuvoston asetus (EY) N:o 1206/2001, annettu 28 päivänä toukokuuta 2001, jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa (EYVL L 174, 27.6.2001, s. 1–24).

2002/584/YOS: Neuvoston puitepäätös, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä (EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1–20).

Neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003, annettu 16 päivänä joulukuuta 2002, perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta (EYVL L 1, 4.1.2003, s. 1–25).

Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskeissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta (EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1–29).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) n:o 847/2004, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välisten lentoliikennesopimusten neuvottelemisesta ja täytäntöönpanosta (EUVL L 157, 30.4.2004, s. 7–17).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 883/2004, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta. (EUVL L 166, 30.4.2004, s. 1–123).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta (EUVL L 158, 30.4.2004, s. 77–123).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/36/EY, annettu 7 päivänä syyskuuta 2005, ammattipätevyyden tunnustamisesta (EUVL L 255, 30.9.2005, s. 22–142).

2006/697/EY: Neuvoston päätös, tehty 27 päivänä kesäkuuta 2006, Euroopan unionin jäsenvaltioiden sekä Islannin ja Norjan välistä luovutusmenettelyä koskevan Euroopan unionin sekä Islannin tasavallan ja Norjan kuningaskunnan välisen sopimuksen allekirjoittamisesta (EUVL L 292, 21.10.2006, s. 1–1).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007, annettu 13 päivänä marraskuuta 2007, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta (EUVL L 324, 10.12.2007, s. 79–120).

Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009, annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskeissa asioissa (EUVL L 7, 10.1.2009, s. 1–79).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 662/2009, annettu 13 päivänä heinäkuuta 2009, sellaisista erityiskysymyksistä jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välillä tehtävien sopimusten neuvottelemiseen ja tekemiseen sovellettavasta menettelystä, jotka koskevat sopimukseen perustuviin ja sopimukseen perustumattomiin velvoitteisiin sovellettavaa lakia (EUVL L 200, 31.7.2009, s. 25–30).

Neuvoston asetus (EY) N:o 664/2009, annettu 7 päivänä heinäkuuta 2009, jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välisten sellaisten sopimusten neuvottelemiseen ja tekemiseen sovellettavasta menettelystä, jotka koskevat tuomioistuimen toimivaltaa, tuomioiden ja päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa avioliittoa, vanhempainvastuuta ja elatusvelvoitteita koskeissa asioissa sekä elatusvelvoitteisiin liittyvissä asioissa sovellettavaa lakia (EUVL L 200, 31.7.2009, s. 46–51).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 987/2009, annettu 16 päivänä syyskuuta 2009, sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun asetuksen (EY) N:o 883/2004 täytäntöönpanomenettelystä (EUVL L 284, 30.10.2009, s. 1–42).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1231/2010, annettu 24 päivänä marraskuuta 2010, asetuksen (EY) N:o 883/2004 ja asetuksen (EY) N:o 987/2009 ulottamisesta koskemaan niitä kolmansien maiden kansalaisia, joita nämä asetukset eivät yksinomaan heidän kansalaisuutensa vuoksi vielä koske (EUVL L 344, 29.12.2010, s. 1–3).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 492/2011, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta unionin alueella. (EUVL L 141, 27.5.2011, s. 1–12).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012, annettu 4 päivänä heinäkuuta 2012, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta (EUVL L 201, 27.7.2012, s. 107–134).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1219/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välisiä kahdenvälisiä investointisopimuksia koskevista siirtymäkauden järjestelyistä (EUVL L 351, 20.12.2012, s. 40–46).

Executive Summary

This report, commissioned by the Nordic Council of Ministers, examines the relationship between Nordic agreements and EU law. It focuses on Nordic agreements which have been made or modified after 1/1/1995, the date of Finnish and Swedish accession to the European Union. The report seeks to identify why those agreements have been amended and, where relevant, identify whether this has been the direct result of requirements imposed on those EU Members by their obligations under EU law.

Relying on data provided by the Secretariat of the Nordic Council of Ministers, from Finnish legislative sources, interviews of public officials and literature on Nordic cooperation and EU law, this study constructs a list of agreements that are relevant for this study. This set is completed by Swedish preparatory material in particular cases where, for example due to the non-participation of Finland, relevant Finnish material is known to be incomplete. The study also refers to some known cases of common Nordic laws, which, although technically not in the form of an international agreement, are of relevance for the current study.

The Union's exclusive competence limits the extent to which its Member States may conclude or maintain agreements with non-EU states or each other. Even areas which may formally be shared competences can become exclusive through the development of detailed Union legislation in the area. There is no general dispensation for Nordic cooperation in the EU Treaties. As ever greater areas of action become exclusive Union competence, the Nordic states' ability to maintain or develop harmonized rules that differ from EU law diminishes over time. In order to best maintain the possibility of Nordic cooperation, it must be considered in conjunction with the passage of new EU legislative acts.

Union law has affected Nordic agreements in various ways. A change may have been required because EU legislation has come to regulate the area in which the Nordic agreement operated. Agreements have also been concluded or amended in order to extend the scope of implementation of EU regulation to the entire Nordic area. In some circumstances, it has been necessary to provide Nordic regulation which, whilst complementary to EU rules, extends beyond their territorial or substantive scope. As a consequence, even where a matter is regulated by the Union, EU law does not always require Nordic cooperation to be abandoned completely.

Sometimes it has been possible to continue applying Nordic agreements based on specific exceptions in EU legislation.

In areas that are heavily regulated by the EU the continuation of Nordic cooperation in practice entails substantive alignment with EU law. Some agreements contain only a general reference that other international obligations will be respected. Others contain a direct reference to a specific EU rule. In a third model, rules equivalent to those found in EU law are included in the agreement. The report nevertheless shows that when Nordic cooperation has provided added value, it has been possible to maintain this through a variety of techniques.

Liite I

Tabel 1: Luettelo pohjoismaiden ministerineuvoston piirissä neuvotelluista valtiosopimuksista, jotka on tehty tai joita on muutettu 1.1.1995 jälkeen

	Sopimuksen nimi suomeksi ja ruotsiksi	Status SopS (FI)	Muutokset SopS (FI)	Tehty
1	Sopimus Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä passintarkastuksen poistamisesta Pohjoismaiden välisillä rajoilla. Överenskommelse mellan Finland, Danmark, Norge och Sverige om upphävande av passkontrollen vid de internordiska gränserna	voimassa 10/1958	30/2001	12.7.1957
2	Yhteistyösopimus Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä Samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige	voimassa 28/1962	85/1995 86/1995 10/1996	23.3.1962
3	Pohjoismainen kansalaisuusopimus Avtal mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om medborgarskap	voimassa 68/2012 69/2012		13.9.2010
4	Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välinen väestön rekisteröintiä koskeva sopimus. Överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om folkbokföring	voimassa 95/2006 96/2006	97/2006 98/2006 99/2006 100/2006	1.11.2004
5	Sopimus eräiden terveyden- ja sairaanhoidon henkilöstöryhmien sekä eläinlääkäreiden yhteisistä pohjoismaisista työmarkkinoista. Överenskommelse om gemensam nordisk arbetsmarknad för viss hälso- och sjukvårdspersonal och veterinärer	voimassa 1/1994 2/1994	24/2001	14.6.1993
6	Neuvoston 16 päivänä maaliskuuta 1992 yhteisistä säännöistä harjoitettavassa kansainvälisessä henkilöliikennettä linja-autoilla antaman asetuksen (ETY) n:o 684/92, jota on muutettu neuvoston joulukuun 11 päivänä 1997 antamalla asetuksella (EY) n:o 11/98, 18 artiklan 1 kohdan mukainen sopimus Tanskan, Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä valvonta-asiakirjojen poistamisesta tilapäisessä linja-autoliikenteessä pohjoismaissa Avtal mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige om avskaffande av färdblad för tillfällig trafik med buss inom norden enligt artikel 18 (1) i rådets förordning nr 684/92 (EEG) av den 16 mars 1992, ändrat genom rådets förordning nr 11/98 (EG) av den 11 december 1997, om gemensamma regler för internationell persontransport med buss	voimassa 3/2004		2.9.2003
6	Avtal mellan Danmark, Island, Norge och Sverige om samarbete i konkurrensfrågor	voimassa	9.4.2003	16.3.2001
7	Sopimus Pohjoismaiden välillä tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi ja sopimukseen liittyvä pöytäkirja. Avtal mellan de nordiska länderna för att undvika dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och på förmögenhet	voimassa 25/1997 26/1997	94/1997 95/1997 34/1998 126/2008 127/2008 3/2009	23.9.1996

	Sopimuksen nimi suomeksi ja ruotsiksi	Status SopS (FI)	Muutokset SopS (FI)	Tehty
9	Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus sekä siihen liittyvät loppupöytäkirja ja Suomen ja Tanskan välinen 9 päivänä kesäkuuta 1931 käyty noottienvaihto Konvention, innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap, avslutad i Stockholm den 6 februari 1931 mellan Finland, Island, Danmark, Norge och Sverige, samt därtill hörande slutprotokoll och notväxling av den 9 juni 1931 mellan Finlands och Danmarks regeringar	voimassa 20/1931	43/2001 44/2001 119/2002 104/2008 105/2008	6.2.1931
10	Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen sopimus elatusavun perimisestä pakkotoimin. Konvention mellan Finland, Island, Norge, Sverige och Danmark angående indrivning av underhållsbidrag	voimassa 7/1963 8/1963	70/2002 71/2002	23.3.1962
11	Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen sopimus valtioiden eläkejärjestelmien mukaisen eläkeoikeuden sopeuttamisesta Överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om samordning av pensionsrätt enligt statliga pensionsordningar	voimassa 96/2002 97/2002		1.6.2001
12	Sosiaaliturvasopimus Nordisk konvention om social trygghet	voimassa 54/2014 55/2014		12.6.2012
13	Yhteispohjoismainen terveydenhuollon puitesopimus Nordiskt hälsoberedskapsavtal	voimassa 8/2004		14.6.2002
15	Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä pääsystä korkeampaan koulutukseen. Överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om tillträde till högre utbildning. Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä pääsystä korkeampaan koulutukseen tehdyn sopimuksen muuttamisesta. Avtal om ändring av överenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om tillträde till högre utbildning	voimassa 23/1997 94/2013	52/1997 23/2000 89/2007 90/2006 22/2010	3.9.1996 31.10.2012
16	Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä Pohjoismaiden ympäristörahoitusyhtiöstä. Överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om Nordiska Miljöfinansieringsbolaget (NEFCO)	voimassa 99/1999 100/1999	-	6.11.1998
17	Sopimus pohjoismaisesta kulttuurirahastosta Överenskommelse om Nordiska kulturfonden	voimassa 13/1997	45/2005 24/2004 25/2004	12.6.1975
18	Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välinen sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Kööpenhaminassa 19 päivänä marraskuuta 1934 tehdyn perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevan sopimuksen muuttamisesta. Överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om ändring av konventionen mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934 om arv, testamente och boutredning	voimassa 21/1935	60/2015	19.11.1934
19	Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä Pohjoismaiden investointipankista. Överenskommelsen om Nordiska investeringsbanken	voimassa 28/1976	81/1999 174/2004 175/2004	4.12.1975
20	Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia koskevasta pohjoismaisesta koulutusyhteistyöstä Avtal mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om nordisk utbildningsgemenskap på gymnasienivå (teoretiska och yrkesinriktade utbildningar)	voimassa 43/2008	-	3.11.2004

norden

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

TemaNord 2016:521

Selvitys pohjoismaisiin sopimuksiin tehdyistä muutoksista 1. tammikuuta 1995 jälkeen erityisesti EU-oikeuden näkökulmasta

Tämä Pohjoismaiden ministerineuvoston tilaama selvitys tarkastelee pohjoismaisten sopimusten ja EU-oikeuden suhdetta Suomen ja Ruotsin liittyttyä Euroopan unioniin 1.1.1995. Selvitys pyrkii tunnistamaan ovatko vuoden 1995 jälkeen toteutetut sopimusmuutokset johtuneet EU-oikeudesta johtuvista velvoitteista. Kun ajan myötä yhä useampaa kysymystä säännellään Euroopan unionin oikeudessa, Pohjoismaiden kyky ylläpitää tai kehittää EU-oikeudesta eriäviä mutta Pohjoismaiden kesken yhtenäisiä sääntöjä vähenee. Jotta pohjoismaisen yhteistyön toimintaedellytykset turvattaisiin myös jatkossa, pohjoismainen yhteistyö tulee ottaa huomioon EU:n lainsäädännön valmistelun aikana. Selvitys osoittaa, että tilanteissa joissa pohjoismainen yhteistyö tuo lisäarvoa, yhteistyön jatkamiseen on usein ollut mahdollista löytää oikeudellisia keinoja.

TemaNord 2016:521
ISBN 978-92-893-4546-0 (PRINT)
ISBN 978-92-893-4547-7 (PDF)
ISBN 978-92-893-4548-4 (EPUB)
ISSN 0908-6692

9 789289 345460

